

MAGYARORSZÁG JELENE ÉS JÖVŐJE

IDŐSZERŰ PROBLÉMÁK A GYAKORLATI
ÉLET ÉS A KÖZIGAZGATÁS
KÜLÖNBÖZŐ TERÜLETEIRŐL

ÍRTA

DEZSÉRI RUONYÁNSZKY LÁSZLÓ
PEST-PILIS-SOLT-KISKUN VÁRMEGYE RÁCKEVEI JÁRÁSÁNAK
FŐSZOLGABÍRÁJA

I. RÉSZ

BUDAPEST
»ÚJSÁGÜZEM« KÖNYVKIADÓ ÉS NVOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1918

ELŐSZÓ

Midőn jelen munkámat közreadom, már beköszöntőmben kifejezetten hangsúlyozni kívánom, hogy e miiben nem egy nagy figyelmet érdemlő tudományos búvárkodás általános értékű eredményeit nyújtom, hanem egy hosszú gyakorlati közigazgatási pályán — a mindennapi munka közben — felmerült közérdekű kérdések tömegét dolgozom föl, és az ezekre vonatkozó gyakorlati megfigyeléseket, valamint velük kapcsolatosan szerény egyéni nézeteimet közlöm.

A nagy anyag rendszeres, tudományos feldolgozására rendkívüli hivatali elfoglaltságom mellett időm nem lévén, csupán ötletszerűen, pongyolán s a szigorú kritika előtt meg nem álló formában foglalkozom tárggyammal. Nem pályázom írói babérokra. Úgy adom elő, amint a gondolatok napi munkám közben felvetődtek. E sokszor hevenyészett feljegyzéseimet néhány barátom biztatására nyilvánosságra hozván, hibákra, ferdeségekre kívánok rámutatni, s a gyakorlati élet világosságába állítva a szabályozásra váró közérdekű kérdéseket, ezek megoldásához néhány talán nem is mindenkor új eszmével kívánok hozzájárulni.

Jegyzeteimet tehát eredeti formájukban, abban a reményben hozom nyilvánosságra, hogy azzal a közügynek

teszek szolgálatot, melyet hosszú közpályámon mindenkor legjobb igyekezetemmel kívántam előmozdítani.

Megjegyezni kívánom még, hogy e jegyzetek évek óta készülnek s már több mint féléve készen vannak. így a felvételt kérdések között vannak olyanok, melyek időközben rendezettek, én azonban még ma is az eredeti feldolgozásban adom közre. A késedelmes megjelenés nagyrészt nyomdatechnikai akadályok következménye.

Munkámat az olvasó közönség elnéző jóindulatába ajánlom s ha arra illetékeseknek csak egy-két dologban is sikerült a gyakorlati kérdések némelyikére figyelmét reá terelnem, már elértem célomat s nem dolgoztam hiába.

Ráckeve, 1917. november hó.

dezséri Rudnyânszky László
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye főszolgabírója

BEVEZETÉS

A hosszúin nyúlt világháború, oly előre nem látható következményekkel járt, melyek súlyos megpróbáltatásoknak tették ki egész közéletünket és majdnem a lehetetlenséggel határos feladatokat zúdítottak az államigazgatás minden ágára.

A reánk kényszerített és méreteiben minden előzetes emberi számítást messze túlhaladó világháború a közgazdasági életet és a közigazgatást állította a legnehezebb feladatok elé, de amíg az előbbi anyagi ereje s nagyszerű alkalmazkodó képességével hamarosan beleélte magát a háborús gazdasági életbe, addig közigazgatásunk bürokratikus intézménye recseg, ropog a reá háruló nagy feladatok súlya alatt s a tisztikar önfeláldozó munkája dacára, a végrehajtás és az irányítás egyaránt hagy hátra kívánni valót.

Amint beköszöntőmben már jeleztem a közélet-minden teréről szedegettem össze a megbeszélendőnek tartott kérdéseket. A háború, a leszerelés, az átmenet, a szociális átalakulás és a többi belső politikai kérdés nagy tömege bőséges anyagot nyújt a szemlélődésre. Talán erőmön fölül vállalkoztam, de a jó szándék el nem vitatható.

A háborúval karöltve járó rendkívüli viszonyok kényszerítették a kormányhatalmat a rendkívüli intézkedések tömegeinek kiadására. Sajnos azonban, hogy e nagy horderejű rendelkezések rendszerint megkésetten s oly tapogatózó formában láttak napvilágot, hogy azok végrehajtása legtöbbször gyakorlatiasság és időhiánya miatt alig leküzdhető akadályokba ütközött, és a pótló, módosító és visszavonó rendelkezések tömege szintén egyik oka volt, a háborút közigazgatási jogszolgáltatás terén sok helyen fellépett bizonytalanságnak, melynek, folyománya volt, hogy oly sokan vállalkoztak a legkülönbözőbb tereken a zavarosban való halásatra.

A kiadott rendelkezések így nem mehettek át a köztudatba, nem mehettek át az emberek vérébe és ahelyett, hogy az érdemes ügyet szolgálták volna, sokszor kárára voltak, mert éppen a módosítás, kibővítés és visszavonással, oly nagy tér nyílt a rendeletek kijátszása és félremagyarázására, hogy segítés helyett a már kialakuló viszonyokat megzavarták. Sok volna reámutatni valamennyi rendeletre, ez nem céлом, — hisz csak a címeikkel egy egész ívtelnék meg — de minek is, hiszen a múltat az elmélkedéssel megjavítani nem lehet, de viszont a jövőt, illetve kilátásait, helyes előkészítéssel, a jelenben kell megjavítani. Azt tartva Szem előtt, hogy a béke bekövetkezésekor, a békés életben még nagyobb lesz a társadalmi háború, mint most, oly sok mindenféle kíváncsi merül majd fel, melyet ki is kell elégiteni, egy-néhány fontosabb dologra nézve bővebben, általános kívánalmakra nézve csak röviden szándékozom ezen kis munkámban kiterjeszkedni. Céлом az, hogy mindazoknak, kik a közigazgatás sokoldalú kérdéseivel foglalkoznak, akár mint műkedvelők, akár hivatásszerűleg bármely fokozatban a gyakorlati éleli tapasztalataira felhív-

jam figyelmet és rátereljem az érdeklődést a béke idejére felépítendő nagy, modern közigazgatási épület szükségleteire, mely kell, hogy meg tudjon felelni mindazon kívánalmaknak melyek a viszonyok gyökeres átalakulása folytán, a közigazgatásra hárulnak.

Hogy a reá váró nehéz feladatokkal meg tudjunk birkózni, közigazgatásunk alapos átreformálásra szorul s e kérdéssel már az utolsó óráikhoz értünk. Elkerülhetlenné teszi a közigazgatás reformját az általános demokratizálódással járó nagy belpolitikai átalakulás, de az adott viszonyok kényszerítőleg követelik minden téren a szervezeti reformokat.

Munkámban, annak első részében tárgyalom a háború alatt aktuális kérdések csoportját s a második részben a háború alatt a békére előkészítendő kérdések csoportját.

Az általános drágaság s a tisztviselő-kérdés

Általános a jogosult panasz, hogy a fixfizetésre utalt hivatalnokok s egyéb alkalmazottak, a nagy drágaság meliélí alig tudnak tengődni s valósággal nyomorognak.

Ennek okait könnyű megállapítanunk. A békeidőben is szűkös megélhetést, biztosító fizetés nem tartott lépést az életszükséglet! cikkek határokát nem ismerő drágulásával. A drágulás is érthető bizonyos mértékig és jogosult okait elismerem. Emelkedett a termelés költsége. Csökkent a hozam s így drágábban kevesebbet termelvén, ezen reális okok bizonyos mérvű drágulást indokolttá tesznek. A lánckereskedelem s az árdragítás és áruhalmozás ezer ravaszságával mesterségesen fölcsigázott árak, azonban nem reálisak, minden jogos alapnak hiányában visszaélészerű árfelhajtás következményei.

Nagy kár volt, hogy az ármegállapító és az egyes terményeket és árukat ;i közszükséglet részére lefoglaló rendelkezések, későn láttak napvilágot. Sőt ma is az a helyzet, hogy míg egyes termények és iparcikkek maximális ára hatóságilag alacsonyan állapítottat meg, így ezek termelése csökkent, más elsőrendű életszükségleti cikkek azonban nem maximáltak s ezért az illegitím kereskedelem ezekre vetette magát s áraikat lehetetlenül felhajtotta. Ezen eljárás tehát a közellátásban sok zavart okozott. Csak röviden óhajtom azon tapasztalati tényt leszögezni, hogy a vidéki közvélemény nem tud belenyugodni azon igazságtalanságba,

hogy amíg a falusi lakosság terményeit elsősorban és alacsonyán maximálták, lefoglalták és rekvirálták, addig ipari és főként ruházati szükségleteit, a legrosszabb árukért, fizetett hallatlan áron kell beszereznie. Hogy az ármegállapítás nem történt egyszerre, ez tette nehezzé a rekvirálásokat, azért van, hogy csak kényszereszközökkel, gyűlöletet keltve lehet összeszedni a közszükségletre lefoglalt terményeket. Az így hibásan keresztülvitt maximálás sok bajnak lesz, még okozója.

Agráriusok — merkantilisták

Itt jut eszembe, hogy mily általános a panasz és zúgolódás ipari és kereskedelmi fogyasztó-körökben az agráriusok ellen.

Azt hiszem, nem lesz hiábavaló fáradság, ha néhány sorral helyes világításba állítjuk be a kérdést. Ha, amint előbb tettem egymás mellé állítva, vizsgálat tárgyává teszem a mezőgazdasági és ipari termékek árait, minden elfogulatlan szemlélő megállapíthatja, hogy a mezőgazdasági termelés van rosszabbul dotálva. — Ez a fogyasztók közé vetett vád azoktól származik, kik a maguk sokkal kevésbé indokolt háborús jövedelmeiről, alig elképzelhető nagy hasznáról a figyelmet el akarják vonni. Ha vannak indokolatlannak látszó magas árak az őstermelés körében, ha vannak itt visszaélések, ez mind meg sem közelíti, sem méreteiben, sem arányszám szerint, a hasonló ipari és kereskedelmi visszaéléseket. Nem akarok visszaéléseket védelmem-be venni. Van sok visszaélés mindkét félen, de az előbbi megállapítással tartozunk a tárgyilagosságnak.

Ha már most közelebbről vizsgáljuk a dolgokat s a gazdasági termények árait, szembehelyezzük más közszükségleti cikkek áraival, azt látjuk, hogy a mezőgazdasági termények ára, búza, rozs, árpa, zab, tengeri, burgonya stb. jelenlegi határára alig egy-kétszerese a békeáraknak s megközelítőleg sem emelkedett annyi!, amennyivel a termelés költségebb.

Ezeknek előállításá, megmunkálása, jár a legnehezebb munkával és miután a földművelő nép, éppen a bevonulások következtében több százalékkal megfogyott, mint az ipari és kereskedéssel foglalkozóké, tehát az élelmi cikkek termelése fokozottabb mértékben megnehezült, mert nagy különbség van a háború előtti mezei munkás élelmezése és a városi munkásság ellátása között. A mezei munkás egész családja asszony és gyermek is hajnaltól késő estig dolgozik, végzi a legnehezebb fizikai munkát, a szabad ég alatt, távol lakásától, tehát napközben, tarisnyából, kenyéren és szalonnán élt. A mai szükös fejadagok, az ily életmódot folytató munkást sújtják legjobban. Ma kevesebb munkással, rosszabb ellátással, ugyanazt az eredményt kell elérni, tehát ez csak megfeszített munkával lehetséges.

A legtöbb városi embernek, nincs arról fogalma sem, hogy mily nehéz a mezőgazdasági munka, hogy mi a szántás, vetés, aratás. Hidegben, forró napon, hajnaltól késő estig, az emberi munkaképesség legnagyobb energiáját kell kifejteni, hogy a kívánt eredmény meglegyen. -E nagy behatást és sok fáradságot igénylő gazdasági ág azonkívül a legbizonytalanabb jövedelmezőségű. A termés egész évben isten kezében van. Hideg, meleg, eső és szárazság, jégverés s az állati ellenségek nagy tömege, állandóan veszélyezteteti, nemcsak a hasznot, de a befektetett tőkét is.

Legyünk igazságosak. A földműves egész családjának éjt és napot igénylő munkásságával szemben.

A gazdasági munkás-gazdának, sem ünnepe, sem vasárnapja, ami egészen szabad legyen, nincsen, mert ha semmi dolga sincs, megmarad állatainak ellátása; ezzel szemben az iparost, a kereskedőt, a magántisztviselőt a törvény kötelezi a munkaszünetek betartására, tehát akár akar, akár nem, pihennie kell.

Ezzel szemben továbbá az iparos és kereskedő sokkal könnyebb, kevésbé kellemetlen munkát, sokkal! rövidebb munkaidő alatt végez és ugyanazon, vagy még kevesebb befektetéssel nagyobb anyagi eredményeket ér el, melyek még hozzá nincsenek olv sokféleképpen veszélyeztetve, mint a mezőgazdasági ter-

melés. Nem akarom a háborús kereskedelmi és ipari üzemek keresetét kritizálni. Nagyrabecsülöm az ipar és kereskedelem nagy intelligenciát igénylő minden ágát, de azt hiszen ezek vannak legkevésbé jogosítva az agráriusok támadására.

Mindez, amit e kérdéstről az előzőekben elmondottam áll a mezőgazdasági és ipari segédmunkás (gazdasági cseléd, napszámos, gyári munkás) viszonyaira is. Az összehasonlítás itt is az ipari s kereskedelmi munkások javára üt ki.

Az ipari munkások szervezkedve vannak, a földművesek nincsenek, — az iparosok, ha nem adják meg szolgáltatásuknak árát, egyszerűen nem készítik el a rendelt holmit, a gyári munkás sztrájkba lép, mindenki kikényszeríti munkájának túlfizetését, csak az nem kaphatja meg terményeiért az ipari cikkek árával szemben a méltányos árát, akinek munkássága nélkül, sem gazdag, sem szegény, sem úr, sem munkás meg nem élhet!

Az iparos munkadíját saját belátása, tisztessége, kedve szerint szabja meg. Ez nincs maximálva.

A gyári munkás ma is mindig többet keres, mint a földművelő napszámos ember, — legalább 50—60 százalékkal, pedig ők amerikáznak, sztrájkolnak is — legjobb esetben napi 8—10 órát dolgoznak, míg a földmunkás 15, sőt 16 órát is dolgozik naponként.

Jogosult kívánság, hogy becsületes munkája után mindenki és minden időben, viszonyainak megfelelően tisztességesen megélhessen. Ha a jelenlegi kivételes viszonyok között széttekintünk, láthatjuk, hogy minden társadalmi réteg, akár szellemi, akár fizikai munkás, a dolgozó társadalom ma is megtalálja megélhetését, sőt sokan a szerzés lehetőségeit is, egyedül a fixfizetésű tisztviselőosztály és hadbavonultak otthonmaradt családtagjai küzdenek a kétségbejövő nyomorral.

Gátat kell tehát vetni a mindjobban s nagyrészt indokolatlanul elharapódzott drágaságnak. Ezen nem lehet se-

gíteni csupán a tisztviselői fizetések emelésével, mert ha a folytonos drágulás nem lesz meggátolva, a fizetésemelés maga a bajokat meg nem szünteti. Ily egyoldalú intézkedés annál biztosabban fokozza a drágaságot, mert az eladók-éppen arra számítanak, hogy ha az egyes munkaadók, vagy az állam jobb megélhetési módot adnak, abból a beszerezni való is jobban megvehető, tehát, a nyújtott segélyek után nyomban következnek az áremelések.

A fizetések alapos rendezésével s az árak erélyes megszabályozásával a tisztviselői osztály megélhetését sürgősen rendezni kell, azonkívül minden eszközt fel kell használni arra, hogy mennél több bevásárlási központ létesüljön, mely központoknak maximális áron a szükséges áru, akár kényyszer útján is, rendelkezésére bocsájtassék onnan, ahol kutatás, lefoglalás által szerezni lehet — a másik az, — ezt már én igen régen ajánlottam, — de ajánlatom illetékes helyen figyelembe sem jött — pedig most a minisztériumok is tervbe vették, hogy maga az államnak kell gondoskodni, egy egyöntetű ruha és cipő, illetve az összes elsőrendű közszükségleti cikkek készítésének lehetőségéről, amit a fizetés mérvéhez képest, olcsón megkaphasson a fogyasztó közönség és elsősorban a tisztviselő és családja, akinek azután telik 6—7 száz, sőt 1000 koronás ruhára, 300—400 koronás cipőre, bársonyra, selyemre, (szövetről nem is szólva!) csipkére, az vásároljon úgy, amint ezt neki — a sáfárok adják.

Nézetem szerint itt a segítség 12-ik órája. Nem szabad kényszerhelyzetbe hozni azt a tisztviselői kart, mely hazáját nyomorogva is becsülettel szolgálta és szolgálja. Távol tartotta e kar magától mindenkor a szervezkedés és erőszak eszközeit, ne engedjék az illetékesek, hogy a nyomor ezt az érdemes testületet ily irányú szervezkedésbe hajtsa.

A hadbavonultak hátramaradt családtagjainak állami segélyezése

A háború ezer nyomorúságát szenvedő hős katonáinknak családjukért való lelket emésztő gondjait volna hivatva a hadisegély elosztatni. Ámde a segélyezés mérve és módja igen sok kívánni valót hagy hátra.

A háború hosszú tartama és az ennek nyomában járó általános drágaság, oly nyomorba döntötte az államsegélyre utáltakat, hogy a segélyezés alapos reformálása egyik legégetőbb kérdés.

A segély mértéke a katonai átvonulási élelmezési illeték szerint állapított meg, minden felnőtt családtagra egész, 8 éven aluliakra fél illeték jár.

A segély mérve helyenkint változó.

Ez csupán kiindulási alap. De ezzel szemben kimondják a rendeletek azt is, hogy a segély alapösszege, nem lehet nagyobb, mint a háború előtt megállapított napszámber, vagy kereseti bér összege. Tehát, ha valaki keresett mint iparos naponként 10 koronát, ha csak a feleséget és egv 8 éven aluli gyermeket veszek, kap Pestmegyében 68 korona és 34 fillért, tehát 1 korona és 2 fülért naponta, a fennálló rendelkezés szerint. A háború előtt a megélhetés, a nyert, munkadíjért lehetséges volt, ma, midőn a megélhetés 2—300 százalékkal drágult, hogy éljen meg abból a kis segélyből a család. Tovább megyek, a napszámok a múltban és annak folytatásaként a jelenben is, időszakhoz mérten, mások és mások, és éppen akkor, a legmagasabbak, midőn a megélhetés legkönnyebb, a nyár folyamán, és akkor legkevesebb, midőn a téli idő bekövetkezik, amikor alig akad gazdasági munka, mindennek dacára az ellátmány egyforma az egész idő alatt, legfeljebb az történik meg, hogy a kereseti időkben rendeletek jelennek meg, hogy a segélyt, olyanoknál, kik munkaképesek, felére szállítsák le.

Ez az ipari és gyári munkásokra nézve is éppen így áll fenn, azzal a különbséggel, hogy a kiadott rendeletet jóindulatúlag magyarázva, ha az itthonmaradt feleség és gyerme-

kek, a gyártól, avagy gyári munkásoktól, bizonyos heti, vagy havi járulékot kapnak, azt, miként már mondtam, jóindulatukig ajándéknak lehet venni és ez esetben, a hadisegélybe nem tudható be, rosszindulatilag véve, a hadisegélybe betudható, tehát, mindig attól függ, hogy miként bíraltatik az el.

Az önálló iparos, ki bevonulása előtt szorgalmasan dolgozott, keresett naponként igen könnyen 20 koronát és ha nagy is volt családja, ha ő maga is szolidan élt, nem mulatott és pazarolt, abból nemcsak tisztességesen meg is élhettek, de még meg is takaríthatott magának valamit, ma ez egészen, másképpen áll.

Hogy érthetői!) legyen az állításom, példákkal akarom igazolni.

Első példa:

Nagy János földműves napszámos, hadbavonult. Van felesége, László 12 éves, Mária 10 éves, Lajos 9 éves, Julia 8 éves, Erzsébet 4 éves, Ferenc 1 éves gyermeke.

Az 1914. évi 100.000, 130.000 és az 1916. évi 138.000 számú utasítások értelmében, hadisegélyt kaphat a család:

A 100.000 és 130.000 számú utasítások értelmében négy 8 éven felüli családtagja Pest-vármegyében napi 68 fillért	— — — —	2.72
három 8 éven aluli családtagja, napi 34 fillér	—	1.02

Összesen: 3.74

Mint hogy az átlagos napikereset, a bevonulás idején csak 3 korona volt, 1916. évi november hó 1-ig, 3 korona 74 fillérrel szemben csak 3 koronát kaphatott.

A 138.000/1916. számú rendelet 1. pontja szerint a segély felemelhető 1916. év november hó 1-től kezdve, 3 korona 74 fillérre s ezenkívül a fenti rendelet értelmében, a 8 éven aluli gyermekek közül, kettő egész segélyben részesíthető, tehát még emelhető a segély 68 fillérrel, vagyis végeredményben Nagy János családja kaphat 4 korona 42 fillért naponként, 1613 korona 30 fillért évenként.

Vájjon elég-e ez egy hét tagú teljesen vagyontalan csa-

iád megélhetésére és ruházkodására, amikor egy személyre napi 63 fillér segély esik és kereshet-e Nagy Jánosné. járhat-e napszámba akkor, mikor ilyen 6 kis gyermeket kell gondoznia és ellátnia?

Második példa

Ezzel szemben ha a férj rokkanta válik, avagy meghal.

Tegyük fél, hogy Nagy János 50 százaléktól 100 százalékig rokkant és munkaképtelenné lett, akkor saját személyére nézve;

Rokkantsági nyugdíj címén	—	—	—	—	—	144.—
Sebesülési pótdíj címén	—	—	—	—	—	192.—

Egy évre összesen: 336.—

Az-1915. évi 70.000. számú utasítás értelmében:

Nagy János kap ideiglenes nyugdíj címén	—	—	120.—
Felesége kap	—	—	60.—

6 gyermeke kap egyenkint 36 koronát, összesen: — — 216.—

Vagyis a család kap összesen: — — — — 396.—

Hozzáadva a férj állami járulékát — — — — 336.—

Tehát kap összesen segélyül: 732.—

mely összegből a családra esik naponként 2 korona, egy családtagra 33—34 fillért, tehát éppen fele, mint amikor a családfő katonai szolgálatot teljesít.

Harmadik példa:

Ha pedig Nagy János családfenntartó elesik, özvegye kap a katonai kincstártól:

Özvegy nyugdíj címén,	—	—	—	—	—	108.—
-----------------------	---	---	---	---	---	-------

Segély címén	—	—	—	—	—	96.—
--------------	---	---	---	---	---	------

6 gyermeke kap egyenkint 48 koronát, összesen — 288.—

Tehát egy évre összesen: 492.—

Az 1915. évi 70.000. számú rendelet értelmében:

kap az özvegy évi segélyt	—	—	—	—	—	120.—
---------------------------	---	---	---	---	---	-------

6 gyermek után kap egyenkint 12 korona, . összesen	—	—	72.—
--	---	---	------

Összesen: 192.—

Tehát a két segély egy évi összege 684 korona, melyből egy családtagra esik naponként 31 fillér.

Mindezekből világos, hogy a család akkor kap legtöbb segélyt, amidőn a családfenntartó hadiszolgálatot teljesít és remény van arra, hogy éppen és egészségesen viszontláthatja családját és képes lesz a jövőben azt újból eltartani.

Akkor, amidőn a családfő mint rokkant és úgyszólván teljesen munka- és keresetképtelen jön haza, a család a nyomorult családfővel együtt, akit még különben gyámolítani is kell, — esetleg oly ápolásban részesíteni, s mint egy tehetetlen gyermeket, csak félannyi támogatásban és segítségben részesül.

Akkor, amidőn a családfő elesett a harctéren, avagy sebesülése folytán elhalt és a család teljesen támasz nélkül marad, a legkevesebb segélyben részesül, holott, ez utóbbi esetben lenne részükre a legnagyobb segély adandó, úgy anyagi, mint erkölcsi támogatásban is, hogy lerőj ja a nemzet háláját a hozzátartozókkal szemben.

Negyedik példa:

Kis István asztalosmester 'hadbavonult, van felesége. János 10 éves és Margit -4 éves gyermeke, a bevonult vagyontalan ugyan, azonban mint kisiparos, bevonulása előtt, átlagosan napi 7, 8—10 koronát, sőt még ennél is többet keresett, tehát éven kint 2000-2500—3000 koronát.

Amíg a családfenntartó hadiszolgálatot teljesít:

Kap a feleség napi 68 fillért — — — — — —	.68
János 10 éves fiú — — — — — — —	.68
Margit 4 éves leánya — — — — — — —	.34

Összesen: 1.70

Vagyis évenként 620 korona 50 fillért, mely a jelenlegi rendelkezések szerint a legmagasabb segély. (Azóta emelve van.)

Ha Kis István 50—100 százaléig munkaképtelen és rokkant lesz, kap Kis István saját személyére:

Rokkantsági nyugdíj dinén	—	—	-----	—	144.—
Sebesülési pótdíj címén	—	—	—	—	192.—
					Összesen: 336.—

Az 1915. évi 70.000. számú utasítás értelmében

kap Kis István évi	—	—	—	—	—	120.—
Felesége	—	—	—	—	—	60.—
Két gyermeke után kap	—	—	—	—	—	72.—
Összesen:						252.—
Hozzáadva a férj katonai járadéka	—	—	—	—		336.—
Összesen segélye a családnak:						588.—
Egy napra esik	—	—	—	—	—	1.61

Ha pedig Kis István elesett, a következő díjakat kap a család:

Özvegyi nyugdíj -	—	—	—	—	—	108.—
Segély	—	—	—	—	—	96.—
Két gyermek nevelési járuléka	—	—	—	—	—	96.—
Az övegy ideiglenes segélye	—	—	—	—	—	120.—
Két gyermek pótléka	—	—	—	—	—	24.
						Összesen: 444.

Egy napra esik tehát — — — — — — — 1.22

Tehát ugyanaz tűnik ki mindkét példából, még hozzáadhatjuk azt, hogy nem tekintjük a segélyezettnek polgári foglalkozását, és társadalmi állását, — amire pedig szintén tekintenünk kellene — mert hiszen úgy a földműveseknél, mint az iparosoknál, akár munkaképtelen az, akár elhalt, a gyermekek egy évi nevelési, tartási stb. költségre amit kapnak, csak 36 korona, pedig különbség volna itt is teendő, mert még esetleg katonai szolgálatra alkalmatlan, akár munkás, akár iparos, sebe meggyógyulva és kellő múltábal vagy műkézzel ellátva, még valamit kereshet, addig ha elhal, a családnak semmi keresete nincs, és az összeg ugyanaz, amit a gyermekek kapnak. Elképzelni is kétségteljes, hogy ezen

összeből egy évig, egy gyermeket hogy lehet eltartani és nevelni, a mai drágaság mellett. Ez egy óra is kevés.

Az új kormány programjába vette fel a hadisegélyezés és a rokkant, nemkülönben katonai nyugdíjazásnak javítását, reméljük, a legjobbat, azonban igazságtalannak tartom azt, hogy olyanok, akik mint tényleges katonai szolgálatot teljesítők, ha a háború ki nem üt. sorhadiszolgalatuk teljesítése után, haza eresztve, éppen úgy, mint bevonulásuk előtt, hozzátartozóikat, özvegy anyjukat és annak családját, avagy elaggott szüleiket tartották, mert a háború kitört, sorhadiszolgalatukat folytatni kellett, ezek családtagjai egyáltalában véve segélyben néni részesülnek.

Λ népfőlkelő-szemlén alkalmasaknak találtak, kik az-élőtt katonák nem voltak, ha bevonulnak, levonulásuktól fogva, családjaik részesülnek segélyben, esetleg rokkant, vagy nyugdíjban, azok, akik sorhadiszolgalatuknak eleget tettek, mint tartalékban lévők katonai szolgalatra behívatván, családjuk szintén, csak azok nem, akiket a háború sorhadiszolgalatukban talált, és azok hozzátartozói, mert azt a keveset, kik főispáni megállapításra kapnak, oly kevesek, hogy számitásba nem jöhetnek.

Ezek részére is feltétlen, illetve hozzátartozóik részére. amennyiben családjuk fenntartásához hozzá járultak, legyenek azok bármily foglalkozásnak, a három éves sorhadiszolgalat teljesítése után történt további szolgalatuk folytán, a paritás és igazság szempontjából, egyenlő elbírálás alá kellene hogy jöjjenek ugyanazokkal, mint akik tartalékból. avagy népfőlkelő szemlén alkalmasnak találtatván, bevonul tak és ezzel családjuk jogot szerzett a segélyre, rokkant-díjra, avagy nyugdíjra.

Tudom, hogy ez újra nagy terhet róna az államra, azonban, ennek legalább is nagyrészét be lehetne hozni oly rendelkezéssel, hogy mindazok, akik alkalmatlanok, de keresőképesek, akik mezőgazdaság, ipari, akár hadigyárakban alkalmazottak is, avagy a felállított központokban alkalmazva vannak és bizonytalan időre felment ettek, ezekre külön adó volna kirovandó, hogy itthon maradhattak, meri hiszen 'ha volt igazság abban, hogy hadmentességi adót kel-

lett előbb fizetni béke idején, több igazság van abban, hogy háborúban ily adó kivettség.

Sok mindenféle megoldatlan kérdés van még jeleideg is a segélyezés körül, egyik ferde kinövés, követi a másikat, oly sok ez, hogy kis művem keretén belül azokat mind felhozni nem akarom, csak egy példát hozok még fel:

A segélyezés egyik főfeltétele, hogy az beigazolvá legyen, miszerint a bevonult a családot, vagy a családtagjait tartotta, avagy segélyezte, ebből indul ki az egész segélyezés.

A bevonult törvényes házasságban élt egy ideig háború előtti időben feleségével és vau négy törvényes gyermeke. Háború előtt még törvényes feleségét elhagyta és összeállt egy más nővel, akitől szintén négy gyermek származott.

A férj, illetve a feleség sem válópört, sem az árvaszék-nél arra való keresetet nem indított, hogy a férj törvényes gyermekeinek tartásához hozzájáruljon.

A háború kiütött, a férj bevonult, és mi történik? A törvényes feleség és gyermekek segélyt nem kapnak, a törvénytelen asszony, az igaz szintén nem, de a törvénytelen gyermekeknek feltétlen jár segély, mert apjuk tartotta törvénytelen családját, emellett a törvényes asszony és gyermekek, mert az asszony szorgalmas volt, dolgozott, tudott szerezni annyit, hogy a háború előtti rendes viszonyok közt családját el tudta tartani, a háború folyamán, származott drágaságban azonban nem tud annyit keresni, hogy családját eltarthassa, ennek nincsen segélyre joga. nem kap segélyt, m ig a törvénytelen gyermekek, tegyük fel ha 8 éven felüliek, teljes segély állapítandó meg részükre, a törvénytelenül élő asszony gyermekei élelmére és ellátására napi 2 korona 72 fillér segélyben részesül. (Újabban e kérdés rendeztetett.)

A segélyezés tárgyában kiadott 1914. évi 100.000 és 130.000. számú utasítások nem az életnek, sem a tapasztalatból kifolyólag készültek.

A segélyezés már kezdetben el volt hibázva, mert általános szabályok voltak felállítva és a fontos mellékkörülmények, az élet ezer változata tekintetbe nem jöttek.

A segélyezésnek nem paragrafusokból kiindulólag, hanem az élet tapasztalatán és megállapításaiból kifolyólag

kellett volna szabályozhatnia és pedig oly formán, hogy a bevonult meglévő anyagi viszonyait, családtagjainak számát, keresetforrását, tőkepénzét, mindenféle jövedelmeit, egyáltalában véve, mindent figyelembe kellett volna venni és nem általánosságban kimondani azt, hogy a katonai átvonulási élelmezési illeték az irányadó, hanem az legyen az irányadó, hogy ezen mellékkörülmények figyelembe vételével miből, mennyiből tud a család megélni. Mert lehet, egy családnak tegyük fel van három hold tehermentes földje, az asszony napszámba jár, kofáskodik, ad, vesz, van 2—3 gyermeke, már idősebbek, ennek megélhetése sokkal könnyebb, mint ha van egy olyan gazda, akinek 25 hold rossz homokföldje van, de adósság van azon, nagyszámú apró családja van és mert a gazda bevonult, több cselédet kell tartani, ki a földet megmunkálja, tehát a háború okozta drágaság mellett nagyobb földdel, több a kiadása is, de mert a gazda bevonult, a nagy családdal úgyszólván elfoglalt asszony, a birtok kezelését nem ellenőrizheti, tehát, ha bár a termények ára több is, aránylag még sem jövedelmez annyit a föld neki, mint mikor a gazda otthon volt, maga nézhetett minden után és olcsóbban is gazdálkodhatott, ilyen család segélyben nem részesülhet, mert hiszen elvül van felállítva, hogy ennyi földből meg tud élni.

Mindezeknél fogva a segélyezésnek onnan kellett volna kiindulni, — amit különben még most is a segélyezés revíziójával meg lehet tenni, -- hogy az összes bevonultak viszonyai bevonulásakor meg lettek volna vizsgálandók, először a község elöljárói által, és azok felül lettek volna a helyszínén vizsgálandók a főszolgabírák, illetve a városok polgármesterei által és ezen megállapítások után lett volna megállapítandó azon összeg, — természetesen a fennálló viszonyokhoz mérten, hogy mi legyen az, amit az a család kaphat és amiből szerény viszonyok közti bár, de megélhetése biztosítható.

Midőn mindezen revízió megtörtént, volna, a járáások, illetve a rendezett tanácsú városok vezetői előterjesztést tettek volna az illetékes pénzügyigazgatóságokhoz, hogy mily összeg volna mindem hónapban folyósítandó segélyképpen és

az időközi változások bejelentése után, a szükséges összegek ki lettek volna utalandók a községeknek kiosztás végett.

Megengedem, hogy lett volna ez esetben is visszaélés, mint most is van, de ez lett volna az igazság, amit mással nem akarok bizonyítani, mint előbbeni példákkal, amelyek teljesen igazolják azt, hogy az alap kevés, mert abból egy hét tagú családnak megélni a mai viszonyok közt képtelenség, míg, hogyha egy segélyben részesülő fiatal asszony, akinek egy gyermeke van, van neki két vagy három hold földje, dolgozni tud és akar, t korona 02 fillér napi segélyben részesül, ezt a segélyt nemhogy elkölti, hanem félrerakja és megtakaríthatja, tehát ezt adni részére teljesen felesleges.

Ilyen segélyezés szüli ezután azon általános meggyőződést a faluban, hogy a segély nem az arra utaltak megélhetésének könnyítésére, illetve biztosítására van, hanem azért adatik, mert a férj, a fiú bevonult és miért kap egyik vagy másik, és miért nem mindannyi, mert hiszen egyformán szenvednek mind a harctéren, miért nem kapnak jogosan egyformán segélyt. A segélyt nem mint ilyent tekintik, ha nem annak, ami mindenkinek azért jár, mert katonai szolgálatot teljesít.

Előbb már reámutattam arra a legnagyobb igazságtalanságra, hogy a segély alapja „em egyforma, hanem városonként, vármegyénként, amint a katonabeszállásolási díj változik, úgy változik járásonkint és városonkint, sőt teljesen más alap van Magyarországon, mint Ausztriában és már itt jelen esetben is nem a paritás elvén állunk, hanem ott, hogy Ausztriába bevonultak családjai sokkal magasabb segélyben részesülnek, még a kvóta arányát is figyelembe véve, mint Magyarországon.

A segélyezésből kifolyólag származott még sok esetben a dologtalanság is, mert nem ritkán ahelyett, — és ez különösen a pestvidéki mezőgazdasági munkások jó részére szól, — hogy az illető segélyezettek erős, munkaképes asszonyok és még munkabíró apák, dolgoznának, különösen az asszonyok, a segélyt nem arra használják fel, hogy családjuk, különösen gyermekeik eltartására szükséges élelmiszereket abból szerezzék be, azoknak jobb táp-

lálékot adjanak, hanem gyermekeiket koplaltatják, ők maguk nem dolgoznak, hanem a segílyt összegyűjtve, abból árut vesznek, és ahol lehet, a fővárosba és nagyobb központokba viszik, ott kofálgodnak, nyereszkeskednek, könnyű munkát végeznek, tömegeikkel az utazást lehetetlenné teszik. Ezzel a földek megmunkálása is részben elmarad, részben oly rossz munkát végeznek, ha dolgoznak is, ami befolyásolja a föld termőképességét is. Ez Pest környékére áll. Sok hasonló esetben kell a hatóságoknak beavatkozni.

Hogy meddig fog tartani a háború, ezt csak az Úr-isten tudja, de még háború után is, amíg a teljes leszerelés bekövetkezik, sok idő fog eltelni, éppen azért ezen segílyezés rendezése még mindig feltétlen szükséges.

Arra nem akarok kiterjeszkedni, hogy a segíly megállapítása óta jogos és jogtalan panaszok mily halmazata gyűlt össze már a minisztériumok, hadsegélyzők, főispánok, alispánok, főszolgabírók és polgármesterek irodáiban, a katonai csapattestek igen számos esetben— bárki is kér segílyt!, panaszt tesz, azí felveszik — keresnek meg ily panaszokkal.

Egy asszony, Int 10—15-ször a fentt említett hivataloknál megjelenik és ugyanannyiszor elutasított panaszra dacára újra panaszt tesz, sokszor minden alap nélkül, viszont mennyi nem tesz panaszt, csak azért, mert szerénysége, megfélemlítése miatt azt tenni nem mer, pedig járna neki segíly, de mert a segílyezés indokait a megállapító hatóság nem ismeri, azt meg sem állapíthatja, míg, ha kezdetben mindenki ügye megvizsgáltatott, megállapított volna, sem oly sok panasz nem tétetett volna, sem az nem történhetnék meg, hogy olyan nem kap segílyt, akinek járna és akinek nem járna, az viszont azt élvezzi. Hogy a segílypanaszok elbírálása mily sok dolgot ad, csak a hadsegélyző e tárgyban let! intézkedései, iktató számaira utalok, mely évenként a százezreket fölülmúlja.

A rokkantsegélyezés. a nyugdíj úgy volna megállapítandó, hogy a megélhetési létminimum volna az, ami az alapot, képezné, mert hiszen ma, mikor a jövő nemzedékre keii számítanunk, a rokkantak és elhunytak gyermekeinek

eltartása, megélhetése, kell hogy szemünk előtt lebegjen, oly nyomorult, koldus díjából a jövő nemzedékei felnevelni nem lehet, mint amit ma az állam és a katonaság a rokkantaknak, vagy a hősi halált haltak családjainak juttat.

Hogy miből fizetessék ez, arra vonatkozólag munkám későbbi részében fogok kiterjeszkedni, de hogy ezen, különösen a rokkantság és elhalálozás folytán bekövetkezett nyugdíjösszegek mérvét minél előbb változtatni és emelni kell, azt mindenkinek be kell látni, meri ha a rokkantak és elhunytak családjainak nem adjuk meg az alkalmat, hogy éppen a fejlődésben lévő gyermekeiket kellőképpen eltartsák, azt később pótolni semmivel sem lehet és lesz a jövő nemzedék fejletlen, korcs, mire az állam erősségét építeni nem lehet.

A pénzbeli segélyezés, a rokkant, illetve nyugdíj rendezési, még egy más módon lehetett volna keresztülvinni, ez is egyes esetekben sokkal jobb lett volna, mint a pénzbeli segély, az igaz, hogy óriási munkát és terhet rótt volna a főszolgabírák, vagy polgármesterekre, még többet a községi jegyzőkre, de ha ezt a képtelen. Terhes, idegrontó, idegölő inunkat kibírtuk és kibírjuk, még ezt is kibírtuk volna.

Szintén a községi előjárók-, főszolgabírák közbejöttével, illetve a városi polgármester a tanácssal együtt meg kellett volna, hogy állapítsák azt, hogy hol és mennyi pénzsegélyt adjanak, viszont, hol és mennyi természetbeni járandóságot, terményt, avagy lisztet, burgonyát, zsírt stb. adjanak ki azoknak, akik segélyre jogosítottak. Ez is segély, sőt ma sokkal nagyobb segély, mint akármilyen nagy pénzbeli segély, mert ma már úgy vagyunk, hogy legyen akármily sok pénz, azért kapni valami élelmiszert vagy egyáltalában véve nem, vagy csak igen nehéz utánjárással és körülmények közt lehet. Ila a segélyezeti családja, legyük fel olyanak, ahol az asszony van otthon, de sok gyermeke van. akik miatt dolgozni nem tud, pénzsegélyt adunk, miképp példában Nagy Jánosnál, hogy összesen 4 korona 44 fillért kaphat naponként hetedmagával, ha ehelyett a pénz helyett ételmet és ruhát adunk, ezzel sokkal jobban

jár, mint a pénzsegéllyel, ami hetedmagával való családjának megélhetésére egyáltalában véve kevés.

Ez által azoknál, akik dolgozni bírnak és tudnak, a munkakedvet fejlesztettük volna, mert munkásságával megszerzte volna az egyéb szükségletére szükséges pénzt és nem a segélypénzt rakta volna össze kofálkodásra, viszont olyanoknál, akik nagy család és kis gyermekeik miatt dolgbajárni nem tudnak, biztosíthatuk volna a mindennapi kenyeret és még mellé bizonyos pénzösszeg is maradt volna, amiből egyéb szükséges dolgokat beszerezhettek volna.

Ez in ind megtörténhetett volna, mert hiszen ugyanazon fejadag szolgáltatott volna ki lisztben, ami most is jár, sőt azon összegekből, amelyek az állam által kiutalva rendelkezésre álltak, a községek beszerezhették volna a szükséges gabonaneműt és az ily hadisegélyben részesülők legalább biztosan megkapták volna lisztadagjaikat, amelyet most sajnos, sokszor hetek, illetve csak hónapok múlva haphajnak meg.

Természetes dolog, mindezekhez elsősorban az intéző körök részéről a külső tisztviselők iránti feltétlen bizalom kellett volna, hogy fennálljon, a bizalom mellett a legszigorúbb ellenőrzés. úgy, hogy a főszolgabírók részéről lefelé, mint a főszolgabírók ellenőrzése is, és azon elv felállítása, hogy azok, legyen az bárki is, aki η bélé helyezett bizalommal visszaélt, az ellen kérlelhetetlen szigorral kell eljárni, mert a többségben lévő tisztességes tisztviselők, avagy jegyzők egynéhány magáról megfélelkezett haszontalan ember miatt szenvedik el a bántó bizalmatlanságot. Akkor, midőn a tisztviselői kar mindezt közérdekből szívesen tette volna, nem érdemlik azt meg, hogy egyesek visszaéléseiből kifolyólag velők szemben az intéző körök bizalmatlanok legyenek akkor, midőn őket a közérdek, járásuk lakosainak jó] felfogott érdeke, rend teremtése, fenntartása, és éppen azoknak gyámolítása vezeti, kiknek hozzátartozói a messzi távolban küzdenek a haza védelméért, és nem tudják gyámol nélkül maradt családjaikat kellő tanácssal ellátni és megélhetésüket munkásságukkal biztosítani.

Meg vagyok arról győződve, hogy «minden tisztességesen

gondolközó vármegyei tisztviselő éppen úgy gondolkozik, érez és tesz, mint én, és éppen úgy segítene a dolgokon, mint én, de sajnos, mert minket, kik az életet sokkal jobban ismerjük, mint bárki más, sóba és semmiben meg nem kérdeznak, épp azért szenvednünk kell legtöbbször azoktól, akiknek jobb és könnyebb megélhetésén kötelességszerűen munkálkodunk, saját járásunk népességétől csak azért, mert az élet tapasztalata és tényével szemben átló rendeleteket kell végrehajtanunk — mert ez kötelességünk — és minden élet tapasztalat kívánalmainál sokszor teljesen nélkülözö rendeletek, melyek azok tetszését, kik jobb sorsot érdemelnének, meg nem nyervén, nekünk tisztviselőknék és a községi jegyzőknék tudják azt be és ahelyett, hogy tisztességes kötelességtudásunkat elismeréssel honorálnák, minket tartanak minden rossz okozójának.

Rokkantak elhelyezése és megélhetésének biztosítása

Nemzetünk élet-halál harca súlyos áldozatokat követet. A legértékesebb emberanyag mint katona fegyverrel kezében, életét és testi épségét ezer veszélynek téve ki, küzd a túlerőben levő ellenség ellen, csodákat művel, hogy hazánk szabadságát, létét, megoltalmazza. E küzdelemben sok drága élet pusztul el naponkint és sok-sok ép egészséges ember válik nyomorékká, kiknek tisztos eltartása, megfelelő elhelyezése, az állam, a társadalom s az egyeseknek legszentebb kötelessége.

A háborúban értünk s közös hazánkért rokkantságot szenvedett honfitársaink ügyével kívánok e fejezetben foglalkozni.

A rokkantak nagy tömegei, bizonyos általános sablon szerint nem kezelhetők. Más a teendő a fizikai s más a szel-

lemi munkásokból rokkanttá vált egyénekké s más-más az illetők rokkantsági foká szerint.

A szellemi munkával foglalkozók, ha volt már előbb ilyen foglalkozásuk, illetve részben vagy egészen megszerzték erre vonatkozó képesítésüket. amennyiben előbbi foglalkozásukat folytatni, anyagi viszonyaiknál fogva, nem tudnák, de fogyatkozásuk bizonyos munkakör betöltését nem zárja ki, oly intézetekbe volnának elhelyezendők, hol képesítésük végleges elnyerésébe/ juthatnak. Ma pedig már képesítésüket megszerzték, az álltktmnak, vagy megfelelő hivatalnak kell őket elhelyezni.

Először tehát azok elhelyezéséről kell gondoskodni, kik szellemi képességüknél fogva képesek. — előhaladottságuk mérvéhez képest. — azon kötelezettségnek megfelelni, amely megélhetésüket biztosítja, ha egyéniségüknél fogva, vagy rokkantságukból kifolyólag más pályára öhajtanak menni, feltétlen alkalom adandó nekik a kívánt képességek elsajátítására.

Ezek volnának a községi és vármegyei alkalmaztatás mellett törvényszéki, járásbírósi, telekkönyvi, minisztériumoknál való alkalmaztatások, az. illető tudása és képzettségéhez mérten. Még egy igen fontos állás elsajátításához szükséges képzettségre hívom fel a ügyeimet és pedig az új végrehajtói állások szervezésére, ami a jövőben minden községben feltétlenül szervezendő lesz, részben azért, mert amint munkám későbbi részében ki fejlem a háború terheinek viseléséhez az anyagiak megszerzése, enélkül lehetetlen, másodsor pedig' azért, mert a községi jegyző jövő munkájának fontossága ezen leendő elvégzését gátolni fogja, de viszont megszabadítja a községi jegyzőt egy oly teendő teljesítésétől, ami csak ellenségeskedés és gyűlölséget szült és fog szülni a jövőben is.

Eel'volna tehát állítandó több oly kurzus, mely a végrehajtói teendők keresztülvitele, adók előírásával és lerovásával összefüggő leendőket tárgyalja, ahol az illetők bizonyos időhöz kötöten, de képességeikkel tekintetbe véve. rövidebb vagy hosszaid) idő alatt ezen tudást elsajátítva,

képességeikről bizonyítványt nyernének, mint végrehajtók megfelelő fizetéssel alkalmazást kaphatnának. A theoretikus elsajátítás mellett, azonban ezek csak akkor kaphatnának bizonyítványt képességükről, hogy ha egy meghatározott praktikus működés után bizonyítványt nyernének arról is, hogy az elméleti tanulás folytán elsajátított tudásukat gyakorlatilag is képesek elvégezni.

A második elhelyezés lenne az olyan rokkantak elhelyezése, kik nem teljesen szellemi munkával elhajtának foglalkozni, hanem emellett inkább gyakorlati teendőket óhajtának végezni, természetesen mindig rokkantságuk mérvét véve tekintetbe. Ilyenek volnának, a vadőrök, mezőőrök és hegyőrök, községi és városi rendőrök, földmives gazdák.

Tapasztalatból tudom, hogy ma még igen ritka a kiképzett vadőr: úgy tudom egy tanfolyam áll fenn csak a rokkantak részére, ezen tanfolyamokat szaporítani kell. Mi is ma egy vadőr, vagy vadászcseléd? Egy olyan notórius orvvadász, kit csak azért fogadnak fel a vadászbérlők, hogy csak ez vadászhasson, ne pedig valamennyi orvvadász.

Ma a vadászai gyakorlása — bár igazán elsősorban úri élvezet kell hogy legyen, egy nagy országos gazdasági forrás, amely a közéletmezést kell, hogy kellőleg szolgálja.

Maga a vadászati törvény is egy elévült, elavult valami, amit meg kell változtatni és elsősorban ennek keretében a vadőri intézményt is kötelezővé kell tenni, mert ha már ma oly óriási vadászbérléteket fizetnek a bérlők, azt is megkívánhatják, hogy ezen óriási bérösszegekért a kellő ellenértéket is megkaphassák. Azt pedig másképpen sohasem fogják elérhetni, mint úgy, hogy ha egy kellően, a vadak nevelése, óvása, eltartása és azokra való felügyeletre nézve teljesen kiképzett vadőr áll rendelkezésre, enélkül sem vadat, sem jó vadászatot elérni nem lehet; a vadászat mestersége és tudománya maga is megkívánja azt, a vadászati bérlétektől befolyó összegek nagysága és ebből kifolyólag szükséges ellenérték is, hogy a vadászat fenntartását, óvását all hoz értő ember eszközölje, amelynek költségeit, akár úri mulatságból kifolyólag, akár hasznosítás tekintetében

történik az a bérlés, a bérlőnek föltétlen meg kell fizetnie úgy saját, mint a köz érdekében.

A hasznos állatok védelme még közgazdasági kötelesség is, mert bár a hasznos vadak és madarak védelme törvény és rendeleteken alapszik, viszont a kártékony vadak pusztítása is, sem egyik, sem másik keresztül nem vihető a vadőri intézménynek törvényen alapuló kötelezettsége nélkül. Hogy ezen tanfolyamokat, hol és milyen formában kellene létesíteni, az a földművelési kormány dolga.

A mező- és hegyőrök intézménye, a mezőrendőri törvénybe van lefektetve, az intézmény fennáll, de hát ki lehet mező- vagy hegyőr? A törvény szerint erkölcsileg kifogástalan egyén, ez elég. Képesítés semmi. Minden évben, midőn a községek alkalmazzák őket, vagyis választják, egy-egy alkalom arra, hogy áldomás legyen, mert kétféle mező- és hegyőri intézmény van, egy jó és egy rossz. A jó az, midőn a sógor, vagy koma lesz megválasztva, és egy-két évi szolgálat után mint megvagyonosodott gazda hagyja azt el, meri nem oly rossz intézmény a mező- vagy hegyőrség oly községekben, hol megfelelő nagyságú terület, páskum. vágás, konvenció és őrzési díj jár együttesen, viszont azonban, vannak oly községek, ahol az ilyei állásra egyáltalában véve vállalkozó nincs és hogy a község a vakoktól, süketektől, öregektől, kik már semmire sem valók, megszabadulhasson, ne kellessék mint községi szegényeket tartania, megválaszt egy ilyen tehetetlen öreget, aki azután kevés bérrrel beéri, de ő maga annál többet lop, hogy valahogy eltengethesse életét.

A jövőben a mezőgazdaságnak is egészen másnak kell lenni, mint a jelenben, aki meg akar földjéből élni, annak hasznát fokozni akarja, részben magának kell mindent elkövetnie, de országos érdek az is, hogy mindenki jól gazdálkodjon, tehát a gazdálkodás feltétlen ellenőrzendő is lesz. így a mező- és hegyőröknek maguknak bizonyos tudásuk kell hogy legyen, hogy ellenőrizhessék azt, hogy a lakosság miként gazdálkodik, ehhez tudás is kell, de hogy a tudást elsajátítsák a hegy- és mezőőrök, arra meg is kell őket tanítani. Azonkívül meg kell tanítani őket a növényi be-

tegségekre, annak ellenszereire, az ellene való védekezésre. Ezekre volnának tehát a tanfolyamokon kitanítandók a rokkantak és azután alkalmazandók, természetesen első-sorban az illető községbeli illetőségűek, kik már a helyi viszonyokat ismerik, ha ezek nem volnának, máshonnan is.

A mező- és hegyőröknek kötelessége volna ezenkívül mindazon fennálló rendelkezések keresztülvitelének ellenőrzése, ami pld. a hernyóirtás, a szerbtövisirtás, aranka-irtás stb. tekintetében fennáll, mert bár meg vannak, fennállanak mindezen óvintézkedésekre vonatkozó rendeletek, mindenkor megjönnek az erre vonatkozó jelentések is, de hogy ezek tényleg keresztülvitetnek-e, azt a főszolgabíró csak szórványosan ellenőrizheti, a községi jegyző más elfoglaltságánál fogva ellenőrizni képtelen, a községi bíróság pedig legtöbbször nem teszi. A község aztán jelenti a főszolgabírónak, hogy minden rendben van, a főszolgabíró az alispánnak, az alispán a minisztériumnak, de azért, tisztelt a kivételnek, alig van valahol rend.

A halászat tilalmi idejének ellenőrzése szintén el van rendelve, ennek keresztülvételére is jók volnának a mező-őrök, de hogy mi a tilalmi idő, mivel szabad és mivel nem szabad halászni, erről azoknak fogalmuk sincs.

A községi rendőrség szervezése is minden községben igen szükséges dolog, mert ha egyik vagy másik községben meg is van, ez nem ér sokat, mert ezeknek sincs meg azon intelligenciájuk és tudásuk, amely őket ezen állás viselésére képesítené.

A rendőrök alkalmazásával első sorban munkaerőt vonunk el az ügyis megfogyatkozott mezőgazdasági munkásoktól és pedig jó munkaerőt, mert a községben rendszerint nem annyira az észbeli tudást vizsgálják a rendőrök választásánál, hanem inkább a testi erőt, t. i. ha verekednek, a rendőr legyen olyan erős, hogy a verekedőket maga széjjel tudja verni.

A rokkantak kiképzése után rendőrökül volnának alkalmazhatók, természetesen rokkantságuk arányában, ki kellene őket tanítani mindarra, ami a közrendészet, közegészségügy, kézbesítés tekintetében szükséges.

Szükséges a községi rendőrség szervezése azért is, mert a múltban sem volt elég csendőr, azok sem bírják ki azon emberfeletti munkái, amit végezniük kell, a háború alatt pedig részint összpontosításokra, katonai felszerelések őrzésére, vonalbiztosításokra használtaván fel legnagyobb részük, helyettük az őrökre, intelligensebb népfelkelők vezényeltetlek ki csendőrségi teendők ellátására, ez a békében nem elég, akkor, amikor a felszabadult katonaság hazajön, az mind hős tesz. Első időben sok lesz a dologkorülő, meri a munkától elszokott, elégedetlen elem, ha a háború alatt itthon vélt jogtalanság történt családjával, izgága lesz, ezek rendbentartásához a megfogyatkozott csendőrség kevés, éppen azért, minden községben rendőrséget kell szervezni, hogy a háborús időkből az emberek lelkében megmaradt verekedői és egyéb indulatokat korlátozni lehessen, mert arra a csendőrség gyenge és kevés lesz.

A községi rendőrségnek ezen kívül még igen sok fontos működési szerep jut majd osztályrészül és pedig fertőző betegségek fellépte esetén a fertőzöttek lakásainak őrzése, élelmének közvetítése, fertőtlenítés keresztülvitele, az éjjeli őrködés elvégzése, az első segélynyújtás szerencsétlenségek esetén, általában véve, a község! rendőrré a szorosan veti rendőrségi teendőkön kívül még oly sok hasznos leendő elvégzése vár ,amit ma a községek nélkülöznek.

Csak egy esetet említek fel, midőn járásomban a kolera járványszerűen lépett fel, kellett az illető betegek házát őriztetni, mivel a zöldségszállítás el volt tiltva, azt, továbbá a Dunákat, Kis- és Nagydunát, hogy abból emberek ne igyanak, kompokat, vasúti állomásokat, az élelmek Budapestre történő szállítását, általában véve mindent, amit a rendelet előir. Miután kitanított embereim nem voltak, — ezt mim!, elvégezték volna a községi rendőrök, — a csendőrkerületből 40 csendőrt kellett kivezényeltetnem és azok 30 napig voltak járásomban, mi igen nagy költséggel járt, de a mi fontosai!), a csendőrséget vontam el sok más, fontosai) b teendőitől.

A községekben el van rendelve az. éjjeli őrködés, van részint fizetéses éjjeli őr, részint házsorrendben rendeltetnek

ki az éjjeli örök. A fizetés igen kevés, abból megélni nem lehet, tehát a fogadott éjjeli őr is dolgozik egész nap, vagy magának, vagy napszámba, hogy képes tehát ez kellő éjjeli őrseget tartami fáradtan, álmosan. Sehogy. A soros éjjeli őrködés, az sem ér semmit, mert az a gazda, avagy napszámos ember is, aki szintén egész nap dolgozik, hogy teljesíthet éjjeli őrködést fáradtan, álmosan, vagy legjobb esetben elküldi a feleségét az éjjeli őrködésre, mit ér egy asszony őrködése, aki, ha ki is bírja a fenmaradást, egyéniségénél fogva nem arra való.

A rendőrök ki volnának tanítandók az első segély nyújtására, ami szintén feltétlen szükséges, hogy ezt tudja valaki a községben, mert sajnos, még nem áll annyi orvos rendelkezésre, de maga az ország és a lakosság is szegény ahhoz, hogy minden községben legyen orvos. Ha valami szerencsétlenség történik a községben, hogy ha az a kitanított rendőr az első segélyt nyújtani képes, míg a körorvos megérkezik, igen sok ember életét lehetne megmenteni, vagy rokkanttá válását megakadályozni, ha az orvos odaérkezéig már az első segélyben részesülhetne a sebesült.

Tehát a rokkantsági fokozatukhoz képest kellő intelligenciával bíró rokkantak volnának rendőrökké kiképezendők és alkalmazandók, ezzel is lehetne a rokkantak elhelyezésén segíteni.

A rokkantak harmadik elhelyezése, az ipari mesterségek kitaníttatásában nyerné megoldását, de nem úgy, mint ahogy most történik, hogy egynéhány cipész, szabótelep létesített, hanem az ország különféle részein felállítandó közműhelytelepeken, ahol az összes ipari munkakörnek megfelelően és minősége szerint elsősorban azt elméletileg, azután gyakorlatilag adnák elő, mert az emberi képességek különbségei, a rokkantság mérve feltétlen figyelembe kell hogy jöjjön az ipari kiképezetetésnél, mert az is igaz, hogy lehet egy ember jó cipésznek, de nem jó aranyművesnek, jó szabónak, de nem jó asztalosnak, jó lehet kovácsnak, de nem jó skatulyakészítőnek és viszont.

Az emberek képességét, munkakedvét figyelembe kell venni, attól pedig nem félek, hogy a rokkantaknak saját

egyéniességükből kifolyó kiképzetésük esetén minden ipar-
ágra lenne tanuló-vállalkozó és kellő kereslet is.

A rokkantak kiképzetésére nézve a negyedik alkalom meg volna adható kisebbfajta körrel bíró földműves iskolák felállításával, ahol a kisebb gazdasági teendők, úgy elméletileg, mint gyakorlatilag volnának előadandók, hogy azután azt a rokkantak elvégezvén, kisebb gazdaságokban az úgynevezett paraszt-gazdák, béres-gazdák teendőit látnák el. Nem tarthat minden gazdaság végzett gazdatisztet, viszont vannak oly kisebb gazdaságok, amelyek a béres-gazdákat feltétlen szükséglik. A kisebb gazdaságokban is, mondjuk közép gazdaságban, szintén meg kell változni a gazdálkodási módszernek, magának a tulajdonosnak, a termelés műszaki részét, a vezetést kell megtartani, viszont az ellenőrzést, keresztülvitelt végezhetné a rokkant gazda. Ezen kisebbfoku képesítéssel bíró béres-gazdák, a magvak elvetése, gyümölcsfa, szőlő, takarmányfüvek, gazdasági-magvak termelése, az állatok tartása, ápolása, betegségeinek felismerésére volnának kitanítandók és azok első gyógykezelésére, hogy a gazdaság vezetésében gazdájukat segíthessék és amíg az állatorvos oda megérkezik, az első segílyt nyújthassák. Nem mondom, hogy még több alkalom nem volna a rokkantak elhelyezésére, ezzel még nincs az egyes munkanem kimerítve, amit felhoztam, mint legszükségesebb dolgokat hoztam, fel és oly foglalkozást, amely a rokkantaknak legjobb.

A rokkantak kiképzetésére nézve, felállítandó iskolák, közműhelytelepek, úgy a nagyobb, mint a kisebb képesítésre nézve, az ország különféle részein, nagyobb városokban, nagyobb ipari telepeken volnának felállítandók és pedig elsősorban azért, mert ennek folytán a nagyobb központi városokba tömörülő és a társadalmon élő rokkantak összetorlódását ezzel megakadályozhatnánk, de azért is, mert a vidékek helyviszonyai, ottani szokásai, az odavaló rokkantaknak előnyére válnék, már azért is, mert az ily központokat a közelebbfekvő községekből könnyebben megközelítenék, esetleg naponként hazamehetnének, így megélhetési módjuk is könnyebbé volna téve és a rokkantak is

sokkal nagyobb kedvvel tanulnának akkor, ha hozzátartozóik körében lehelnének, vagy ahhoz közel, hogy a munkaszünetek és szabad napok alatt, az időt családjuk körébeit tölthetnék el. A képesítés elsajátítása is a helyi viszonyok és körülmények figyelembevételével megkönnyítenék. mert egészen másképp kell pld. gazdálkodni Aradvármegyében, mint Nógrádban, vagy Nyitrávármegyében, mint Kisküküllőben.

A szellemi kiképzettekre nézve ugyanezen elv volna felállítandó, kivételt csak e tekintetben a legkritikábban és igeit fontos okoknál fogva tennék.

Beismerem, hogy mindennek keresztülvitele igen nehéz,, másképp nem is lehet ezt keresztülvinni, mint törvényhozás-által, mert mind az ideig, míg a törvény nem intézkedik arra nézve, hogy minden rokkantnak dolgozni kell, — természetesen azok, akik magánvagyonukból meg tudnak élni,, ezekre ez nem vonatkozhat, — akinek különben megélhetési módja nincs, rokkantságának mérvéhez képest köteles valamivel foglalkozni, a rokkant kérdés rendezve, megoldva nem lesz. Mind az ideig sok rokkant nem fog dolgozni, — ismerve az emberi életet és a gondolkodási módot. — azt fogja mondani, ha én nyomorékká lettem, azért, mert harcoltam, az köteles eltartani, aki ennek oka, akiért harcoltam, tehát az ország, a társadalom, az a társadalom, amely nem harcolt és itthon volt, az az államhatalom, akinek parancsára kellett harcolni. Ez így van, és ha így lesz, ahelyett-hogy az állam fenntartói és az állam által ezen rokkantak szellemileg, avagy másképp kiképezve, annak fennállását munkájukkal biztosítanák, maguknak a megélhetést megszerezve, hasznos polgárai lennének a társadalom és országnak, a társadalmon és az országon fognak élösködni, a társadalom és az ország vagyonát fogják fogyasztani, ehelyett, hogy annak fennállására közreműködnének, sőt lehet, mitől az isten mentsen, hogy esetleg dologkerülésből kifolyólag még a társadalom és az ország közveszélyes tagjai is lehetnének.

A törvény által elrendelt munkálkodás azonban még nem elég, mert ha minden meg is történik, úgy a szellemi,

mint a dologi kiképzés körül, a szellemileg kiképzetteket el kell helyezni, azokat pedig, kik ipari kiképzését szereznek, vagy ipartelepekbe kell elhelyezni, vagy pedig módot nyújtani nekik arra, hogy fel legyenek szerelve mindazon mesterségükhöz szükséges anyaggal, szerszámmal, a mi ipari munkásságuk gyakorlásához szükséges, mert a kiképzett rokkantak kiképzése, még nem elég a megélhetésre, azoknak mód is nyújthatnék arra, hogy képességeikhez mérten azt gyakorolhassák, és ennek ellenszolgáltatásaképpen nyert díjazásukból, úgy magukul, mini családjukat is eltarthassák.

Ez mind igen sokba kerül, akár annak keresztülvitele, akár a megélhetési módok nyújtása, ezt nemcsak az államnak, hanem a társadalomnak is kell szervezni és az arányt ki miből és mennyit adjon, törvényileg megállapítani, amire az adózás rendezésének tárgyalásánál reá fogok térni.

Mily boldogság, meglegegedttség lenne, ha ez mind megtörténhetnék, nemcsak a rokkantakra, hanem a közlakosságra nézve is, midőn a nagyobb központokba, de máshol i.«. minden oly ipari munkát, amelyet eddig nagyobb központokból nyerhettek, igen sokba kerülő drága munkással tudtak elvégeztetni, otthon, helybeli munkás végezhetné ei. Mily előny volna az, országra, ha eddig külföldről hozott, drága pénzen vásárolt cikkek, melyeket eddig nem az országban állították elő, azt itt állítanák elő, mily sok milliót lehetne ezzel megtakarítani, és ugyanaz megmaradna a/ országnak, ezzel az ország tekintélye a külföld előtt nőne. maga az ország gazdagodna.

Igen nehéz problémák ezek, de az. első lépésnek mái most meg kell történnie, mert sajnos, a háború igen sok milliárdba került és kerül, ha ezt a nagy anyagi áldozatot az ország népe születés-, rang-, vagyon-különbség nélkül meg tudta lenni, önzetlenül, bízva az ország erejében, *he* mertek fektetni a biztos, jól kamatozó hadikölcsönökbe. még inkább meg kell a társadalomnak, nem áldozatot, hanem biztos befektetést tennie arra, hogy azok, akik vérüket áldozták, azok, akik nyomorulttá lettek, mert védték a hazát, védték az itthonlévő társadalmat, azoknak a jövő megél-

hetést biztosíttassak. Ez elsősorban áldozat, de ha nem is jövedelmezne semmit, még akkor is meg kell tenni, de anyagiilag is fog jövedelmezni, azon ipartelemek felállításával, a hol a rokkantakat majdan elhelyezzük.

A felsoroltakon kívül még számos előny származnék a kérdés körületekintő megoldásából, úgy a rokkantakra, mint az országra is, mert a háborúban rokkanttá vált bősök, nem tömörülnének nagy tömegekben egyes nagyobb empóriumokba, ahol a megfelelő boldogulási alkalmak hiányában és esetleges izgatások melegágyában elégedetlen, zúgó-lódó és munkanélküli eltartási követelő tömegükkel, a háború utáni társadalmi mozgalmak közepette az egészséges mederbe terelődést csak megnehezítenék.

Ez a nemzet köteles hálája, ezen eszmék végrehajtásával legszebb alakban nyilvánulna meg, mert a rokkantak tudását, képzettségét emelné, oly munkakörbe állítaná őket, hol a fogatkozásból származó nyomasztó érzés nélkül önértetét nem sértő, sőt azt fokozó nemes, hasznos, közérdekű munkája fejében, tisztos megélhetést, megbecsült, tekintélyes állást szerezhetne magának, minden arra való becsületes munkája után élni vágyó rokkant.

Remélem, hogy eddig is megtett hazairni kötelesség mellett, a jövőben is meglesz, ezen kérdés oldható, mert ha segítjük a rokkantakat, segítjük az országot, segítünk magunkon, munkaadás alkalomadásával, az oly cikkek előállításával, melyei itthon, illő árban tudunk elkészíttetni, Ed-édig a külföldre szorultunk, oda ment ki a sok pénz, míg ha mindent, amire szükségünk van, itthon készíttetünk el. sokkal közelebb hozzuk annak lehetőségét, hogy nem nekünk kell kimenni a külföldre, hanem a külföld fog hoz-zánk jönni, meri anyagunk van elég, csak munkaerőnk és munkatudásunk nem volt eddig, de ezt a rokkantak alkalmaztatásában szintén el tudjuk érni. Karoljuk föl szeretettel és megértéssel a rokkantak ügyét. Ez szent kötelességünk.

Olyan búza sehol sem terem, mint Magyarországon, sehonnan nem tud Európa egy állama sem beszerezni Olyan lisztet, mint Magyarországból: ebből mindig volt Magyaror-szágon főlöslég — bár ne lenne fölös, mert akkor kellő né-

pességünk is volna. — Ha most már, ipari cikkeinket is itt-hon el tudjuk készíteni, anyagi erősödésünk is be fog következni és ezzel megint egy lépéssel közelebb vagyunk, teljes függetlenségünk kivívásához.

A rokkantkérdéssel szorosan összefügg, a rokkantak elhelyezésével kapcsolatos az a kérdés, hogy mi történjek a mostani időkben állandósult munkáshiány megszüntetésére alkalmazott leginkább irodai női munkásokkal.

Sok hivatalt bejártam a háború folyamán, olyan hivatalban is megfordultam, ahol még nem régen 94, részint tényleges, részint újonnan bevonult katona volt alkalmazva, ma ott 72 női munkaerő végzi a dolgot, a többi közül 4 olyan régi munkaerő, a többi pedig csak irodai szolgálatra alkalmas katona.

Ma, a különféle központok, takarékpénztárak, bankok, ügyvédi és más irodák, kereskedések, étkezdék, szállodák. általában véve minden oly hely, ahol azelőtt 1—2 percentben volt női munkaerő alkalmazva, ott most 60—80 percentben vannak azok elhelyezve, ez még az ipari foglalkozásoknál is fennáll, különösen a könnyebb munka elvégzésére, használnak ott fel női munkaerőt.

Ezen a háború folytán munkához jutottakkal mi lesz a jövőben, hogy ha ezeknek helyeit, a rokkantak foglalják el, mi lesz, midőn a háború befejezést nyer. azokkal a munkaerőkkel, akiknek munkaerejét, a háborúval összekötésben és a háborúhoz szükséges munkák elvégzésére alkalmazták, különösen a női munkaerőkkel akkor, amidőn a háború után, sok gyár, a háború szükségleteire a tárgyakat előállítani nem fogja, és így sok, most alkalmazott munkaerő felszabadni, hol fogják ezek megélhetésüket megtalálni?

Ezek elhelyezéséről legalább is 50 százalékban — mert akik most be vannak vonulva, legalább is 50 százalékban a régi foglalkozásához tér vissza, amit azelőtt üzött, — kell gondoskodni és pedig oly vállalatoknál elsősorban, amelyeknél éppen a háború okozta munka folytán jött a jövedelem, amely vállalatok azután, a háború után bizonyosan saját érdekükben, gyáraikat úgy kell békeüzemekké hogy, átalakítsák, hogy dolgozhassanak. Ezek a háború nyereségéből;

iparukat tovább folytatva, alkalmazottaikat vagy azoknak legalább egy részét meg kell bogy tartsák és alkalmaz-
zák is.

Ez különösen a női munkaerőre vonatkozik, meri a háború folytán keletkezett központokban, részben szükségesnek elismert, részben más okoknál fogva ott alkalmazott férfiak, gondoskodjanak magukról, bogy megélhetésüket biztosítsák, de minden oly intézmény és vállalat, ahol az (Míg alkalmazottak. — sajnos sokan vannak olyanok. — kik a háború folytán elpusztultak, azok helyett elsősorban a rokkantak, másodsorban azonban a felszabadult női munkaerőt kell hogy alkalmazzák.

Ma. a nők szellemi foglalkozása adta meg az erőt nekik ahhoz, hogy önállósítsák magukat és midőn ezt megszerezték, nem úgy, mint azelőtti időkben, családi körben, az ipari foglalkozások terén, vagy közönséges szolgálat mellett biztosították megélhetésüket, ma meg is akarnak abból élni, tehát feltétlen megadandó nekik az alkalom arra, hogy meg is tudjanak élni. mert egy óriási baj volna, hogy a szellemileg képzett nő, alkalmazáshoz ne juthasson, mert ezáltal igen sok percentben elzúllenének. megélhetésük nem lévén, nem válogathatván munkában és nem alkalmaztatván sehol, oly megélhetést keresnének, ami legalább is azon megélhetési módot pótolja, ami szellemi képzettségükkel jár. Tehát., mindent el kell követni, hogy az ügyis megfogyatkozott férfi hiánya miatt, annál is inkább, mert a férjhezmenetel nehezebb viszonyai is beállítván a nőket, az elzúlléstól megmenthessük.

A háború után a felszabadult tőke, oly ipari és egyéb vállalatokba fog elhelyezkedni, ami sok új munkaerőt vesz úgy a szellemi, mint az anyagi munkásokból igénybe. Nem hiszem, hogy a háború után. a háborús viszonyok folytán megdrágult viszonyokhoz mérteni fizetés, ugyanolyan legyen a jövőben. Ezzel mindenkinek számolni kell, de a jövő alakulatainak megfelelő fizetéssel aztán meg kell elégedni. Válogatni nem szabad, helyhez kötni magát a munkaerőnek ment lehet, meri hiszen az új vállalatok széttagoltsága az egész országban, magával hozza azt is. hogy a nagyobb köz-

pontokba, most összegyülemlett munkaerők, széjjel tagoltassanak, de kell is ennek megtörténni, mert másként a megélhetés lehetőségét kizártnak tartom, mert a meglévő munkaerők a mostani központokba mind elhelyezhetők nem lesznek és az esetben, egy elégedetlen, követelődző, szellemi lőméivel áll a társadalom szemben, amelytől az a megélhetését követeli.

Az igazság és a méltányosság is így hozza ezt magával és ki kell találni egy módot, hogy a mostani munkaerő, elhelyezése, törvényileg, avagy oly rendelkezéssel biztosítsak, amely a kellő eredményt meg is hozza.

A társadalom, a háború folyamán különböző jótékony célokra nagyon meg lett terhelve és adóztatva, az ilyen társadalmi adóztatás a legigazságtalanabb. meri az adózás sohasem az emberek anyagi erejének kihasználására van alapítva, hanem az emberek hiúsága, félelme, befolyásoltalása. álszégyene, legvégül jóságára.

Az emberek mosolyognak kívülről, de káromkodnak, belülről, mert bogy utasítsa vissza a polgár, a mágnásaszszony kérését, ki ily esetekben hozzá leereszkedik, hogy utasítsa vissza a miniszter, a törvényszéki elnök, a járásbíró, az alispán, főszolgabíró kérését, megkeresését az alsóbbrendű hivatalnok, vagy tisztviselő, kik mint iparkodnak felsőbb hatóságaik jóindulatát, barátságai megtartani, vagy megszerezni?

A háború még jobban megmutatta, hogy éppen a középosztály, amelynek legkevesebb a fizetése, jövedelme, adakozott legtöbbet jótékony célra, a gazdag urak, legyen az polgár, vagy egyházi, a hadiszállítók, a nagy vállalatok, megengedem adtak, de sohasem anyagi viszonyaikhoz mértent, hanem annál sokkal kevesebbet, mint a mennyit tudtak, Nagy kellett volna nekik adni, legjobb esetben, mint elnökök működtek és ez volt a jótékonyság terén kifejtett működésük.

A földműves nép anyagilag szintén megerősödött, de ezek sem adtak annyit, amennyit jövedelmeikhez mértent

adhattak volna, ha adott valaki az a községi képviselő testület volt, de azok is, inkább csak azért, mert a közösből megy, amely közöshöz mindenkinek hozzá kel! járulni.

Ez a társadalom szabad akaratára lesz bízva, különösen a rokkantak és a most elhelyezettek jövőbeni megélhetésének biztosítása, az igen nehezen lesz rendezhető, éppen azért, miként már előbb is jeleztem, ez törvényileg, vagy rendeletileg volna szervezendő és pedig úgy, hogy az élni és megélést adni elve volna, törvényileg szabályozandó, azonban azon kereteken belül, amely a megélhetést biztosítja, de a polgárok szabad cselekvési jogát e tekintetben nem korlátozza. Ha ez így rendezhető, az esetben a most alkalmazottak sorsát is biztosítva látom..

Háborús közélélmezés

A hosszúra nyúlt világháború egyik legégetőbb problémája a közélélmezés biztosítása. Kieélünk ellen törő ellenségeink pokoli terve ugyan, hogy kieéhetve bennünket és hü szövetségeseinkéi, térdre kényszerítik országainkat, sikerülni nem fog, de e gonosz terv megakadályozása csak úgy sikerül, ha kellő önuralommal lemondunk mindarról, ami fölösleges vagy nélkülözhető s rendelkezésre bocsátjuk hűség fegyvertársainknak, kik a nélkülözésekből nálunk sokkal jobban kiveszik részüket. Az kétségtelen, hogy közellánkásunk biztosítása a háború előhaladásával fokozatosan nehezebb és nehezebb lesz.

Ennek két oka van, az egyik természetes, a másik természetellenes.

A természetes ok az, hogy sajnos, a termés a rossz esztendőök folyamán mindig kevesebb és mert mindig kevesebb munkaerő áll rendelkezésre, mint ami a földek jó megmunkálására kellene, ennek dacára, úgy szövetségeseinket, mint Ausztriát is el kell látnunk és így itthonra kevesebb jut, hiszen kevesebb termés oka az is, hogy a földek javítására addig felhasznált mesterséges trágya nem áll rendelkezésre.

de nem áll természetes sem, mert a takarmányok és szalmák rekvirálása folytán, a földtulajdonosok sem termelhetnek annyi természetes trágyát, mint amit ezelőtt tudtak és így a földek javítása is elmarad.

Ezekből kifolyólag itthonra is kevesebb jut, azoknak különösen, kik a közellátásra, szorultak.

A második ok azonban már több részre oszlik.

Az első az, hogy a magyar ember egész életét, gondolkodási módját, amely régi szokásokon alapszik, a háború még most sem tudta befolyásolni. A magyar ember nem képes azt belátni, hogy akkor, mikor ő véres verejtéssel keresi meg kenyerét, abból ne fogyaszthasson annyit, ő és családja, mint amennyi, neki jól esik és amennyit enni akar. Ebben némileg igaza is van, mert nem hasonulhatjuk össze a magyar ember életmódját, táplálkozását, sem a német, sem az osztrákok életével, táplálkozásával.

A német és osztrák, ha terem is neki valamelyes, ez sohasem volt az ott élőknek elég, hanem mindenkor különösen gabonanemükben importra szorult és mert ezt meg kellett fizetnie, inkább kevesebbet fogyasztott, de sokkal jobb beosztással is tudott élni, mint a magyar.

A fogyasztás ott sohasem volt aránylag túl magas, az étkezés inkább egyszerű és igazán csak ünnepnapokon lakott jól, mert részint nem volt neki, részint sokkal takarékosabb természetű, hogyszem élvezésében luxust üzött volna.

Másképpen áll ez Magyarországon, midőn, népünk mindenben, — még a legszegényebb is — mikor volt miből, dúskálkodott, ha nem volt miből, megelégedett ha jól lakhatott kenyérrel, ami azonban mindig rendelkezésére is állott.

A magyar ember főtáplálékát, amint már tárgyaltuk, mindenkor a kenyér képezte, akár hányszor látni azt magyar embereknél, hogy rozs kenyér mellett, kalácsot evett, éppen úgy falatozván, mintha szalonnát evett volna. De kell is a magyar embernek az erős kenyér táplálkozás mert hiszen a magyar földműves nép erős munkát is végez. Akkor, mikor a magyar ember gazdasági munkát végez, másképp végzi azt egészen, mint a német, vagy osztrák, mert

míg azon államokban, a gazdasági fejlettségénél fogva inkább pótolhatják gépekkel a munkaerőt, addig nálunk, ez még nem oly fejlett és inkább kívánja meg a gazdaság terén a kézzel elvégzett munkákat, éppen a gépek hiánya miatt, ez a munka pedig több táplálkozást is kíván.

A gazdálkodás módja is egészen más mint Németországban vagy Ausztriában. A magyar, a nyári tanyás-rendszer mellett, avagy mikor saját faluja határában napokra ki kell menni, hogy dolgát elvégezhesse, előre elkészített hideg ételt visz magával, vagy egy jó nagy darab szalonnát, még nagyobb darab kenyeret és ezzel be is éri. Mert a nap bármely szakában is ízlik neki a kenyér, ezt sohasem unja meg.

Ezzel szemben a sűrűbben lakott Németországban és Ausztriában alig van tanyás-rendszer, határok sem oly nagyok, hogy napokra kellessék neki elmenni hazulról, gazdasági munkáját elvégezni. Naponként hazajár és ha több napra el is marad, ami csak legritkább esetekben történik, akkor is éppen a községek közelsége folytán, a vendéglőkben, korezmákban kap ellátást. A németországi és ausztriai munkás mindennap hazamegy étkezni és ha nem is él oly jól és ha nem is eszik annyit mint a magyar, otthon kap friss ételt és beéri azzal a kis kenyér adaggal, amely a múltban is kisebb mennyiségben rendelkezésére állott.

Tehát amíg a magyar ember fő táplálkozását, a kenyér képezi, a Német és Osztrák inkább más étellel pótolja azt, tehát abba a magyar embernek — eltekintve a jelenlegi helyzettől — némileg igaza is van, ha legjobban sajnálja a háború folyamán azt, hogy nem áll kellő kenyér rendelkezésére.

En azt hiszem, — és nem hiszem, hogy tévedek — hogy Magyarországon fogy aránylag és fogyott főleg a háború előtt a lakosság számára nyárhoz képest legtöbb kenyér.

Ezen állításokat különben is a statisztikai adatok is igazolják.

Ha a magyarnak van kenyere, a magyar gyermekének, aki egész nap azt hajszolja, mást nem kíván, elégedett,

mert gyomra jó és egészséges táplálékkal telik meg, de ezt meg is kívánja, hogy legyen.

Különben, lia van a magyarhoz hasonló kenyérevő nemzet Európában, az az orosz.

Járásomban különféle nemzetiségű katonai munkások és foglyok dolgoztak és dolgoznak.

Volt ruthén, lengyel, volhíniai, szerb, bosnyák, olasz, orosz, ha az oroszoknak van kellő mennyiségű kenyere, más nem kíván, szívesen lemond és megelégszik más, de kevés étellel, ezzel szemben a többi nemzetbeli megkívánja a zöldségfélét, a tésztaeműt, gyúrt tésztát, de ebből sem kell neki sok, kevesebb kenyérral is megelégszik.

Az orosz hadifoglyok szökésének 90 százalékban az volt az oka, hogy kellő mennyiségű kenyeret nem kaptak és az rendszerint inkább az uradalmaknál történt, mert a földművesnél munkában lévő orosz ugyanazt eszi, amit azok fogyasztanak, kevés meleg ételt, de annál több kenyeret es ha innen történt a szökés, sohasem az étkezés kevés volta, vagy a kenyér hiánya volt az ok.

Azelőtt midőn még 18 kilót kapott, valahogy meg volt elégedve, de már akkor is elégedetlenkedett, de ma, mikor 15 kilót, felesége 12 kilót, családtagja, gyermekei naponként 300 grammot kapnak, megelégedve nem lehet, mert az ellátatlan, ki ugyanazon munkál végzi, sőt többet, mint a földműves gazda, ezzel a kis adaggal, tényleg oly nehéz munkát igazán alig végezhet, annál is kevésbbé, mert más sem tud beszerezni, ami a kenyeret nála pótolná.

Ezzel szemben az ipari munkás jobban él, ehetik meleg ételt, annál is inkább, mert az ételmezésről, különösen a hadimunkát teljesítő gyárak maguk gondoskodnak, és így ahhoz sokkal könnyebben hozzájut, de gondoskodik maga a közéletmezési hatóság is, hogy legyen mit enniök, mert a múlt beigazolta, hogy ha a szervezett munkásság kellő étellel ellátva nincs, sztrájkba lép, botrányokat csinál., mitől az intéző körök félnek, s nehogy ez megtörténjék, mindéül elkövetnek, az ipari munkásság ételmezésének elősegítésére.

Mit lesz tehát a gazdasági munkás, hogy jól lakhassék.

eltitkol, eltagad, elrejt gabonanenűit és ezzel iparkodik magán segíteni, ha csak annyit rejtene el, amit tényleg fogyasztására szükséges, még hagyján volna, hanem többet és ezen eljárásával hiúsítja azután meg. azoknak jobb ellátását, akik közfogyasztásra szorulnak.

Nézetem az, hogy ha a termelő gazdasági munkás megkapná, tegyük fel egy óra a 20 kiló kenyérmagvat téli időben, 25—30 kilót nyári időben, vagy ennek megfelelő mennyiségű lisztet, az eltitkolás, eltagadás és elrejtés sokkal kevesebb volna és így a viszonyok is jobbak lennének, mert az a mennyiség, amely az elrejtés alól felszabadulna, a közszükséglet rendelkezésére állhatna, így elvonatik és sohasem kerül elő, mert azt amit elfogyasztani nem tud. éppen azért, mert. mindig attól fél, bogy éhen bal, elrejteti és ha már nem kell, akkor sem adja oda, hanem feleteti a jószággal, amit azelőtt sohasem tett meg.

Az elrejtett kenyérmagvakat a rekvirálások folyamán fel nem tárja, ha feleslege is van, mert fél, hogy elkobozzák és megbüntetik. Hogy állatjainak a kenyérmagvakat oda adja, tilos, de azt ellenőrizni képtelenség, mert ez esetben a községekben és városokban egy külön ellenőrző küldöttséget kellene szervezni, amely a reggeli, déli és esti etetések mindazon helyen ellenőrizze, ahol jószág állomány van.

A hiba magában a viszonyokban és rendszerben van.

Az ellátatlanok részére kiszolgáltatandó lisztekhez szükséges magvak, — ha van is a járásban kellő mennyiségű, — ezt közszükségletre át nem adják, ki nem adják a járás ellátatlanai részére, hanem a H. T. bizományosai által rekviráltatván, elszállítatják, más járás, más vármegyébe, ott örlik meg és onnan oda abba a járásba kerül vissza mint liszt, ahol termett. Miért ezen ide-oda való szállítás?

Ma, mikor a hadsereg és azoknak szükséges élelem, felszerelés, muníció, a vasutakat úgyis oly rendkívüli módon igénybe veszi, mikor a szén, fa szállítása oly nehéz, ily gabona szállítások még nehezebbé teszik a vasúti forgalom lebonyolítását és a szállítás lehetőségét.

Miért van ez, azt kell hinni, hogy csupán azért, hogy a H. T. bizományos üzlete virágozzék és a protekciós malmok keressenek.

Az ellátatlanok ellátása mindig rosszabb és rosszabb, a közlekedési viszonyok folytán, de ennek nemcsak az az oka, hanem maga a H. T. és az őrlőmalmok.

Tudnivaló dolog, hogy az ellátatlanok vészére az O. K. H. utalja ki a szükséges lisztek, oly helyekről, amit a H. T. bejelent, hogy ott a liszt rendelkezésre áll.

A H. T. a hadseregnek is köteles szállítani mindennap egy bizonyos kontingenst, ha a H. T.-el szerződéses viszonyban álló malmok a kívánt mennyiséget, ami a hadseregnek jár, szállítani nem tudják, a H. T. közszükségletre kiutalt mennyiségeket egyszerűen elveszi és irányítja a hadsereg szükségletére, így telnek el sokszor hetek, sőt hónapok is és lisztet az ellátatlanok nem kapnak, pedig a kiutalás rendszeresen megtörtént.

A másik ok, hogy a vámörölő malmok, melyek a Hadi-terménnyel szerződéses viszonyban vannak, inkább örölnék egyeseknek vámra, mint a H. T.-nek, mert ez jövedelmezőbb. Az O. K. II. kiutalja rendszeren a malmokból a lisztet, de ha van vámörölni való, a malom azt előbb végzi, kész liszt nincsen és a malom csak akkor kezd a kiutalt búzát örölni, mikor a kiutalás már megtörtént és ezzel oly sok idő telik el, hogy a szállítási időt is tekintetl¹ véve, az ellátatlanok ritkán jutnak kellő időben a liszthez.

Hogy ez nem üres állítás, igazolom azzal, hogy járásom négy községe 1917. évben 3 hónapig egyáltalában véve lisztet nem kapott, pedig a kiutalás mindannyiszor megtörtént, 3 hónap eltelte után, személyes utánjárásom mellett sikerült, egy hét leforgása alatt, a községeknek liszthez jutni.

Mindezen bajokon azt hiszem lehetne segíteni, mert hiszen 1914—1915. évi közélémezés, mikor a főszolgabírók csinálták ezt, a vármegye alispánjának engedélye és a belügyminisztérium hozzájárulásával, volt még a legjobb, bár már akkor is megvolt az az abuzus, hogy bár a járás kellő” kenyérmaggal rendelkezett, azt megöröltetni nem engedték, hanem más vármegyéből, messziről utalták azt ki, a szerző-

désben lévő malmoktól, dacára ennek, a tavaszi időkre, mikor a legerősebb munka igényelte az erősebb táplálkozást az előbbi hónapokban történt takarítással, járásom községeiben kioszthattam 200 métermázsra megtakarított lisztet.

Az 1915—1916. évi illetve az 1916—1917. évi ellátás, már sokkal rosszabb volt, mert amint már előbb kifejtettem, a hadsereg szükségletére a H. T. utalt ki, így az ellátatlanok szenvedtek az által és bár a vármegye alispánja, a lehetőségekhez képest mindent elkövetett, hogy az elláttatjanak kellő lisztkiutalásban részesüljenek, azt felsőbb rendelkezések miatt, nem tudta úgy végrehajtani, mint ahogy akarta. Fokozta a pestmegyei ellátási zavarokat az is, hogy a nagy vármegye és a vármegye területén lévő főváros tözsomszédságában a nagy ipartelepek ellátása, óriási terhet képez. A nagy ipari lakossággal bíró városok és községek. ellátása mellett a járások ellátása is, egy kézben összpontosítva megnehezítette és komplikálttá tette az ellátást.

Érthető is ez, hisz midőn a múltban egyes budapestii malommal külön-külön történt egy-egy járásnak, illetve városnak a szerződése, mert úgy a polgármester, mint a főszolgabíró jobban tudta ellenőrizni a szállításokat, jobban tudta intézni, hogy hová, milyen lisztet kellessék szállítani és mivel egy-egy malommal volt szerződést, azzal is jobban tudta az egész ügyeletet elintézni, lebonyolítani, mint mostan tudja a vármegye alispánja, ki a közélélmezéstől kapja azt, amit a közélélmezésnek a H. T.-nek kiutalnak, az pedig úgy történik, hogy tegyük fel 50 métermázsra liszt van egy-egy község részére házi szükségletre kiutalva, ez 5, 8, 10 malomból lesz küldve, amely malmok az ország különféle helyein vannak, sőt megtörtént gyakran, hogy egy-egy zsák liszt jött egy-egy malomtól.

Tehát, ha a kiutalás alapján tényleg a kiutalt lisztek meg is érkeznének, azok sem jöhetnek egyszerre meg és így azoknak, kik azt kiosztják, illetve átveszik részint vagy kell addig várni míg az összes kiutalt liszt megérkezik az illetékes községbe, akkor koplalnak az ideig, vagy ha külön-külön kapják az érkező lisztek, annyiszor dolgozik vele a jegyző, amennyiszor érkeznek és az ellátatlanoknak ugyan-

annyiszor kelj azért elmenni, mi az ügyis elfoglalt jegyzőnek idejét nagyon igénybe veszi, viszont az ellátatlanokat vonja el a munkától akkor, mikor ugyis kevés a munkaerő.

Ki csinálta és csinálja az ellátatlanok részére a lisztek kiosztását? A r. t. városokban egy bizottság, vagy a kereskedők, nagyobb községekben is meg lehel ezt lenni, ott, ahol arra való intelligensebb, ahhoz értő ember vállalkozik, de oly községekben, ahol ez nincsen — a jegyző. Ki csinálta ezt azelőtt, ugyanígy azok, kiket felemlítettem, hát akkor mire való az, hogy három illetve négy fórumon menjen át a lisztkiosztás a községeknél, H. J. R. V. K. E., vármegyei alispán, a H. T. a K. E., a V. A. és azután a község, nem lenne sokkal egyszerűbb — ha már a főszolgabírókban és polgármesterekben nem bízik a felsőbbség, — mindenkor egy-egy malmot meghatározni, mely a hadsereg részére, egyet-egyét, mely az ellátatlanoknak szállítson, a már előre megállapított szükségletnek megfelelőleg lisztet havonként, ha azt, hogy a járás maga láthassa el magát gabonával és öröltethessen, lehetetlenné teszi a felsőbb hatóság, illetve egyél-érdekek.

Ha megvolna például állapítva az, hogy a ráckevei járás ellátattanai száma 20.000 amennyi liszt ezeknek kell, annyi gabonát utalna ki az egész évre a 11. T. egy malomnak és miért nem küldhetné azt azután a kijelölt malom, kellő „időben el, a járás, illetve községek és városoknak, nem minden hóban új és új kiutalás, más és más malomból törteink t. i. onnan, ahol éppen van készlet. Sokszor sem gabona, sem liszt, nincsen a malmokban, amiből az ellátatlanoknak szüksége kiutalható volna.

Nem látom be, minek az a két fillér kezelési költség, amit a vármegye szed, azon sok filléren felül, amit a közvetítés felemészt. Minek a hadi bizományosoknak a métermázsánkénti 3 korona közvetítési díj, miből a szegény albizományosoknak métermázsánként csak 50 fillért fizetnek. Minek merül fel az a sok millió költség, amit a gabonának távoli malmokba való szállítása és az örlemény visszaszállítása felemészt. Minek azzal a borzalmas drága zsákköltséggel terhelni a liszt árát, mikor a járásokban, maguk az el-

látatlanok adhatnák oda zsákjaikat az örleménynek, a járásban lévő malmokba történő szállításához és a járás területén ha nem is egészen de nagy részben költségmentesen vagy csekély költséggel volna megoldható a kérdés. Miért van mindez, csak azért, hogy egyesek, társulatok, központok saját embereiket elláthassák jövedelemmel és a vállalatok még több milliót nyerhessenek!

Azt mondják, hogy a hadi rokkantoknak jut majd mindezen jövedelem, amely a H. T. kimutatása szerint, már is főbb millióra mg. de azt sem nem olvastam, sem nem hallottam, hogy a központok fenntartása, úgy anyagi, mint személyzet tekintetében, mennyi milliót fogyaszt el ezen lm szón hó!

Hogy mennyi központ létesült a háború óta: csak egy-néhányat sorolok fel, az összeget nem tudom, a hadi termény. a közélélmezés, fa, szén. cukor, bőr, cipő, réz. fém, széna, burgonya, zöldség, kávé, sertés, zsír, tojás, vaj, sajt. petróleum, korpá, gyapjú, stb. mennyi ember kell ehhez! Mennyi pénz kell ehhez!

Sajnosán kell megállapítani, hogy amint valamit maximálnak, a termény rögtön el is tűnik, mert el dugják. Sajnosan kell megállapítani, hogy azoknak, kiknek a maximált terményhez volna pénzüik, azt ezen áron meg nem vehetik, de viszont azt is meg lehet állapítani, hogy aki maximáltáron felül, mert pénze van reá tud venni, az mindent beszerezhet.

A központok egy hadtesteit kitevő besorozott és fiatal katonát mentettek lel. kik a hadseregtől el vannak vonva. de öreg törődött népfölkelők, azok a csataterén véreznek el, míg a központokban lévő fiatalok, jó fizetésért pihennek,

A központok adminisztrációjához sok ember kell jól tudom, de nem értem, hogy miért nem alkalmaznak ott a vezetők nagyobb számban, oly rokkant katonákat, kik testi hibájuk folytán már harctéri szolgálatot, vagy más katonai szolgálatot nem teljesíthetnek, kik azonban vannak szellemileg oly frissek és megfelelő műveltséggel, tudással bírók, hogy azt a munkát legalább is úgy, vagy még jobban el-

végezhetik, mint azok a bank fiúk, a mindenféle protezsáltak, akiknek nagyrészből a harctereken volna a helyük.

Ezzel több cél volna elérve, mert azokat a rokkantakat, kik most az utcákat róják és munkátlanul föltik idejüket, munkához szoktatnánk, megadnák hozzá fizetésükben azt a pótlékot, hogy magukat, családjukat — mint ahogy megérdemlik, mert a haza védelmében lettek nyomorultak — jobb megélhetéshez juttatnák. A hadsereg, is egy nagy kontingenst nyerne azzal, hogy a felmentetteknek katonai szolgálatra kellene bevonulni, végre azok, kik háború után, mert addig így semmiféle munkát nem tanulhatnak, nem ennének alkalmazhatók, így mint munkás polgárokat, egy oly üzem, nagy üzletbe alkalmazhatnák a jövőben, amit a háború alatt megtanulhatnak és így, a rokkant kérdés rendezéséhez segítséget nyújtanának.

A dogokat egyszerűsíteni kell, mert ma, ha valamelyik központba felvilágosításért megy az ember, mindenki csak máshoz küldi és akármit is meg akarná tudni, szinte lehet km; pedig mennyi ott az alkalmazott! A vezetőkhöz napi, ajtóelőtti várakozással juthat be az ember.

Még olyan ember, ki a központokban lévő vezetőséget jól ismeri, csak nagy nehezen mehet be és talán felvilágosítást is kap, de szegény ember, tudatlan nemhogy felvilágosítást kap, de panaszával elutasítják és soha igazához nem jut. Mennyiszer tapasztaltam ezt magam is, akit szintén egyik helyről a másikra utasították, pedig, ha járásom vagy annak közönségéről, annak jól felfogott érdekéről volt szó, erősza- kos, talán a hivatalos szövegek határán túlmenő is voltam.

Talán sokat és epésen beszéltem a központokról, de nem tudtam megállani, hogy ezt el ne mondjam. Maradjunk azonban a tárgynál és beszéljünk másról.

A Haditermény bizományosai által veszi össze az őrletni való gabonákat, tehát azon alapot kell venni, hogy mibe kerül a ti. T.-nek, az elláttatlanok élelmezéséhez szükséges gabonanemű. Meg kell jegyezni, hogy számításomban a tényleges beszerzés költségei és az én általam számítottak közt különbség lehet, mert, hogy a katonaság, Ausztria, esetleg a szövetségesek, a malmok mennyiért kapják a ga-

bonát, vagy lisztet, biztos adatok rendelkezésemre nem állanak.

Az én számításom a legmagasabb árakat, költséget számítva a következő:

Az 1917. évi 2638. M. E. rendelet 1. §-ában foglaltakat figyelembe véve, de figyelembe véve a 2-ik §-t is, a 3 korona prémiumot átlagban búzánál, — ezt különösen nagy uradalmaknál, melyek a legnagyobb kontingenst szolgáltatják % métermázsánként 1—1 korona átlagos árban veszem, t. 1. a prémiumot nem 3 koronában veszem, mert a vételek nem mind oly időben történnek, amikor még a prémium fizetetik, — 47 korona 50 fillér. — 1 korona, 48 korona 50 fillér, rozs 48 korona. Ehhez jön a H. T. bizományosainak métermázsánként fizetett 3 korona, zsák használati és 'küldési költség átlag 1 korona, gabona szállítás átlag métermázsánként 1 korona, elhullás, por, használhatatlan anyagok, lopás, amit a ki- és berakásnál, a vasúton ellopnak 1 korona, kár, tehát a H. T.-nek mikor a búzát a malomba beszállítja, illetve másoknak átadja, van egy métermázsa búza 54 korona 50 fillérbe, mondjuk kereken 55 koronába, a rozs pedig kereken 54 korona métermázsánként, ugyanezen számítását véve alapul.

Mielőtt számításomra reá térnék, előre kell bocsátanom/hogy a kiörlésre vonatkozó rendeletek között a múltban és jelenben különbség van, mert amíg az 1916. évi 2735. M. E. rendelet a kiörlési 76 kilós búzából, a porlás beszámításával 66 százalékban állapítja meg és pedig a 0 liszt kiörlhető 15 százalékban, főzöliszt 20 százalékban, a többi, illetve kenyérliszt 49 százalékban, korpá 15 százalékban, marad tehát portásra 1 százalék; ,addig az 1917. évi 3056. M. E. rendelet 2. §-a értelmében 76 kilogrammos búzából 80 százalékot kell kiörlölni, amiből 0 liszt 20 százalék, főzöliszt 20 százalék, kenyérliszt 49 százalék, korpára 10 százalék, póriasra 1 százalék.

A rozsnál a múlt évi egyfajta liszt előállítását rendeltették el, úgy azonban, hogy még múlt évben 85 százalékot kellett lisztnek kiörlölni, a mostani rendelet szerint, 71 kilós rozsnál 82 százalék őrleendő ki lisztnek, tehát mint múlt év-

ben 1 százalék porlást számítva 14 százalék, folyó évben 17 százalék korpa állíttatik elő.

Úgy a búzánál, mint a rozsnál, akár 76 kilós az a búza, vagy 71 kilós a rozs, azt hiszem, nem az ezen súly után történik az őrlés, hanem az alap az, bogy 100 kiló búza és 100 kiló rozs az, amiből- a kiörlés történik, vagyis, 100 kiló búza és rozsból őrltetik a búza- és rozsliszt, vagyis nem a kettő szerinti súly, hanem a 100 kiló az alap, amiből aztán 100 kiló liszt, illetve korpa kell, hogy kikerüljön.

Az is igaz, hogy a rendeletek, a súlyosabb búza és rozsrá nézve megengedik, a kiörlés magasabb százalékát, de ennek ellenőrzése lehetetlen, mert nincsen a világnak olyan malma, amely a vett búza. vagy rozsokat szortírozná, hektó súly szerint és úgy őrlje ki, de ez kivihetetlen is ott, ahol százezrekbe megy az őrlés, tehát a malmok soha sem tartják be az őrlési százalékot, hanem kiörlik a terményt úgy és oly módon, hogy a kiörlésből mennél jobb és drágább lisztekkel állíthassanak elő, bármily súlyú legyen az a búza, vagy rozs hektóliterenkint, mert ez az üzleti érdekük és miután a kenyérliszt a legolcsóbb, a korpa pedig, legyen az búza, vagy rozs, egy áru, éppen azon liszt, ami legtöbb kell, a legrosszabb, mert a gabonaneműekből kiörlött 0 és főzőliszt kivonásával, a megmaradt kenyérliszt tápereje is kevesebb és így rosszabb is, dacára annak, hogy a f. évi őrlési rendelet, a kiörlés százalékát kisebbben állapítja meg, mint a múlt évi volt.

Ezek után számításom a következő;

A búzának az ára az előbbeni feltevés szerint a malomba beszállítva kitesz 55 koronát, a rozsé 54 koronát métermázsánként.

Az 1917. évi 2922. M. E. rendelet, a búzalisztek árát következőképpen állapítja meg métermázsánként. Pestvármegyéét veszem irányadóul. A 0 liszté 135 korona 55 fillér, főzőliszté 59 korona 50 fillér, kenyérliszté 41 korona 25 fillér, rozsliszt 64 korona 40 fillér métermázsánként.

Egy métermázsa lisztből kiörlés 0 liszt 20 százalék, tehát ebből bevétel 27 korona 10 fillér, főzőlisztből 20 száza-

lék bevétel 11 korona 90 fillér, kenyérlisztből 49 százalék bevétel 37 korona, 12 korona 05 fillér, korpá — ennek ára métermázsánként 50 korona, tehát bevétel 5 korona, vagyis míg a búza ára métermázsánként 55 korona, az ezért nyert liszt és korpáért kap a malom 81 korona 12.5 fillért, a nyereség tehát, egy métermázsas búzának kiörlése után 26 korona 12.5 fillér.

A rozs ára az én számításom szerint 100 kiló 54 korona, tehát 100 kiló rozs után nyer a malom mintán 100 kiló rozsliszt ára 64 korona 40 fillér, a korpá a kiörlés százaléka szerint 17 százalék, ennek ára 8 korona 50 fillér, bevétel liszt és korpáért 72 korona 90 fillér, a nyereség tehát métermázsánként 18 korona és 90 fillér.

Az én számításom szerint a vételeknél, az ellenérték a legmagasabban van számítva, ezt magasabban számítani nézetem szerint nem lehet, az a kérdés merül tehát fel, hogy ezen haszon mellett, érdemes-e a malmoknak örölni.

A háború alatt a malmok által fizetett szelvényjvedelmek igazolják azt, hogy érdemes, de én, tekintettel az óriási költségekre, amibe most a szén, olaj, bőr, munka kerül, ezt kevésnek tartom, távol legyen tőlem, a malmokat, hogy gyanúsítsam, de ennek magyarázatát abban lelem, hogy a malmok, a búzából sokkal több 0-ás és főzölisztet örölnék ki, de a rozsliszthez is hozzákeverik az árpalisztet, amelynek ára sehol sincs megállapítva, de viszont míg ma sokkal olcsóbb mint a búza, vagy rozs, miután pedig az összes kiadott rendeletekben az árpa is felhasználható liszt őrlésre, tehát a malmok úgy a búza, kenyérliszthez, mint a rozsliszthez is árpát örölnék és itt van aztán meg azon óriási haszon, ami az őrlés után jut.

Az árpaliszt táplálékereje, miután még a tengerinél is kevesebb, okozhatták azt, hogy éppen a főtáplálkozású liszt, a kenyérliszt nem olyan jó, vagyis sokkal gyengébb táperejű, mint a tisztán búzáiból, vagy rozsból őrölt liszt.

Kijelentem, hogy ezek csak föltevések, nem akarok én olyant állítani, amiben tévedhetek, azonban annak kijelentése után, hogy Magyarország összes malomvezetősege iránt ami az ő egyéniségüket illeti, a legnagyobb tisztelettel visel-

tetem, ki kell azt is jelentenem, hogy legyen az vízi-, szél-, száraz-, avagy gőzmalmi molnár, azok őrlését még szakér-tőknek sem lehet kellőképpen ellenőrizni és amennyi molnár csak van, szelíden kifejezve, mint az apostoloknak, maguk felé hajlik a kezük.

Ha feltevésem mégis igaz lenne, akkor beigazoltak látom azt, amit állítottam, hogy a lisztek minőségüknél fogva, érteve a kenyérliszteket, rosszabbak, gyengébbek, nincs meg az a táperejük, mintha tisztán búza, vagy rozsliszt lenne őrölve, de hogy a f. évben őrölt lisztek rosszabbak, mint íj múlt éviéik és mennél későbbi hónapokba utaltatnak ki Viszlek, azok mindég gyengébb és gyengébbek voltak, az azon sok panaszból állapítható meg, amit az elláttatlanok tesznek, az illetékes helyeken.

Hogy az őrlési százalékok nem lesznek kellőkép betartva, a korpánál is megállapítható, mert bár azok kevés mennyiségét a kiörlés százalékában igazoltak látom, minőségileg oly rosszak, hogy táperejük alig van, de ehhez még az is hozzájárul, hogy oly sok idegen emészthetetlen anyag, por és piszok van azokban, hogy egy-egy métermázsa után 10—20 százalék haszontalan anyagot lehet számítani.

Valamelyik napilapban olvastam egy német tudósnak értekezését, nem tudom, igaza van-e de az azt állította, hogy a kenyérlisztek gyenge tápereje és túlkiörletése az oka a vérhasnak, az azonban bizonyos, hogy a f. évi búza és rozstermés, az állandó hőség folytán elsült és annak lisztjéből sem rétestésztát készíteni nem lehet, vagy jót nem, de maguk a falusi asszonyok is panaszkodnak, hogy akár búza, akár rozslisztből sütnék kenyeret, az a kenyér nem olyan jó, mint amilyent a múltban tudtak sütni.

Mindezekből csak azt akarom kihozni, hogy mikor úgy a búza, mint a rozs minősége, kiörlés tekintetéből rosszabb mint a múltban volt, különösen a 0-ás liszt kiörlésének százalékát nem lett volna szabad emelni.

Ha már az elláttatlan, az adott viszonyok mellett oly kevés lisztet kap. mint ami előírva van, legalább kapna jobb lisztet, amiből, ha kevesebbet is kap, de legalább annak a

kevésnek legyen meg a kellő tápértéke, bogy azt a keveset a tápérték nagyságával lehessen pótolni.

Ez mind el volna kerülhető a következő eljárással:

Úgy a búza, mint a rozs árát sokkal magasabbra emelném, pld. a búzáét 60 koronára, rozsét 50 koronára métermázsánként, ami a Magyarországi szükségletre kell, de Ausztriába és a szövetségeseknek 100 koronában, a rozsot 80 koronában állapítanám meg eladási árként, ezzel a H. T. 40, illetve 30 koronát nyerne minden métermázsán, mely összeg felét ara fordítanám, bogy a lisztek árait az elláttalanok részére, tehát a legszegényebb embereknek olcsóbban adnám, de ezzel nemcsak azt érném el, hanem a másik fél nyereséget a Hadirokkantak alapjához csatolnám, amivel az százmilliókkal szaporodna, de ezzel elérném még azt is. hogy a valutánk jobb lenne, mert a termény árával emelném a pénznem értékét is.

Ez mind csak eszme, amivel az állapotokon segíteni akarok, — a legjobb indulat, — ;ha eredménye lesz, bár volna, boldog lennék, mert az ország közellátását lehetne ezzel javítani.

1916. évi márciusában a közellátás, rekvirálás stb. körül, addig tapasztaltak alapján kidolgoztam egy közélélmzési rendelet tervezetet, amiben mindent, ami erre vonatkozik, blankettákkal ellátottan meg volt, annak egyik példányát gróf Tisza István miniszterelnök úrhoz is elküldöttem, választ arra, mind ez ideig nem kaptam, de ugyanakkor, egy jó barátomnak, ki hozzáértő ember, szintén elküldtem, ki arra vonatkozólag következőleg nyilatkozott: „Sokat dolgoztál, ideális jó dolog, de nem fogadják el, mert ezzel a rendelettel üzérkedni nem lehet.” Oly könnyű lett volna pedig azon az alapon eljárni, oly egyszerű, mindenki által megérthető volt a tervezet, ismétlésekbe bocsátkozni nem akarok, de kötelességszerűen jelzem annak tartalmát.

Minden termény, ami Magyarországon terem, az államé, az állam engedi azután meg a termelőnek azt, hogy megtarthassa, ami a házi és gazdasági szükségletére szükséges.

akkor, amikor a termények le vannak aratva, már a kérében lévő gabona felett sem rendelkezik a termelő, mert ismerve a termelők gondolkodási módját és cselekedeteit, tudom, hogy a fennálló rendeleteket mindenki igyekszik kijátszani, mert mikor gabonaneműjét behordja, mielőtt kazalba rakja, végig gázol rajta, kiveri cséppel, és eldugja, míg, ha a földön kint a kérében, csomóban már az államé a termés, nincs annyi alkalma, de sokkal feltűnőbb is, ha ilyen tiltott cselekményeket követ el.

A csomóban való terméseket a termelőknek kellett volna bejelenteni, azután a községi határ különféle részeiből összeszedett gabonaneműek próbacseplésével az átlagos termést, — a bevetett területek figyelembevételével és a csomók számával összeegyeztetve, — meg lehetvén állapítani, hogy körülbelül mennyi termett, azt amit azután a termelő kicsépel, ha nem is egészen pontosan, de mégis pontosabban lehetett volna számba venni, mint a cséplési eredmények bejelentésével, midőn már a kalászból sok hiányzik, tehát a termelőnek, a próba cséplések arányához képest, már meglévén állapítva a termés hozama, abból a saját és gazdasági szükséglete levonásával, a felesleg is sokkal könnyebben lett volna megállapítható, mint így.

Ez azonban még nem elég, hanem az én tervem az volt, hogy a behordás után, illetve a csépléshez mindenkor és annyi gép mellé, amely a községben, pusztákon csépel, akár gazdasági, akár részcséplést végez, egy-egy megbízható katonai altisztet és egy-egy előjárót állítottam volna — természetesen megfelelő díjazás mellett — ellenőrzőül, olyképpen, hogy azok minden cséplés befejezésével, az elcsépelte gabonaneműket felmérték volna. Ezzel először ellenőriztél volna az illető termés hozamát, másodszor azt a mennyiséget is, ami a gép tulajdonosnak jut; illetve, amit az aztán beszolgáltatni köteles.

Miután több helyen úgy van, hogy egy helyre rakodnak többen, vagy egymásutánban történik a cséplés az egyeseknél, amint az egyik végez, ezzel az elszámolást kellett volna megejteni és pedig következőképpen.

Neked jár, mint elláttottnak tegyük fel 10 métermása

búza, jár, mert van 2 lovad 10 métermázsza zab, mert van 5 malacod, 5 métermázsza árpa, ezt kikapod, és hogy erre jogod van, azt ezzel az igazolvánnyal igazolod ott, ahol az egész termésedet le kell raknod. Tegyük fel, van neki 30 métermázsza búzája, 50 métermázsza árpája 20 métermázsza zabja. Ezt a mennyiséget egy gyűjtőhelyen, mind le kell neki adni, de ezzel szemben, ki kapja az illetékes járandóságát, amit fenn jeleztem, a többit raktározzák és ki is fizetik nyomban.

Ha arra kerül a sor, hogy búzáját vagy rozsát el akarja vetni — amit, midőn beadja az összes termést, már előzetesen jelezni is köteles, — azon mennyiség neki a vetési időben kiadatik, természetesen, nem a vételárban számított árban, hanem a költségek hozzáadásával, amely költségek azonban, nem lehetnek többek, mint amit a gabonaneműk kitisztítása okozott. Ugyanúgy, a tavaszi magvakban is, hogy mi kell, már a beszolgáltatás alkalmával bejelenti, amely mag azonban, egészen tavaszig ott marad és szintén, mint kitisztított vetőmag, kevesebbel drágábban adatik vissza. Mit nyerünk ezáltal. Azt először, hogy már a próbacséplésekből körülbelül megállapíthatván az átlagtermés, ha az illető csal, azt lehet tőle kérdezni, hová tette a többit? Másodszor, ha az illető csak azt kapja meg, ami megélhetésére szükséges, neki tényleg jár, nem adhatja el a vetőmagnak valóját, sem tavaszt, sem azt, ami ősziekben neki kell és harmadszor, feleslegével sem rendelkezvén, azt azután, akár az ellátatlanoknak lehet átadni, akár a H. T. elszállíthatja, akár azonnal, akár később, vagyis az egész határbeli termést, mert tudom körülbelül az átlagokból, tudom a cséplési eredményekből, hogy mi van készlet, nem lophatják el, nem adhatják el maximális áron felül, nem vihetik ki, nem kell a falubelieknek máshová menni vásárolni, nem kell a H. T. bizományosainak faluzni — sajnos ezek is sok visszaélést követtek el — nem lesz annyi ellátatlan, mert helyben vehet, a H. T. is megkapja könnyen a terményt, akkor szállítja a raktárból, mikor van rendelkezésre vagon, lesz tisztesseges jó vetőmag, — természetes, hogy a legjava lesz erre a célra kiválasztva — és biztosítatik feltétlenül a ve-

tőmag is és nem lesznek visszaélések és nem következhetik ez sem be, hogy a vetőmagot eladják drágán és kapnak helyette, aránylag olcsó vetőmagot a H. T., illetve a M. G. Sz. vagy mástól. Végül, az sem következik le, hogy a máshol vett vetőmagvak, rendszerint későn, már a vetés ideje után érkezvén, azt akár élelemre, akár másra használják fel, illetve, bár már elvetették saját termett búzájukat, de hogy legyen több, amit megehetnek, a vetőmagot is fogyasztásra használják fel és evvel élnek vissza a közellátás kárára.

Nézetem szerint, másképpen ezt rendezni nem lehet. A sok visszaélést is némileg meglehetne gátolni így. A próbacseplési adatok megbízhatóságáról lehet beszélni. Így megtudhatnánk, hogy körülbelül mi az átlagos termés a határban és ha a termelő termésének egy részét, eldugja, amit a cséplésnél már meg lehet állapítani, ezek után könnyebben felelősségre vonható. Ha azután csalása miatt, az eljárás ellene megindul, a hatóság előtt mindig igazolhatja, — mert hiszen a községben mindenki ismeri, a másíknak milyen a földje, milyen a termése — hogy igaz-e, amit állít, vagy sem és aszerint történhet meg, a további eljárás.

Ellenévül felhozható még, hogy nincsenek raktárak. Ez sem megoldhatatlan kérdés. Nincsen oly kis község, ahol egy-egy gabonakereskedő vagy községház-padlás ne lenne és ne lenne nagyobb, vagy kisebb raktára, a kereskedőnek vagy helye a községnek, vagy ne lennének raktáraik, ahol a gabonaneműek elhelyezhetők ne lennének és mivel, az el láttatlanok, kik meg is tudják venni a szükséges gabonaneműt, azt állandóan vinnék, így a főlöszeg el lenne szállítva, a raktár, igazán csak az őszi és tavaszi magvak raktározására szolgálna hosszabb ideig, amit már mennyiségüknel fogva is le lehetne helyezni. Lennének így is visszaélések, de nem oly nagyfoknak, mint eddig voltak. Ezzel elkerülnénk aztán mindenféle két- vagy háromszoros rekvirálást és ennek költségeit, mert az én általam ajánlott eljárás költségei semmi körülmények között nem fognak annyira rúgni, mint amit az a sok rekvirálás okoz, de még egy igen nagy előnye is lenne az, hogy az ügyis végtelenül elfoglalt községi elöljáróknak nem kellene annyit dolgozni a rekvirá-

lásokkal, amelyek büntetések kiszabásában igen sok ezrekei eredményezhetnek, de mivel rendszerint az eldugott termést felkutatni nem lehet már akkor, nem lehet a vásárlási igazolványok nélkül eladott gabonanemüket sem féltalálni, rendszerint meddők maradnak és igen kevés eredménnyel végződtek és fognak a jövőben is végződni.

A jövő termés biztosítására vonatkozó rendelet nem tudom milyen alapelvekre lesz fektetve, de ily radikális intézkedés nélkül az eredmény ugyanaz lesz, mint eddig volt és ugyanazon abszurdumok jönnek ki, mint most, midőn a hasból készült statisztika adja meg azt a mennyiséget, ami sohasem termett.

Hivatkozott előterjesztésem másik része azt tárgyalta, hogy mit, miből, mennyit, mire lehet felhasználni a termelőnek, ami természetesen az országos termésviszonyoktól függ.

A harmadik rész, hogy az előjáróság, főszolgabíró, polgármester, alispán a termelő feleslegéből mit vehet el azok részére, kik ellátatlanok, vagy mit vehetnek azok maguk, akiknek bár termett, de a termésük nem fedezi teljesen házi- és gazdasági szükségletüket.

A negyedik rész, hogy az őrlés miképp történhetik.

Az ötödik a szállítást.

A hatodik azt, hogy ha már a termelő házi- és gazdasági szükséglete kielégített, a felesleg mily módozatok mellett adandó át a H. T.-nek.

Részletesen ki volt dolgozva az is, későbbi időkben a termény árai 'münydig kisebbek és kisebbek lettek, ki volt dolgozva, hogy az állami segélyben részesülők pénzsegélyének egy részéért, mely módozatok mellett lett volna részükre a segélyből a gabonanemű vehető, illetve adható.

Javasoltam, hogy a járásban termett gabonaneműk mindazideig, míg a járásbeliek kielégítést nemi nyertek, el ne szállíttassanak, még a H. T. bizományosai sem vihessék el, továbbá, hogy lehetőleg a saját járási felesleges magvakat a községek jogosítottak legyenek saját ellátatlanaik ré-

szére megvásárolni és a járásban lévő malmokban felőröltetni.

Erre az lehetett volna a válasz, hogy a járásbeli ellátatlanokat meg kell előznie a hadsereg ellátásának. Tény és igaz, de ezt igen könnyen lehetett volna keresztülvinni, mert a nagy kontingensek nem a kiscgazdáknál, hanem a nagy uradalmakban állnak rendelkezésre, ahonnan azután a H. T. megbízottai a hadsereg részére szükséges gabonane-műt, zabot stb. megvásárolhatták volna, amit különben, is megtesznek már azért is, mert az uradalmakban levő termény mindig előbb áll rendelkezésre, előbb csépeletetik ki, mint a közép- és kiscgazdák termése.

A kihágások szigorúbb megtorlásáról is szólottam hivatkozott előterjesztésemben és pedig kívántam, hogy aki visszaeső, az fegyházzal büntetessék. Nem lett volna oly sok visszaélés javaslatom elfogadása esetén, mint most, amikor az elért haszon, ami a maximális áron felüli eladási árakból származik, sokszor felülmúlja a kiszabható bírságot. Ezen állításom igazolásául kövekezőket hozom fel: A gabonane-műket a megállapított maximális áron szabad csak venni, illetőleg eladni. Ebben az árban a vasúthoz való fuvarozás is bent foglaltatik, ezt rendelik el a kiadott rendeletek. Maximális ár, az nem létezik, különösen kis vevők, illetve termelőknél, mert ilyen árért kapni nem lehet, de hiszen maga a H. T. sem vásárol így, mert a termelőnek prémiumot ad, amit a közönséges vevőnek fizetni nem szabad.

Élelem kell. Ma nem az a kérdés, hogy minek mi az ára, hanem adok érte azt, amit kérsz, mert a pénzt megenni nem lehet, most az van sok, míg ahhoz arányítottan termes-kevés.

Úgy okoskodnak, bezárhatnak 6 hónapig, megbüntethetnek 2000 koronáig, ez a legtöbb, amit ki lehet szabni, de ezt csak akkor szabják ki reánk, ha a kihágást többször elkövettük. A K. B. R. 21. §-ának figyelembevételével, mint büntetlenre nem rónak először sokat, az elzárást is átváltoztatják pénzbüntetésre, de nem is érnek rajta minden eseten,

tehát, ha a búzát eladom 100—200 koronáért métermázsánként, éjjel szekéren, — mert szekéren volt szabad szállítani igazolvány nélkül — elviszem annak lakására, aki megvette, az igaz, hogy megfoghatnak, a termést is elkobozzák, meg is büntetnek engem, aki eladtam, de a pénz már a zsebemben van és bár az eladó követi el a nagyobb kihágást, a vevő szenved a nagyobb kárt, a vevő veszít háromszorosát, elveszti a pénzét, a gabonaneműt elkobozzák és még meg is büntetik. Ezen a vevő rendszerint úgy segít, hogy eltagadja, hogy vásárolt, így csak kétszeresen szenved az eladóval szemben. Ezt lehetett volna úgy rendezni, hogy a vevőt nem kellett volna megbüntetni, ha az a maximális áron felüli vételt bejelenti, de miután a fennállott rendeletek a vevőt is büntették, ezen segíteni nem lehetett.

Hogy mily furfanggal járnak el az eladók, az beigazolást nyer abból, hogy az alku négy szemközti történik, a kifizetés két tanú előtt, de már akkor a többlet a mellényzsebben van, mert ha a vevő nem fizet, nem is kap gabonaneműt, ezenkívül a szállítás külön lesz fizetve, de nem a gabona szállítási árába, hanem azért, mert a vevőt a vasúttól a községbe hozta, vagy a pusztára szállította ki, avagy azért, mert az eladó, bár ingyen szállítja el más községbe a gabonát, a vevő, ki a gabonáért ment, kocsiján ült és ennek fuvarját számítja azután fel.

Hogy mennyi gabonanemű megy széna, szalma alatt Budapestre, Budapest mellett fekvő községekbe, azt kiszámítani nem lehet, ezt csak az tudja, aki egy-egy feljelentés folytán a szénakupecsek kocsijait a csendőrséggel kutattatja át útközben.

Hogy a nyert haszon mennyivel több, mint amennyi bírságot ki lehet róni, a sok közül csak egy tényt említek fel, ami a hivatalomban lett letárgyalva.

Egy volt gabonakereskedő, ki a H. T.-nek albizományosa, összevásárolt a H. T.-nek mindenféle gabonaneműt és ahelyett, hogy annak beszállította volna, Budapest környékén lévő községekbe szállította és ott a maximális áron felül adta el, de könnyű volt neki, mert éppen mint bizományosnak annyit szabad volt. vásárolnia, amennyit csak

tudott. Több ízben feljelentették, mindig több és több büntetés lett reá kiszabva, úgy pénzben, min elzárásban, III. fokú elbírálás alkalmával a minisztérium úgy intézkedett, hogy az elzárás pénzbüntetésre változtatta át, amely büntetések összege 4—5000 koronád tett ki egész összegében.

Mikor a III. fokú ítéletek jogerőssé váltak, a marasztalt ügyvédje a fősolgabírói hivatalban kijelentette előttem és a személyzet előtt azt, hogy „tudom-e, mit keresett védence az idén a maximális áron felül eladott gabonák árából? . . . , Nekem fizetett 3000 korona ügyvédi költséget és a bírságon felül tisztán maradt neki 80.000 koronája.”

Ez tény és mennyi eset van az országban, mennyi százazrek maradnak a kihágást elkövetők zsebében azonfelül, amit a kiszabott bírságban fizetniök kell.

Az ilyen esetek csakis azért történhetnek meg, mert a ilyeneket nem zárják el a fegyházba. Miért nem engedik azt meg, hogy az ellátatlanok ellátását előljárók, fősolgabírók, vagy polgármester intézhesse, azon szigorú meghagyással, hogy ha bármelyik előljáró, fősolgabíró, vagy polgármester visszaélést követne el, az ellen a legszigorúbb eljárást kell nemcsak megindítani, hanem foganatosítani is, az engedély megadása esetén ezen tilos eladások legalább kevesbedtek volna.

Ha az én általam javasolt rendelet, a viszonyokhoz mérten módosítva, bővítve, netaláni tévedései elhagyva, szakemberek által átgűrva napvilágot látott volna, sok minden másként alakult volna ki.

Vigasztal az a tudat, hogy az én általam tervezett szabályzatból már a múlt évi és a folyó évi rendeletekben, több van benne és ha ezzel használtam a köznek, nekem ez is elég.

*

Bár reméljük, hogy a háború rövidesen véget ér, kétségtelennek látszik, hogy a kivételes rendelkezések rövidesen nem szüntethetők meg. Az átmeneti időkben, a háború és a békekötés befejezésének ideje közt. .de még utána egy néhány évig, feltétlen szükség lesz arra, hogy a közellátás a

kormány rendeletei szerint vitessék keresztül, reméltem már abból kifolyólag is, hogy ezen rendeletek minden esztendőben módosítva adatnak ki, hogy az élettapasztalatok alapján készült rendelet tervezetéből ismét sok át lesz véve, amit nem magam miatt, hanem az ellátatlanok érdekében kívánatosnak tartok. Sok oly dolog van benne, melylyel a magyar nép érdekeit kívánom szolgálni. Ha kihasználnak bennünket ipari és pénzügyi téren szövetségeseink, mi is igyekezzünk népünk, gazdasági erejét a lehetőségig védelmezni, növelni.

Ne legyünk folyton lojálisak, hanem legyünk egyszer már praktikusak és ne kicsinyeljük le azt az erőnket, ami van, hanem használjuk fel, mert bár arra első sorban nekünk van szükségünk, de mások is reá vannak arra szorúlva.

Egy járás élelmezésének gondja súlyos terhet képez. Én nem sajnálok időt és fáradságot az utánjárásra, hogy a nélkülöző közönség megpróbáltatásait könnyítsem, de sajnos, sokszor kellett tapasztalnom, hogy közérdekű eljárás közben mily kevés méltányló megértés van különösen az új szervezésű háborús hivatalokban.

A központok légköre megérthetetlen számomra. Hatékony ellenőrzés hiánya mindenütt meglátszik. Az üzleti alapról altruista irányba kellene a szerveket terelni, mert ily kivételes hatalommal felruházott üzleti vállalkozások sok jogosult panaszra adnak okot.

Meg kell szívlelnie mindenkinek, hogy Magyarországnak minden polgára egyenrangú, mindenkinek pénze, egyforma, mindenkinek szükséglete beszerzésénél egyforma joga van és mindenkit egyformán megillet az, amire magának, családjának, hozzátartozóinak szüksége van. Születés, πημη, vagyon előnyei a mai korban már nem érvényesülhetnek, de összekötetések sem. Meg tudom érteni, hogy ha valami nincs, azt nem kaphat senki, de vannak készletek, abból mindenkinek arányosan kell kapni. A petróleum, cukor, liszt, burgonya, tengeri, stb. amire általánosságban véve a gazda-

sában szükség van, a kiadott rendeletekhez képest arányosan osztandó el.

Sok jogosult panaszra ad okot a korpaelosztás. A kisgazdák csaknem teljesen ki vannak zárva az elosztásból.

A nép nem akarja elhinni, hogy nem az előljárók, a főszolgabíró, vagy polgármester az oka annak, hogy a legszükségesebbeket nem kaphatja meg, vagy ha kap is, keveset és későn, mint pld. azt a kevés cukrot, dacára annak, hogy a cukor ára már hónapokkal előbb be van fizetve, csak hónapok múlva, 2—3 hónap elteltével kaphatja meg, nem az előljárókon, főszolgabírákon múlik.

Az árakról most nem is szólok.

Sokkal több megnyugvást váltana ki a közönségben a központok működése ha erélyes ellenőrzésük látható volna és ha kevesebb protekció érvényesülne működésükben. Általában ily fontos intézményektől a közérdek iránti nagyobb megértés, jóindulat és lehető igazságosság volna szigorúan megkívánható.

A jövő politikai irányokról

Az előzőkben néhány, a háborúban aktuális kérdést tárgyaltam s talán hosszasan, kelleténél tovább időztem egy-egy tárgynál, de szolgáljon mentségemül, hogy a világosságot, melyre törekedtem, így véltem elérhetőnek.

A következőkben már a jövő feladataival óhajtok foglalkozni. Hacsak nagy vonásokban is, rá akarok mutatni néhány a lelkemen rágódó aggodalomra, előre 'bocsájtván, hogy ezek elmondása valósággal lelki szükség rám nézve.

A nagy háború — mélynek végét még ma sem látjuk — alapjaiban rázta meg az európai államokat, sőt hullámai átcsaptak a többi világrészekbe is.

Országok semmisültek meg, népek pusztulnak el, trónok omlanak össze s recseg, ropog az egész régi társadalmi rend.

A háború borzalmi öntudatra keltették az elnyomott

népeket. Előfordult, hogy a néphadsereg a kezében levő fegyvert azon hatalom megdöntésére használta, mely őt fel-fegyverezte. Oroszország a rettegett világhatalom, nagy horderejű változáson ment át és viszonyainak alapos szemlélőjében előre veti árnyékát a polgárháború, s annak minden rémes következménye. Már pedig a polgárháború rémsége a külső háború borzalmait is messze túlszárnyalja. A külső ellenségek tömege, a hatalmas túlerő megtört vitéz hadseregünk ellenállásán, csütörtököt mondott a vad igyekezet — mellyel letörni, feldarabolni, nemzeti életünket megsemmisíteni akarták — a magyar katona rendíthetetlen bátorságán, a hazaszeretet által megacélozott kezében szilárdan tartott fegyverén.

Immár eldöntöttek látszik a háború sorsa és ha húzódik is, valószínűtlen, hogy úgy végződjék, hogy ellenségeink gyilkos szándékai teljesedjenek be rajtunk.

Ha azonban ettől tartanunk nem is kell, annál inkább rá kell terelni figyelmünket belső viszonyainkra.

Kétségtelen, hogy a háború nyomában egész állami-társadalmi és gazdasági életünk súlyos megrázkódtatásoknak lesz kitéve. A régi rend ellenségei már most is oly módon támadják intézményeinket, hogy túlzásaik előreláthatóan súlyos küzdelmekre vezetnek.

Továbbiakban tehát, a várható átalakulásokkal járó belső küzdelmekre tekintettel, e kérdések politikai és azután gazdasági vonatkozásaival kívánok foglalkozni.

Politikai közéletünk eddig majdnem teljesen kimerült a meddő, jelszavas közjogi vitatkozásokban. A jövő komoly lehetőségei rákényszerítenek minden komolyan gondolkozó magyar embert arra, hogy alaposabban szemügyre véve a magyarság viszonyait, vizsgálja életföltételét s ennek a komoly vizsgálódásnak alapján alkossa meg politikai véleményét a jövőre, magyar becsülete és lelkiismerete szerint.

Elismerem, hogy a korszellem, vagy amint mondani szokták a világáramlat kívánja a társadalmak s országok demokratizálódását, de félek a túlzásoktól. Igen tartok tőle, hogy ez áramlatok túlzói, a kivételes viszonyok között olyan illegitim befolyáshoz juthatnak, hogy erőszakos és kellő

átmenetekkel meg nem alapozott reformokkal hazánkban a magyarság vezetőszerépét kockára teszik, és teret nyitnak oly bomlasztó törekvéseknek, melyek ezeréves állami létünk alapjait támadják meg.

Sok szó esik e kérdésről hivatottabbak részéről s azéri nem kívánok e kérdésnél hosszasan időzni, de rögzíteni kívánom itt mindazok részére, kik közvetlen tapasztalásból a magyar falusi föld mi velő nép gondolkozásmódját nem ismerik, hogy a falvak hangulata egészen más, mint a városokban tömörült, szervezete folytán megjelenésével imponáló ipari munkásság nézete. E két társadalmi réteg nézetei s életérdekei homlokegyenest ellentétben állanak s az általánosnak vélt lármás hangulat csupán, a nemzet egy töredékének s a sajtó egy részének sokakra rá erőltetett külsínes máza.

Az általános választójog foikozatos behozatala is visszatetszést szül a falusi, különösen a középosztálybeli és földmivelő közönségben, de az átmenetnélküli, azonnali megvalósítása határozottan általános ellenszenvet vált ki e körökben.

Ha már most szembeállítjuk a falvak lakóinak állam--fenntartó millióit, a néhány százezer szervezett munkás és radikális nézeteket valló polgárral, mindenesetre sokszoros többségben az előbbieket lesznek.

Vigyázzunk tehát állásfoglalásunkkal, mert olyan bajok származhatnak e kérdésből, amelyeket helyrehozni nem lehet. Úgy alapozzuk meg a szükségesnek látszó reformokat, hogy meglegyenek a kellő átmenetek, melyek alatt a tömegek oly politikai nevelést nyerhessenek, hogy a kiterjesztés következő fokozata a megadandó jogokra teljesen éretteknek találja őket.

Az egyéni érvényesülésnek tág teret kell nyitni, a szellemi törekvéseket, az ipart, kereskedelmet, gazdaságokat fejleszteni kell, mert csak ezzel lehet a háborúval megbomlasztott társadalmat kellő határok között tartani.

A szociális eszmék jól felfogott érdekében elsősorban az egyéni érvényesülésnek kell kellőleg kialakulni. Amíg

Spártában a gyenge csecsemőket a Theigetosról ledobták a mélységbe, azt hívnék, hogy a társadalom számára és munkára azokat felnevelni nem érdemes, addig ezzel szemben nálunk a jövő társadalmának, a gyengéket különös pártfogásába kell venni, felnevelni és istápolni úgy, hogy a gyenge is megtalálja érvényesülését és közreműködheszen az ország és a társadalom fenntartásának munkájában. Akkor, mikor oly sok életerő pusztult el a háború folyamán és éppen azokat vesztette el az ország legnagyobb részében, kik a helyüket a háború előtt itthon épp úgy meg tudták tartani és betölteni, mint ahogy tették azt a háború alatt, különösen áll a mondás, 'hogy „oly kevesen vagyunk magyarok, hogy még az apagyilkosnak is meg kellene bocsátani.”

A gazdagok, a vagyongyűjtők, a hatalmas, az eszes emberek tudnak magukon mindig segíteni, rendszerint nem szorulnak senkire, tehát azokat kell elsősorban istápolni, gyámolítani, tanítani, kik gyengék anyagilag és szellemileg, kik viszonyaiknál, állapotuknál fogva, avagy a társadalomban elfoglalt állásuknál fogva nem voltak képesek maguknak megszerezni azon előnyöket és képességeket, mint azok, kik ennek birtokában az emberi életben a boldogulás könnyebb útjain tudnak haladni.

Sokak szerint a társadalmi rendet csak végletekkel lehet fenntartani vagy kérlelhetetlen szigorral, tirannizmussal mely rendszerint rövid életű és azok ellen fordul, kik -azt gyakorolják, vagy a nagy szeretettel, mellyel azokat kell megszerezni, kiknek fáj valamijük, de ez esetben azután igazi szeretetet kell nyújtani.

Mindenkit úgy kell megbecsülni, mint amilyen, illetve milyenné tudta magát felküzdeni, emellett úgy az országnak, mint családjának is a becsület és tisztesség útján maradva, hasznot hajtó munkát végez, legyen az szellemi, vagy dologi munka egyaránt.

Mindenben és mindenkor azt a határt kell eltalálni,

ameddig menni szabad. A határt azután nagyon meg kell erősíteni, oly jó törvényekkel, amelyek mindenkít kielégítenek, hogy senkise vágyjon a határokon túl menni, hanem mindenki azon határokon belől maradjon meg kedvvel, ahol érvényesülhet és ahol megélhetésének biztos alapját meg is szerezheti.

A jövő sötét és bizonytalan, a különféle nemzetiségek oly országokban, amelyek ilyenekből alkotvák, más és más igényeket támasztanak, a nemzeti érvényesülés akarata, amely a hatalmi törekvéseket magába foglalja, felbomlasztó veszéllyel járhat ott, ahol az erősebb vezető elem, a szeretet ölelésével nem tudja azokat keblére ölelni, ezeket testvérekké tenni, vagy oly intézkedéseket nem tud keresztülvinni, ha azokat erőszakkal kell is foganatosítani, hogy azok testvérekké váljanak.

Itt kell érvényesülni az igaz szeretettel párosult erélynek. Mindent megadni, ami jogos, nem az állameszme ellen van, de mindent megtagadni, ami az állam egységét volna hivatva felbomlasztani és a vezető elem szupremáciáját veszélyeztetné. Óvakodjunk a szélsőséges radikalizmustól!

Meg gondolatlan, gyors munka a jogok okatlan kiterjesztése, nem hogy használna, hanem árt, visszafelé sülhet el, a jogok kiterjesztésével nem hogy a célt elérnénk és nyugvópontra jutnánk, hanem még nagyobb zavarokra adhat okot, sőt az ország régi, tradicionális őseréjét is megingathatja.

Ki kell forni hagyni a dolgokat, az élet is olyan, mint a természet, amelynek fejlődéséhez idő kell és a fejlődés érleli meg azután a hasznos gyümölcsöt, az élvezhetetlen, éretlen gyümölcsből szebbet és tökéletesebbet alkotván, vagy ha azt fogadjuk el, amit a természettudósok állítanak, hogy a föld millió esztendőök alatt lett azzá, ami, megint csak arra jutunk, arra a következtetésre, hogy egyszerre nem készülhet el semmi, hogy lassan, fokozatosan kell mindennel haladni, hogy tökéletes munkát végezhesünk mi is emberek, kik gyöngébbek vagyunk, mint az Úristen, vagy mint a természet, aki alkotott, vagy amiből lettünk.

Nagy baj az, hogy a pártok, kivételt egyiknél sem te-
szek, érvényesülésök tekintetéből az igaz, hogy eszmének
szép, de egyelőre kivihetetlen programokat adnak, ami-
nek keresztülvihetlenségéről ők maguk vannak legjobban
meggyőződve, de hogy a párt a nagyközönség előtt fenn
tudja magát tartani, kell nekik — maszlagot beadni —
mint azt legutóbb egy nagyon kedves, szellemes képviselő
barátom előttem ki is jelentette.

Olyan politikát kérünk tehát, olyan politikái kell a jö-
vőben folytatni, ami az ország szupremáciáját úgy a kül-
földdel szemben, mint a magyarság szupremáciáját ez or-
szágban feltétlen biztosítja, a szellemi előrehaladást elő-
segíti és a megélhetési módokat fejleszti, fejleszti a föld-
művelést, ipart, kereskedelmet, és ezt oly fokra emelje,
hogy az ország szükségleteit saját hazájában tudja előállí-
tani és beszerezni, hogy azután azt, amit termel, Európa
túlnépes országainak juttathassa, hogy onnan jövő jövede-
lemmel vagyónát gyarapítsa.

Ne fecsereljük a nemzeti erőt el pártharcodra, meddő
vitatkozásokra, fogjunk össze s mindazok, kik egyéni érvé-
nyesülésük elé helyezik a közérdeket, közös, vállvetett erő-
vel igyekezzenek szolgálni a magyar állameszmét, a ma-
gyarság politikai és gazdasági megerősödését.

A közigazgatás reformjáról

A jövő nagy feladatainak megoldásánál elsőrendű sze-
rep hárul a közigazgatásra. A magyarság politikai és gazda-
sági megerősödése (a közoktatásügy helyes kezelésén kívül)
a nagy feladatainak magaslatán álló, jól képzett, helyesen
szervezett, minden ízében magyar szellemű közigazgatás
kezébe van letéve.

Természetes, hogy erre mai szervezetében közigazgatá-
sunk képtelen. Egy helyesen keresztit Ív itt centralizáció s az
egész szervezet felfrissítése és új, egészséges szellem kell
ahhoz, hogy megnyugvással nézhessünk a jövő elé.

A községekről

Helyes közigazgatás csak úgy képzelhető el, ha annak végső szerve, a község, a reá háruló nagy feladatok megértésére és ellátására szellemi vezetésénél fogva képes, s megfelelő munkaerő is áll rendelkezésére, hogy a teendők óriási tömegét fizikailag is feldolgozva, végső fokon érvényre juttassa a rendelkező hatóságok intencióit. Hiába volna ugyanis a nagylátkörű felsőpolitikai igazgatás, ha a legszebbnek elgondolt intézkedések első avagy végső fokban rosszul, vagy egyáltalában nem volnának végrehajthatók.

Legelső kérdés tehát, hogy e fontos közigazgatási szerv kellő kiépítésére a nagy munka alkotói oly figyelmei fordítsanak, mint amelyet megérdemel.

Ki kell emelni mai elhanyagolt helyzetéből a községet, mely a kulturális központoktól távol egyedüli védője, képviselője kell hogy legyen az őszinte magyar kultúrpolitikának, ellenőrizője, irányítója a helyi társadalomnak politikai és gazdasági téren.

A községek nagy hivatását a gyakorlati politikusok egész sorozata felismerte és különböző alkalmakkor méltatta, így többek között Kossuth Lajos is a községek helyes megszervezését sürgetve, ki akarta emelni mai, helyzetéből, melyben hivatása betöltésére képtelen.

Kerékkötője a községek egészséges fejlődésének községi törvényünk. Rég elavult és a mai viszonyok közt idejétműlt rendelkezései hátráltatják, lekötik, a napfénytől elzárják, s kifejlődni nem engedik a községekben itt-ott megnyilvánuló fejlődőképesség csiráit is.

A községi autonómia számalmasan tengődő, teljesen tartalmatlan, azon a felsőbb hatóságok úgy és akkor teszik túl magukat, amikor és ahogyan akarják, pedig az ő szerepük volna annak megvédése.

A községekben ily viszonyok között az intelligencia érthetően elzárkózik a községi közélettől és bírói vezetés mellett nem ritkán az értelmetlen, s a fejlődés minden kö-

vetelményétől mereven elzárkózó demagógia veszi ál a hangadó szerepet, melynek leheletlen működése száználmas helyzetbe sodorja a község autonóm szerveinek életét. Az ennek nyomán járó hatósági gyámkodás lehetetlenné teszi az öntudatos fejlődés útjára való visszatérést és így következik a legtöbb helyen az az állapot, hogy a község csak a végső fórumig felebezett, s legfelsőbb hatóság által is rákényszerített rendeleteket hajtja végre, de akkor is úgy, hogy nem sok köszönet van benne. Ezzel szemben — igaz, nem is ritkán előfordul, hogy egy-egy község vezetésére hivatott jegyzőjének sikerül a jobb elemek érdeklődését és közreműködését a községi közélet részére megnyerni és a vezetés magához ragadni, mely körülmény a község közéletének és közigazgatásának képén azonnal meglátszik és az eredmények első pillanatra szembeötlők. Ez azonban jogbitorlás! A törvény a községi bírót helyezi az autonómia élére. Legelső sorban tehát e visszás helyzeten kell segíteni, azután az autonómiát tartalmassá téve, oly széles alapokra kell helyezni, hogy az autonóm szerveknek több tényleges és el nem konfiskálható, félre nem magyarázható jogot és tág hatáskört kell biztosítani. Ezzel a jobb elemek érdeklődése a községi élet részért megnyerhető volna. Nem akarék ezúttal részletes javaslatokat kidolgozni az adminisztrációt illetően, arra sem helyem nincs e már amúgy is hosszabbra mull kis munkámban, sem itt időszerűnek nem tartom. Az bizonyos, hogy lelkemben él egy helyes szerkezetnek a képe, mely ideális feladatainak megfelelően úgy, hogy a nyomon követő fejlődés minden várakozást felülmúlva.

Amint már az előzőkben tárgyaltuk, megfelelő kvalifikációval bíró oly tisztviselőt kell e fontos őrhelyre állítani, ki elméleti és gyakorlati képességeit előző szolgálatával kétségtelenül bebiztosította. Ezt minden anyagi gondoktól függetlenül kell tisztességes, a megélhetést biztosító javadalommal: a korteshatóságok önkénykedésétől is függetleníteni kell, alapos szolgálati szabályzat és független fegyelmi bíróságok létesítése által kiszélesített hatáskörrel felruházni, mely a szervezetben tekintélyt biztosít mint eljáró szervnek

és az egyszerű közigazgatás megvalósításával gyors és alapos elintézését e révén biztosít a közönségnek leglőbnylre apró ügyeiben.

A községek gyakran hangoztatott, s méltányos, sőt jogos kívánsága, hogy az állami adókezelés és a végrehajtások külön e célra létesített állami szervek decentralizált adóbiztosok hatáskörébe volnának utalandók. E nem kis munkaerőt igénylő és a kezeléssel foglalkozó jegyzőt népe előtt ellenszenvessé tevő teendők elvonják eredeti és ideális hivatásától. Nem jut ezek miatt ideje a község fontos közérdekű ügyeivel és népének aprólékos dolgaival foglalkozni már pedig, a községek népét helyesen irányítani, politikailag nevelni csak úgy lehet, ha kicsiny és nagy dolgaiban egyaránt megértő jóakarattal és szeretetteljes gvámolilással találkozik az arra elsősorban hivatott legalsóbbfokú helybeli közigazgatási hatóságánál. Ezen módon foglalkozva, alkalma nyílnék és ideje is volna a tisztviselőnek a munkásügyek komoly kezelésére, népjóléti intézmények létesítésére, közgazdasági ügyünk javítását célzó rendelkezések helyes végrehajtására, a népnek az iskolán túl való testi és lelki nevelésére kellő és eredményes tevékenységre kifejtésére.

Azonkívül falvaink elhanyagolt és kiuzsorázott közönségét helyes irányítással vezethetné a gazdasági élet terén is. Itt is sok tennivaló volna, a gazdakörök, szövetkezetek, háziipar, intenzív gazdálkodás meghonosítása által a közvagyonosodás nagyban előmozdítható. Mindezek s ezenkívül, hogy minden község egy, a magyar állarueszmélől áthatott helyes szociális és gazdasági érzékű vezető tisztviselőt nyer, az állam részéről hozandó bármily áldozattal felérne.

Ismétlem tehát a szakkörökben általánosan hangoztatott követeléseket:

„A községek autonómiája jobban körülbástyázandó, ügyeinek elintézésében nekik több szabadság adandó, általában több teret kell engedni működésre.

A községek vezetője I. fokú hatósági jogkörrel felru-

házott köztisztviselő legyen, szolgálati szabályzat és független fegyelmi hatósággal.”

„A községek az adóügyek, de különösen a végrehajtás alól felmentendők, mert ez irányú terheik és teendőik azok, melyek egyrészt idejét rabolják vezetésre hivatott tisztviselőjének, másrészt elidegenítik tőlük a vezetésükre hízott népet, melynek bizalma az eredményes működés egyik alapfeltétele!”

Hatáskörük azonban kibővíthető a rendészeti leendőkel, így az I. fokú rendőrbíráskodással, toloncügy, cselédügy, közegészségügy, katonai ügyek, iparügy stb., jelenleg a főszolgabíró kezén lévő ügyekben való I. fokú. intézkedési joggal. Ha ilyen alakjában jelenik meg a községi igazgatás, úgy emberbaráti, közegészségügyi, közigazgatási és egyéb üdvös feladatainak inkább lesz képes megfelelni. A vármegyei közigazgatás alkotmány védő szerepe a község erőteljes autonómiája által súlyában, jeleidoségében nyer, mert az autonóm község és annak független vezetője könnyebben ellenáll az abszolutisztikus hatalom törvénytelen ségeinek. Itt kell tehát megerősíteni az ellenállást, mint alkotmánybiztosítékot, így az is bizonyosan eredményesebb lehet.

E fontos szerepkört betöltő tisztviselőt függetleníteni kell mai ezernyi felettesétől. Szolgálati szabályzat és független fegyelmi bíróság által minden külső befolyásié)! mentesítve kell állania a községi autonómia élén. Bár én e vezető tisztviselőt — nevezzük bár elöljárónak, bírónak, polgármesternek, vagy jegyzőnek — kinevezett szervnek gondolom el, mégis lehetőnek tarlom, hogy e helyesen megalapozott autonóm testületi szervekkel teljes harmóniában működhessék. Munkakedve, fokozása s értékes gyakorlati képességeknek a felsőbb tisztviselői fokozatokban való hasznosítása indokoltta teszik, hogy felsőbb közigazgatási tisztii állásokra is előléptethető legyen.

Nagy akadálya a községek erőteljes fejlődésének azok igen különböző, de nagy általánosságban alig elviselhetően rossz háztartási viszonyai. A községek túlnyomó többsége csaknem kizárólag pótdából él, vagyona alig van, vagy

egyáltalán nincs is. Így a legszükösebb adminisztrációs költség is alig elviselhető terhel jelent. Fogadórendszerünk valószínűleg arculcsapása az 1848. évi (örvényekben lefekteteti egyenlő teherviselés elvének. Avagy összefér-e az egyenlő teherviseléssel az, hogy bármily foglalkozást űző állampolgár az egyik községben állami adójának többszörösét fizeti, mint autonóm közterhet, míg a másik községben lakó, eserleg községi pótagó címén semmit sem fizet, csupán az állami adókkal van megterhelve. Bár igen csekély százaléka községeinknek, ahol 30-40%-os pótagó ne volna, mert a legnagyobb részt ezen százalékot messze túlszárnyaló községi pótagóval küzdenek községeink.

Mindezen háztartási bajok sürgős orvoslási várnak, a teherviselés arányosítása pedig már a jogrend érdekében is kívánatos.

Nem kell külön hangsúlyoznom, hiszen általánosan ismert tény, hogy a községek lakossága, kezdve az oktatást, az egészségügy, az útügy és közlekedés, a gazdasági, kereskedelmi és ipari élet, a rendészet, a kényelmi és élvezeti berendezések és népjóléti intézmények teljes hiányával az állami életben a „Hamupipőke” közismert háládatlan szerepére van kárthatva. Viseli a nagy terheket és ennek fejében semmit sem kap. míg a városok aránylag kis terheikkel mindezen berendezések több-kevesebb kényelmét élvezve, sokkal jobb viszonyok között élnek. Ezt a súlyos visszasságot a rendelkezésre álló lehetőségek szerint orvosolni kell. Meg kell valamiképpen oldani az egyenlő teherviselés kérdését, hiszen képtelenség, hogy egyes községek minden ellenérték nélkül viseljék a nagy terheket, viszont mások fényűző berendezkedésük dacára, a teherviselésből alig vesznek ki részüket. Az egyenlő közteherviselés elvét mielőbb keresztül kell vinni a gyakorlatban is, de meg kell kedveltetni a falut, kellemessé és otthonossá kell azt tenni, hogy ne igyekezzék, ne szökjön úgyszólván a falu értelmebb része a városokba. Az intelligens falusi lakosság kezében van a többtermelés nagy problémája is. Hogy a gazdálkodás terén a falusi lakosság konzervatizmusával szemben államunk gazdasági jövőjét illetően a többtermelés pro-

pagálása mily nagy szerepet hárít a falusi intelligenciára, arról nem kívánok hosszasan beszélni, ezt minden illetékes tényező tudja. Megteelő berendezésekkel biztosítanunk kell tehát, hogy a falusi értelmiség jól érezze magát szűk környezetében, s kedvet kapjon közérdekű — különösen gazdasági horderejű kérdésekkel foglalkozni, mert a többtermelés az ő lelkes közreműködésük nélkül földmívelőink konzercati\uzmusán hajótörést szenved.

Népjóléti, közegészségügyi igazgatásunk, szegényügy, lelencügy, illetőségügy, gazdasági intézményeink megszervezése mind égető, sürgős és különösen a mai világégés után elkövetkező időkben a közigazgatásra, végső fokon a községi igazgatásra háruló nagy és súlyos kötelesség, melynek teljesíthetése a vázolt reform helyes keresztülvitelével válik csak lehetővé. Társadalmunk, és közéletünk sajgó sebei gyógyításra várnak, ehhez a lehetőség! a törvényhozásnak megadni immár elodázhatatlanul fontos feladata.

Jegyző-kérdés

Mindazokból, amit a községekről elmondottam, kitűnik, hogy a község helyes, szellemi vezetése a mai községi jegyzőn fordul meg. E fontos hatáskört betöltő tisztviselői kar azonban ma már alig képes nagy feladatainak ellátására, mert az a képtelen numkahalmaz, melynek leküzdésében minden falusi jegyző emberfeletti munkát végez — sürgős segítség nélkül — eltemeti őket és feltétlen a községi igazgatás teljes csődjéhez vezet.

Sem a munkakör, sem a hivatás újabb méltatására nem vállalkozom, de kénytelen vagyok felhívni a figyelmet arra az örvényre, mely elnyeléssel fenyegeti a községek ügymenetét s felborítja a közigazgatás rendjei.

A községi jegyzők sokoldalú és óriási elfoglaltsága már a békeidőben közismert volt. Most már gondoljuk el, hogy a mozgósítással, szendékkal kapcsolatos katonai dolgok, rekvirálás, közéléme/és, hadisegélyezés, új adók s a

háború folytán újabban gyámolításra szorult nagy tömegek ügy- és bajos dolgainak ellátása, a nehéz és fontos munkáknak mily újabb tömegét zúdította a jegyzők nyakába.

Mindezt csak az tudja aki látja, emberfölötti munka teljesítményüket és a szertelen munkahalmazt és munkájukat gyakorlatban értékelni tanulta.

A munkának ily mérvű megnövekedésével szemben a segéderő folyton fogy, úgy, hogy ma már egyáltalán nem lehet segéd jegyzőt kapni. Az állások ezrei vannak üresedésben, pályázó hiányában betöltetlenül.

Ilyen körülmények között a kényszerű szükség parancsolja, hogy e kérdés minden halogatás nélkül alaposan rendeztessék.

Gondoskodni kell már most kellő munkaerőről, mely lyel a háborús igazgatás zavartalanságát s a háború után sem csökkenő munkatömeget ellátni s az átmenet nagyjelentőségű kérdéseit dűlőre juttatni lehet.

A békében húszezernél több tagot számláló községi tisztviselői karban azért mutatkozik a nagy hiány, mert az állások úgy vannak szervezve, hogy még az önálló jegyzőknek is súlyos megélhetési gondokkal kell küzdeni s emberfeletti munkájuk közben ezer hatóságuknak kiszolgáltatva, minden pragmatikus biztosíték nélkül, a kulturális gócoctól távol, magukra utalt életet kell élniök, mely körülmények között gyermekeik tanítására alig nyílik alkalom. Mindez fokozott mértékben áll a nem önálló jegyzökként alkalmazott segéd jegyzőkre és egyéb községi tisztviselőkre.

Nem lehet csodálkozni, ha e téren ijesztő munkaerőhiány van és lesz, mert a harctereken igen sokan elhaltak, elvérzetek, nyomorult és munkaképtelenek lettek sebesülés és betegségből kifolyólag, de sokan, kiknek semmi bajuk sem lett, azok többet sohasem jönnek vissza, mert hiszen a béke katonájának sokkal jobb dolga és fizetése lesz, mint egy írónak, vagy egy al-, illetve segédjegyzőnek, ha katoná marad, mert azokra is és ott is lesz szükség, miért jöjjön az vissza nyomorogni, minek jöjjön vissza a lélekölő mun-

kakörbe, mikor háború után, mint hős katona előtt, az előhaladás gyors pályája nyílik meg.

Mint megszívvelésre és gondolkodásra készítő körülményt felhozom, hogy míg ezelőtt 10 jegyzői tanfolyam volt rendszeresítve Magyarországon, ahol egy-egy tanfolyamra sok száz fiatalember iratkozott be, ma két tanfolyam áll fenn, illetve állott fenn, ahol a tanfolyamhallgatók száma a százat sem töltötte be.

Ebből már megállapítható volt, a háború előtt, hogy az utánpótlás veszélyeztetve van, még inkább meg volt ez állapítható a háború alatt, amikor a községi segédjegyző tekintélyes része hadbavonult, de beigazolja állításomat majd a háború után bekövetkező idő, mert mindehhez még a háború után az is hozzá fog járulni, hogy mindazok, akik, tisztességgel viselték tisztségeiket a háború alatt és akiket a tisztesség és 'becsület tartott attól vissza, hogy a háború alatt nyugdíjba ne menjenek, a háború befejezése után, feltétlen nyugdíjba mennek.

Utánpótlás tehát nincsen, de nem is lesz, mert a húszezernél több tagot számláló községi tisztviselői karnak pótlására nincs évenként int 100 ember, ez pedig csak kis száza lékát teszi ki annak, ami Magyarország jegyzői karának pótlására kellene.

Lássuk tehát, mit kellene tenni, hogy a közigazgatást fenyegető csapást elhárítsuk.

Úgy kell átszervezni ezen állásokat, hogy azok betöltése dísz és tekintélyt biztosítson a hivatal viselőjének. Amint a községekről szólva hangsúlyoztam, oly munkakört kell megállapítani a község vezetője részére, melynek beöltése ambíciókat keltsen. Függetleníteni kell anyagilag és hivatalikig. Módot kell nyújtani az arra érdemes elemeknek, hogy e nem lebecsülendő munkakörben szerzett nagyértékű tapasztalatait felsőbb fokozatokba előlépve, a közjává értékesítse. Független fegyelmi bíróság szervezésével mentesíteni kell a korteshatóságok zaklatásaitól.

Módot kell nyújtani arra, hogy a szétszórt községi

tisztviselői kar gyermekeit tisztességesen felnevelhesse. Ezt a kormánynak kell kézbe venni. Hisz elgondolni is képtelenség, hogy egy községi jegyző, méginkább segédjegyző 4—5 középiskolás gyermekét miképen tudja elhelyezni és költségeit honnan tudja viselni. Pedig e falusi családokban még mindennek dacára sem dühöng úgy az egyke és ket-tőké rendszer, mint a városokban élőknel, kik helyben lak-ván, a taníttatást alig veszik észre.

Végül biztosítani kell az előhaladást azt, hogy nem lesz valaki esetleg 20 évig, a másik 1—2 évig segédjegyző, hanem minden arra érdemes ember egyformán és képességei szerint megtalálja boldogulását.

A jegyzők anyagi helyzetéről sok téves hír van forgalomban. Nem tartom tehát fölöslegesnek e kérdésnél pár szóra megállani.

A jegyzők fizetésére vonatkozólag az 1913. évi LX. te. intézkedik úgy, hogy az önálló hatáskörű jegyző alapfizetése 2000 k, mely hatszor ismétlődő 200 koronás öldrés korpótlékkal 8200 koronáig emelkedik.

A segédjegyző fizetését ugyanezen te. 2-ik §-a szabályozza, mely szerint azok fizetését 1400 koronában állapítja meg. A 7-ik §. szabályozza a korpótlékot, mely ötöd-évenként 100 korona, de ez sem lehet több 600 koronánál, vagyis, ha egy segédjegyző bármédig küzd és dolgozik, fizetése 2000 koronán felül nem emelkedik.

Ezekből látható, hogy a javadalom oly szűkös, hogy nagyon rá volnának utalva a mellékjövedelemre, mely nagyon szűkös az önálló jegyzőknel és semmi az alkalmazottaknál. Vannak kivételek, vannak jól dotált jegyzőségek is. pl. hallom, hogy Bácskában miniszteri jövedelmeket tesz egyik-másik zsebre, de ez a nagy átlag helyzetén nem változtat.

Csoda-e tehát, ha sok közöli akadnak olyanok, kik letevednek a becsület útjáról. Nem! És az ily kivételek miao az egész testületre hátrányos következtetésekéi vonni le. a legsúlyosabb bűn volna.

Ismétlem tehát, tisztességes pozíciót és megélhetési, előhaladást kell biztosítani e pályán s akkor, ha felemeljük is a kvalifikációit, s nem szállítjuk le, akadni log pályázó, ki e nemes, szép hivatásának szentelje életét.

Ma pedig, amikor intelligens ember nem vállalkozik arra, hogy életét távol a kultúrától, nyomorogva, lehetetlen munkakörben, túl feszített munkával s örökös bizonytalanságban töltse el, azt hiszem, mindenki előtt érthetővé válik az utánpótlási anyag hiánya.

Az állások tisztességes szervezése esetére egy kettős célt szolgáló indítványom volna, melynek keresztülvitele hamarosan enyhítene a községi tisztviselői karban beállott nagy hiányon s egyúttal a rokkant-kérdésben is számottevő haladást jelentene.

Arra gondolok, hogy a rokkant tisztteket, kik fogyatkozásuknál fogva erre alkalmasak, a jegyzői, a rokkant altisztteket kezelőtisztviselői pályára kellene kiképezni.

Meg vagyok arról győződve, hogy sok tiszt, altiszt örömmel fogadná azt, ha ez tényleg kezdeményeztetnék, mert meg vagyok arról is győződve, hogy mindannyian, tiszttek, altiszttek és a többiek is, kik hősi, vitéz magatartással a hazát mint katonák védték, nyomorulttá lettek testileg, lelkükben, szellemileg tovább is a hazának szolgálni akarnak és szolgálatukért méltó jutalmazást is megérdemelve, ezért is külön még a polgári életben is le akarják róni hazájuk iránt érzett kötelezettségeiket.

Gyakorlati keresztülvitele ennek nehézségbe nem ütközik, mert a kisebb iskolai előképzettségű rokkantak tovább, a magasabb iskolai képzettségű rokkantak rövidebb idejű iskoláztatásával megszerezhetnék a szükséges elméleti és gyakorlati tudást.

Egyáltalában véve a rokkantaknak, de különösen a rokkant tisztteknél megélhetéséről, sőt előhaladásáról is gondoskodva volna, megnyernők őket a hasznos munkának és oly körben lehetne őket foglalkoztatni, ahol igazán nagy szükség van munkaerőre.

Meg lehetne oldani igen könnyen a dolgot úgy, hogy minden oly rokkanttá váll tisztt, vagy altisztt, ki katonai szolgálatot képtelen teljesíteni, jegyzővé, vármegyei, iközponti, főszolgabírói segédmunkaerővé képeztessek ki és pedig úgy, hogy az állam állítson fel minél több jegyzői tanfolyamot, vagy kezelői iskolát, hogy azokat a tudományokat, amelyekre egy jegyzőnek, kezelő személyzeti tagnak szüksége van, még a háború befejezése előtt elsajátíthassák, ami nézetem szerint könnyű, meri feltételezem azt, hogy egy katonai intézetet végzett tisztnek, egy altisztnek, avagy értelmes rokkantnak kell legalább is annyit tudni, a katonai tudományokon felől, hogy a szükséges elméleti tudást elsajátíthassa és a gyakorlatit is megszerezze, van is annyi intelligenciájuk nevelésüknél fogva is, ami ezen pályákra őket képesíti is.

A tanfolyamok sikeres elvégzése után kötelességük volna a tanfolyamot és kezelőiskolát végzeteknek, hogy gyakorlati képességüket elnyerjék, hogy egy, vagy más községben, ahol rájuk szükség van, vagy vármegye, főszolgabírói hivatal van, gyakorlatilag kiképezzék magukat és midőn, már a gyakorlatot is elsajátították, a gyakorlati vizsga elvégzése után volnának azután megválaszthatok, illetve alkalmazandók.

A kezelőszemélyzet, írnokok, díjnokok, főszolgabírói, vagy központi vármegyei hivatalokban, midőn elméletileg kiképezettek, gyakorlatilag ott volnának kiképzendők, ezek a rokkant altisztekből és intelligensebb rokkantakból kerülhetnének ki és szintén életfogytiglan lennének kinevezendők.

Mindannyian a kiképzés ideje alatt úgy az elméleti, mint a gyakorlati időkbén a nekik nyújtott rokkantsági, vagy egyéb nyugdíj mellett külön díjazásban volnának részesítendők mind az ideig, míg megválasztásuk, illetve kinevezetésük meg nem történik.

Az így létesítendő jegyzői és segédjegyzői tanfolyamok költségeit és az azokon résztvevők teljes ellátását magától értetődőleg az államnak kellene viselni, úgy azon idők költségeit is, amíg a jegyzői tanfolyamra járó tisztek ott és a

községnél dolgoznának, míg a gyakorlati tudást is elsajátítják. Ez, igaz, költséggel jár, de a jövő nagy munkájában ezerszeres százalékkal fizetődnek az vissza, mert az arra alkalmas rokkantakban egy képzett, megfelelő segédmunkáért nyerne az ország, míg ha nem képezik őket ki, esetleg részben a társadalomnak terhei és nem hasznos tagjai lesznek belőlük.

Természetes, senkit arra kényszeríteni nem lehet, hogy dolgozzék, de nem hiszem, hogy lehessen oly élehetetlen ember, ki azon nyug-, vagy rokkantsági díj mellett, amit különben az államtól feltétlen kell hogy kapjon kivételes törvényhozás mellett — ezeknél az érettségi bizonyítvány kötelező voltál el kellene törölni, — ingyen tanítás és némi segély mellett ne törekednék anyagi hasznát a majdan elérendő segédjegyzői fizetéssel, vagy írónoki, díjnoki javadalmazással előmozdítani.

Ez jó lenne a szellemileg művelt rokkantaknak, jó lenne a községeknek, az államnak egyaránt, mert rokkantainak tisztességes megélhetést biztosíthatni, de megszüadítana az önérzetes elemei azon nyomasztó érzéstől, hogy a társadalom kitarthatja. Fokozná önérzetét és becsvágyát, hogy tekintélyes, jól szituált ekszisztenciát teremthetne magának, de az az altiszt is, ki ezen a révén még végrehajtással, adók összeírásával, kivetésével, vagy egyéb megfelelő munkakörben is szintén foglalkozható lenne, szintén oly megélhetést biztosíthatna magának, amelyre családot is alapíthatna.

*

Talán sok szót vesztegettem e kérdésre, de úgy érzem, hogy nem lehet eléggé méltatni azt a munkakört, melyről szó van s nem lehet elég gyorsan cselekedni, hogy a meglevő bajok terjedésének útját vágjuk.

*

Előbb fejtegettem a községek közigazgatását, most rátérek a vármegyei közigazgatásra, illetve a vármegyei közigazgatás államosításáról szóló törvényjavaslat rendelkezéseinek megbeszélésére.

1914. évben, midőn a törvényjavaslat tanulmány tárgyává tétetett és azt az országos vármegyei tisztviselők egysége Budapesten, a vármegyeházán letárgyalta, igen sok értékes hozzászólást hallottam, de igen sok hozzászólás inkább szóközi remeklés volt, mint szakszerű bírálat.

Mi is — azt hiszem, az ország valamennyi főszolgabírója, — fel lettünk szólítva, hogy az új törvényjavaslatához észrevételünket tegyük meg — véleményünket kifejtettük és he adtuk, hogy ez azután tekintetbe jött volna, avagy tekintetbe fog-e valaha is jönni, csak a jövő mutatja majd meg, de hogy igen sok jó eszme adatott, azt legalább is feltételezem, mert azt olyanok adták, kik tényleg annak egész lényegével, — abban élvén — össze vannak növe, így biztos tudják azt is, hogy mit, hogyan, és mikor, mi módon kell-e elkészíteni, hogy az ne csak mint egy bürokratikus mű, de az életben is, azt a helyet foglalja el, amelyet a kor kívánalmái szerint el kell foglalnia közigazgatásunkban. Nem célozom, a törvényjavaslatra, annak egészében kiterjeszkedni, ez sokkal hosszabb és több volna, mint amit kis mimikám kerete elbír, de mégis ki kell egyes oly dolgokra terjeszkednem, ami a törvényben nincsen meg, de nézetem szerint feltétlen bele kell, hogy jöjjön.

Törvényjavaslat a vármegye közigazgatásáról. Én mindjárt az, első §-ba kötök bele, belekötök pedig azért, mert a vármegyék ugyanazok maradtak, mint azelőtt voltak, mi egy igazán közigazgatási abszurdum. Le kell arról mondanunk, ha igazán modern közigazgatást akarunk teremteni, hogy a régi vármegyéket jelen kiterjedésük és beosztásuk mellett meghagyjuk.

A legnagyobb igazságtalanságnak tartom azt, hogy lehetnek oly vármegyék, amelyek millión felüli lakossággal, százezer holdakat kitevő területtel bírhatnak, olyanokkal szemben, amelynek lakossága alig 20.000. vagy alig több annál és kiterjedése szintem a 20—30 ezer holdat felül nem múlják.

Éppen így vagyunk a vármegyei járásokkal, éppen így a körközségekkel is.

Azt kérdem, hogy jut ahhoz egy főszolgabíró, hogy egy-

egy járásban százezren felüli lelket közigazgat, habár az alig tesz ki húszezer holdat, vagy egy másik főszolgabíró, kinek, mondjuk 60—80 ezer lakossal bíró járása van, de a járás területe 180.000 kat. hold. Vagy viszont, hogy lehet az, hogy egy főszolgabírónak van járásában 40—50 községe, azzal szemben van olyan főszolgabíró, kinek járásában 5—8 község van.

Ez éppen úgy szól a vármegye alispánjaira is.

Ha ez így van, mint ahogy van is, akkor, mikor akár az alispánoknak, akár a főszolgabíróknak egyforma képesítésük van, de egyforma fizetésük is, miként lehet az, hogy míg egyik járás főszolgabírója a sok dologtól, felelősségtől majd megbolondul, addig a másik, nem mondom, hogy tétlenül tölti idejét, de sokkal kevesebb dologgal többet ér el, mert hivatalos dolgai mellett közművelődés és igen sok, a járások főszolgabíróira háramló közérdekű dolgot is elvégezhet, míg a másik, akárhogy is akarná ezt elvégezni, egyéb hivatalos dolgai miatt azt elvégezni képtelen. Erre az lehetne a válasz, hogy nagy vármegyében, számos lelket számláló járásban, vagy nagy kiterjedésű járásban több szolgabírót kell alkalmazni és a dolog rendbe jön. Aki így fogja fel a dolgot, igen téved, mert ha nem fut össze egy ember kezében minden, ha nem tudja azt egy ember, akár alispán, akár főszolgabíró maga ellenőrizni, az esetben legnagyobb abszurdumok jöhetnek elő, amiért végül mégis csak azt az alispánt, főszolgabírót vonják felelősségre.

Ettől eltekintve, ha tényleg, az új választói törvény életbe lép, az esetben a választói körök tágítása, illetve szaporításának is be kell következni, ha ez bekövetkezik, az esetben a választó körök nem egy-egy járás szerint, hanem két, sőt három járásból összecsoportosított községek» böi lesznek megalkotva, mi a régi terhes visszaélésekre tág teret nyújtó berendezés lesz csak.

Tehát mielőtt a vármegyék újabb közigazgatásának kérdése újra napirendre kerülne, elsősorban a vármegyék szaporítása, avagy összevonását kellene elrendelni és ezzel összefüggően a járások is rendezendők volnának, legalább

is úgy, hogy azok újabb rendezésére bosszú időre újabb szükség ne legyen.

Amíg ez keresztülvive nem lesz, addig jó közigazgatás sem lesz. En más vármegyék közigazgatását azok igazi belső ügyei tekintetében nem ismerem, de ismerem Pest vármegyéjét igen jól.

Ma Pestvármegye egy millióval több lakossal rendelkezik, területe a rendezett városokat is belevéve, Kecskemét törvényhatósági város kivételével 2,091.168 kat. hold.

Van olyan járása, melyben 18887 lakos van és terjedelme 29.644 kat. hold, viszont van olyan járása, melynek terjedelme 23.930 kat. hold és 95.674 lakosa van papiroson, tényleg azonban 120-130 ezer lakosa van!

Ugyanezen viszony fennáll más járásoknál is és ezen járásokat ugyan úgy, egy-egy főszolgabíró látja el. Ugyanezen vármegyét egy alispán vezeti.

Elképzelhető-e az, hogy egy ily nagy vármegyét, ily nagy járásokat egy, azok élén álló ember jól, pontosan és a mai kívánalmaknak megfelelően vezessen? — Nem zárt dolog ez?

Ilyen arányok minden valószínűség szerint vannak a többi vármegyénél is, tehát, amíg egy kisebb járást, kisebb vármegyét képes jól, pontosan ellátni egy alispán, egy főszolgabíró, egy nagyobb alig vagy ha el is látja, nem az egyenlő jogalapon, hanem túlhalmozott mimika folytán, egészségének, kedélyének, idegeinek teljes kimerítésével és elrontásával, ugyanazon díjazás mellett, mint a kis járások, kis vármegyék vezetői.

Ezen aránytalanságok feltétlen megszüntetendők, vagy másképpen kell szervezni a beosztást. Legyen, egy-egy vármegye oly nagy, mint például Pestvármegye, legyen két-három alispán, különféle ügybeosztással, de az egy-egy vármegyében a járások lélek és nagyság arányában újra volnának beosztandók.

Vagy daraboltassanak el a vármegyék, ez esetben a járások beosztása is arányosabban volna megosztható.

A jövő feladata egészen másban fog kidomborodni, mint ahogy az most fennáll. Hiszen a vármegyei közigaz-

gatásról szóló törvényjavaslat is, már a vármegyék törvényhatósági munkásságától is sokat elvon, de elvon a közigazgatási bizottság a vármegye alispánjának ügyköréből is sokat és a járási bizottságra utalja át.

Mi az a járási bizottság! Egy piktus maskulus. Egy oly fából vaskarika, amelyet a főszolgabíró kell, hogy minden-nel ellásson, illetve minden dolgát el is végezze.

Hogy képzelhető az él a jövőben, mikor a szociális kívánalmak, a közegészségügy, rendészet, közigazdaság, tanügy, állatnevelés és a háborúokozta mindenféle új kötele-ségek a főszolgabíró minden munkásságát fokozottan kell, hogy igénybe vegyék, azon sok társadalmi köteleességek mellett, ami szintén a nyakába szakad, hogy tudja mind-azt, amit az új törvényjavaslat, mint elvégzendőt előit, ellátni? Különösen egy 30 községgel bíró járásban, vagy egy 140.000 lakossal bíró járásban, ahol a gyári munkások legalább a lakosság 80%-át teszik ki. Aki azt mondja, hogy el képes végezni, aki ért. hozzá, az téved, aki pedig t nem ért hozzá, annak fogalma sincsen arról, hogy mit kell egy főszolgabírónak mindent elvégeznie! Mindezeket csak azért hozom fel, hogy beigazoljam az ország vármegyén-kénti aránytalan megosztásai és ezzel a járások arányta-lanságát is, aminek, ha jó közigazgatást akarunk teremteni, így maradni nem lehet és nem szabad.

Feltéve most már, de meg nem engedetten, bekövet-keznek azon szerencsétlen idea keresztülvitele is, hogy a tisztviselők áthelyezhetők lesznek, igazság lesz ez esetben az, hogy egy kis járás, vagy nagy járás, akár vármegye vezetője kis vagy nagy helyre helyeztetik át és azzal, ugyan-azon ellátmánnyal szemben több kiadás, több munka sza-kad nyakába. Azt kérдем, igazság ez? Nem!

Még egy igen fontos körülményre vagyok bátor tisz-telt olvasóim figyelmét felhívni, ez az, hogy amíg egy-egy vármegye úgy belső, mini külső tisztviselőinek a lakbér-átalányért természetbeni lakást nyújt, más vármegyékben a tisztviselők lakbérátalányukra reáfizetnek. Ez éppen így van a járások főszolgabírói és szolgabíróival is.

Ezt is a legigazságtalanabbnak tartom. Először azért,

mert rendszerint a főispánok, mint az állam megbízottai, a vármegyeházákban a legjobb lakásokat foglalják le, utána, ha van hely, rangszerint a tisztviselők. De a hivatalos helyiségek szűkek, sötétek és oly egészségtelenek, hogy az ott dolgozó tisztviselőknek életéből sok évet vesznek el, pedig éppen a hivatalos helyiségeknek kellene olyanoknak lenni, ahol a hosszabb tartózkodás folytán a munka, éppen higiénikus tekinteteket figyelembe véve, kellő módon elvégezhető lehessen.

Tehát vagy kell gondoskodni arról, hogy minden belső tisztviselőnek természetben, hivatala rendfokozatához képest megfelelő lakás biztosíttassék, vagy ha ezt magában a vármegyeházában eszközölni nem lehet, építendő részükre megfelelő ház, avagy rangfokozatukhoz képest szükség-lendő lakás bére biztosítandó oly formán, hogy amit kénytelen fizetni, annyit meg is kapjon.

Ez éppen így kell, hogy legyen a külső tisztviselők-nél is.

A községek kötelesek a jegyzőnek lakásról gondoskodni, rendszerint ma már vagy természetben, vagy pénzben a segédjegyzők lakása is biztosítva van, csak a főszolgabíróé, szolgabíróé és a többi alkalmazotté nincsen biztosítva!

Mi ennek a következménye, az, hogy ha egy főszolgabíró megválasztanak, kénytelen vagy házat venni és vagyónának egy részét abba ölni, vagy oly ronda kis lakással megelégedni, amit az ott lévő társadalom kegyelemből részére átenged.

Ez éppen így áll a szolgabírókra is, kik, midőn valahová helyeztetnek, különösen újabb időben, eltelnek hónapok, amíg lakáshoz jutnak, ahová családjaikat is elhelyezhetik, addig családjaiktól távol kell lakniok és kis fizetésükből két háztartást fentartaniok.

Mily igazságtalanságok vannak e téren, azt legjobban Pest vármegyében tapasztaljuk.

A vármegye egyik vagy másik kedvelt emberének százezrekbe kerülő lakóházat bocsát rendelkezésére a lakbérért, reáfizeti a többi amortizációt a vármegye; mások,

kik nem ily szerencsések, kell, hogy házat vegyenek, mert lakást semmiféle nem kaphatnak s ezek, ha egyszer megszűntek ott tisztviselők lenni, vagy egy nagyon drága házban kell lakniuk, vagy ha el akarnak onnan menni, azt úgy odaadni, ahogy veszik és ezzel a már úgyis drága házba befektetett tőkére reáfizetnek, mert az sohasem fedezi a lakbért, mit kapnak és még vesztenek a netaláni eladásnál is.

Éppen így van ez a hivatalos helyiségekkel is. Egyik helyen, mint pl. Gödöllőn, díszpalota a hivatalos helyiség, vagy Abonyban, Pomázon; ezzel szemben a Bián vagy Aszódon lévő minden kritikán alóli. Erdélyben jártamban több főszolgabíró is felkerestem. A hivatalos helyiség sok helyen egy alacsony, zsúppal fedett, rozoga épület volt. Berendezése — felfordított ládák voltak az íróasztalok, irattár, felszerelés éppen ehhez hasonló. Bácskában is jártam, ott a hivatal elsőrendű, bőrdívánnal, modern bútorokkal berendezett, mindennel ellátott volt és palota, nem is lakóház jellegével bírt. Ily különbségek vannak Magyarországon a tisztviselői lakások és irodák között.

Ebből természetesen nem az következik, hogy ott, ahol gyatra, rossz a hivatalos helyiség, a közigazgatás ne lehessen elsőrendű és viszont ott, ahol a hivatalos helyiség palotaszerűen van építve, rossz és viszont, de mégis csak jobb egy rendes, tiszta, az egészség követelményeinek megfelelő hivatalos helyiségben végezni el a hivatalos teendőket, mint egy rozoga helyiségben, ahol a tisztviselő szemét rontja, levegőhöz nem jut, avagy nagyon is sokhoz, úgy, hogy ezzel állandóan egészségét veszélyezteti.

Fel kell itt említenem, hogy az irodaberendezés sok helyen a vármegyéé, sok helyen a járásé, még több helyen a főszolgabíróé, kinek tetemes összegű pénze fekszik abban, de hogy azt a vármegye átvegye, arról szót tenni nem lehet, következés az, hogy ha nyugdíjba megy, vagy meghal, el kell potyázni, annyiért odaadni, amit az új főszolgabíró érte ad — vagy befűthet vele!

A vármegyék akkor, mikor egy-egy részvénytársaság alakul, mint a község-, városfejlesztési részvénytársaság,

százazreket fektetnek be részvényekbe, de arra, hogy úgy a belső, mint külső tisztviselőknek lakást biztosítsanak, pótdadót nem szavaznak meg.

Ezek tények, ezek oly dolgok azokkal együtt, amit még tapasztalunk, például, hogy amíg a központok az átalányokat nem természetben szolgáltatják ki, addig a külső tisztviselőknek az átalány pénzben adatik ki, amelyért beszerzett dolgok a költségek 50%-át sem érik el és a külső tisztviselő erre is reáfizet. Az állami hivatalok természetben kapják mindezt, miért nem kapják azt a külső tisztviselők is úgy? Ez volna pedig az igazság! Nem akarunk mi nyereszkeskedni, de reá sem akarunk fizetni, e tekintetben a belügyi kormány oly szűkkeblű, amit egyáltalán megérteni nem lehet, mert hiszen ezzel éppen azokat bünteti anyagiilag, kik munkásságukkal arra egyáltalában nem szolgáltak reá.

Ha a törvényszékek, járásbíróságok, adóhivatalok természetben kapják átalányukat, miért nem kapják azt meg a vármegyeiek is éppen úgy, hiszen ma már 90%-ban állami funkciók elvégezhetőjére kellene.

Minderről az új törvényjavaslatban szó nincsen. Arról van, hogy a vármegyék tulajdonát képező házak, alapok az állam tulajdonába mennek át, vagyis mindent elveszünk, de nem adunk semmit! Az új törvényjavaslatban ezen fontos kérdésekre is ki kell terjeszkedni és pedig első sorban arra, hogy a közigazgatást nem politikai célok elérésére kell felhasználni, avagy választási célok portálására, hanem megadni annak a dolgozó tisztviselőnek a tisztességes megélhetési lehetőséget, hogy oly nagyon terhes munkáját lelkiismeretesen, szeretettel végezhesse és ne kellessék mindig azon gondolkodnia, hogy miből éljen meg. Ma az egész külső avagy belső közigazgatás lebonyolítása állami funkciók keresztülvitelében merül ki, nemcsak a háborúban, de azelőtt is már majdnem mindazon a dolgokat kellett 90%-ban végeznünk, ami állami feladat. Jól van, mi nem tekintjük azt, hogy mi az, amit el kell végeznünk, elvégzünk mindent, amit reánk bíznak, de ne csúfoljanak vármegyei tiszt-

viselőnek, mikor már azelőtt, de még inkább most állami tisztviselők vagyunk, vagy ha nem is, de állami funkciókat végzünk!

1914. évben a Pesti Hírlap volt szíves átvenni és közölni egy cikkeméi a közigazgatás államosításáról.

Hosszú volna mindazt leírni, csak kivonatosan ismételtem azt. Én kívánom a vármegyék államosításai, teljesen oly módon, mint ahogy a bíróság szervezve van. Tudniillik, csak három esetet tartok meg az áthelyezés lehetőségére és pedig: az előmenetel esetén a tisztviselő kérelmére, a tisztviselőnek saját kérésére történő más okból áthelyezést és fegyelmi utón történő áthelyezést, vagyis éppen olyan függetlenséget kívánok, amilyent a bírák élveznek.

Ezzel szemben megtiltanám, hogy akár jegyző, akár tisztviselő soha semmiféle politikai dologban ne szavazhasson a vármegyei közgyűlésen, vármegyének szavazattal bíró tagja ne lehessen, természetes azon jogot, hogy mindenhez hozzászólhasson, ami nem politika, feltétlen fenn tartanám.

Igen furának tartom azt, hogy a jegyző választhassa a főszolgabíróját, a főszolgabíró: — ki mégis befolyást gyakorol a jegyzőjére, — az alispánt, vagy egy-egy politikai kérdésben befolyásolhassa azt a jegyzőt, vagy az alispán, főispán azt a főszolgabírót! Igen kevés önállóan gondolkodó és elvből áthatott politikus van ám ma és volt a múltban is! Ezzel szolgálatot is vélek teljesíteni a jegyzőknek és a tisztviselőknek, mert hiszen politikából történő szavazások vagy egyik, vagy másik pártot teszik baráttá, avagy ellenséggé és ebből kifolyólag láttuk, 1906-ban, hogy oly sok derék, igazán elsőrendű tisztviselő, ki díszbe volt egy-egy vármegyének, csak politikai viselkedése folytán elmenesztetett, elcsapatott, vagy kiszekiroztatott! A vármegye ne politizáljon, legalább a tisztviselők ne tegyék azt, egy tisztviselőnek minden politikán felül kell állani, természetes, ha például a vármegye alispánja ellenzéki, aztán megkívánja, hogy a főszolgabírók is ellenzékiek legyenek és politikai meggyőződésüket nyilvánítsák is, ez esetben nem szabad haragudni azokra a tisztviselőkre, kik más irányban foglalnak állást, avagy

vice-versa, avagy, ami igazán nagyon ritka, hogy meggyőződésből nyilvánítják politikai bitvallásukat. A politika feltétlen csak árthat a tisztviselőknek, hasznukra sohasem volt és nem is lesz, mert ők a munka emberei kell hogy legyenek és nem a politikáé, amely éppen úgy mint minden választási vita, meddő marad, mert e két dologban meggyőzni egymást a legritkább esetben lehetett.

Az ma már teljesen mindegy, hogy milyen legyen a vármegye, válasszon-e avagy kinevezzék. A vármegyének olykép kell megváltoznia, amint én azt cikkemben is kifejtettem, hogy közigazgatási feladatainak jól megfelelni képes legyen.

Mindegy az, akár választás lesz, akár kinevezés, ha a vármegyei tisztviselők jó hazafiak lesznek, Ira híven és pontosan teljesítik mind azt, amit a szentesített törvények előírnak, ha azt fogják tekinteni, ami mindig kötelességük volt is, hogy ők a járás első szolgálói abban, hogy a rájuk bízott lakosoknak a kellő felvilágosítást megadják, őket törvénytiszteletre tanítják, maguk mindenben jó példával járnak elől, nem tekintik a gazdagot, a befolyásos lakót kivételnek, kiváltságosnak, ha a törvény szigora mellett mindig a méltányosságot is fogják tekinteni, ha barátságosak, ha a népet szeretik, a szegényt, együgyűt pártfoglalják, akár választják őket, akár kinevezik, jó tisztviselői lesznek a vármegye, az ország és a járásnak.

Nem a kinevezés vagy a választás a fő, hanem az, hogy arra való ember legyen az, akit arra a helyre tesznek, az a fő, hogy ne tudatlanok, tunyák, protekciós alakjai üljenek, vagy politikailag kimagasló alakok a vármegyében, hanem azok, kiknek ez nemcsak megélhetési módot nyújt, de szívük egész melegével függjenek az álláson, annak kellő ellátásán és azt igaz szeretettel látják él, tartván azt szem előtt, hogy: „Herrndienst geht vor Gottesdienst.”

Egy baj lehet csak a kinevezés esetén, ez az, ha bekövetkeznék az a lehetetlen eset, hogy Magyarország még egyszer az abszolutizmus korszakába jutna és olyan minisztérium jöhetne, mely nem magyar, hanem akár osztrák, akár másfajta kívánalmak keresztülvitelét erőszakolja, ami

a magyarság, a magyar állameszme kiirtása volna, mert ez esetben, ennek keresztülvitelére egy tisztességes vármegyei tisztviselő sem vállalkozván, olyanokat nevezne ki, kik e/t keresztülviszik — bizony ezzel Magyarország és a magyarságig tönkretételét eszközölhetnék, de erre igazán, amíg magyar lesz, gondolni sem volna szabad.

Mielőtt befejezném a közigazgatási részt, rá kell még mutatnom arra, hogy úgy az 1880. évi XXII. te. 90—108 §§-ai a községi előjárók fegyelmi ügyeiről, mint az 1886. évi XXIII. te. egy elévült és elavult dolog, amit teljesen meg kell változtatni.

Az 1886. évi XXII. te. 90—108. §§-ai olyanok, hogy azok szerinti eljárás folyamán úgy egy községet, mint akár melyik előjárót is esetleg ok nélkül tönkre lehet lenni, erkölcsileg, anyagilag.

Ismerem nagyon jól, hogy mennek a fegyelmi vizsga latok. A legkisebb fegyelmi vizsgálat végét is alig lehet kívárni, elhúzódik évekig és az előjáró, aki ellen indított, bár esetleg mind be van igazolva, azon fegyelmi vétség, ami az eljárás megindítását indokolta, tovább uralkodik, zsarol, fenyegeti a lakosságot és terhe a községnek, viszont teljesen indokolatlan fegyelmi és felfüggesztések miatt évekig kénytelen teljesen tétlenül eltölteni idejét és nyomorogni.

Én csak a törvény 93. és 104. §§-ait hozom fel.

Az eljáró hatóság, mert indokoltnak látja, az előjárót felfüggeszti és ha akarja fél, ha akarja egyharmad, ha akarja egész fizetésének élvezetében hagyja meg. *Xii.* az eljáró hatóságnak egyedüli joga. Én a legkevésbé kedvező” esetet hozom fel, midőn csak egy harmadrész fizetés állapítatik meg felfüggesztés esetén.

A község fizeti az egyharmadrészt, a helyettesítési költségeket, mivel a felfüggesztett jegyzőt a lakásból kitenni nem lehet, a helyettesnek vagy természetben kell lakást adni, vagy megfelelő lakbért, mert ott, ahol a felfüggesztett jegyző lakik, ha ő nem ad lakást — amit nem ad soha — máshol kell arról, vagy más módon gondoskodni. Ez kitesz majdnem másfélszer több költséget, mint amit rendesen a

község fizet, mert lakbért, lévén jegyzői lakás, ha nincsen, felfüggesztés, nem kell a helyettesnek fizetni vagy adni.

Tehát ha az a jegyző nem arra való ember, azt nem a jegyző bánja meg elsősorban, hanem a község, mert hiszen ha felmentik, a visszatartott fizetésére a törvény bár nem intézkedik, de intézkedik a közigazgatási bíróság, — 1898. 2721. sz. ítéletével — hogy a hivataltól felfüggesztett községi elöljárónak a felfüggesztés alatt visszatartott fizetése az esetben, ha ellene a fegyelmi eljárás megszüntetetik, pótlólag kiutalandó.

Nagyon igazságosnak tartom ezt, de azt kérdem, hogy az a község, mely fizette a helyettest, adott lakást, mely pénzébe került, tehát a költségvetésen túl költekezett és midőn felfüggesztett jegyzőjét felmentik, még annak ki nem utalt hányadfizetését is ki kell hogy fizesse — és senkit sem terhelhet ezen költség — csak a községet. Megérdemli azt az a község?

Tegyük fel azt az esetet, hogy akár politika, — ha jó kortes az illető és nem paríroz az adott viszonyok folytán vagy egyéb magán gyűlölködésből kifolyólag, az a főszolgabíró, kinek mindég alkalma van fegyelmit indítani, felfüggeszteni a jegyzőt, felfüggeszti, húzza, halasztja a vizsgálat keresztülvitelét, mert hiszen a fegyelmi soha el nem évülhet, nincs arra sem szabály, hogy mily időkben tárgyalandó le — évekig felfüggesztve lehet az a jegyző és évekig, sok; ezrekbe kerülő költséget kell fizetni annak a községnek. Miért, csak azért, mert szeszély, vagy más ok, magánindok így kívánta!

Tehát akár visszahelyezik azt a jegyzőt, akár nem, ha el is csapják, amíg ez az évekig tartó befejezéssel elintézés nem nyer, addig a községnek folyton kell fizetni, duplán!

A fegyelmi vizsgálatok igen hosszúak, évek telnek el sokszor, amíg az első fokú határozat meghozatik — például, ha a törvény 95. §. b pontja szerinti eljárásról van szó és azok a felebbezések, azok az ügyészi vélemények — borzalom még reá is gondolni.

Én ezzel csak azt akartam megvilágítani, hogy a törvény így nem maradhat és ha még feltéve, de meg nem

engedve, a jegyzők államosítása nem is következhetne egy-hamar be, ezt minél előbb a törvényhozásnak meg kell változtatni.

Én úgy rendezném a dolgot, hogy a fegyelmi vizsgálatot kimondása előtt, éppen úgy, mint ez meg van az 1886. évi XXII. te. 2. §-ban, vizsgálat előzné meg, mert hiszen az is egy nagy abszurdum, hogy egy községi elöljárót, ha bepanaszolnak, nincsen más elrendelni való — mint a fegyelmi vizsgálat és lia az oly ártatlan, mint a ma született galambocská, ha a legjobb tisztviselő is, azt mondhatják, hiszen nem is olyan jó az az ember, mert már fegyelmi vizsga fat volt ellene megindítva, egyszerű vizsgálat, ami a fegyelmi vétség fennállását vagy fenn nem állását dönthetné el, nem ismert és nem létezik.

Tehát, elsősorban éppen úgy, mint a vármegyei tisztviselők ellen, a fegyelmi vizsgálatot megelőző vizsgálat volna elrendelendő, amelynek során, annak fejleményéhez képest, lehetne aztán a fegyelmi vizsgálatot elrendelni.

A fegyelmi vizsgálatot megelőző vizsgálatot, mindenkor a főszolgabíró vagy szolgabírónak kellene teljesíteni és a fegyelmi vizsgálat megindítására nézve előterjesztést tenni.

Magát a fegyelmi vizsgálat keresztülvitelét én egy teljesen független és egy újonnan szervezett állást betöltő tisztviselőre bízám és pedig mindenkor egy-egy vármegyében egy-egy emberre, aki mellé beosztanék egy-egy számvevőt, kinek más dolga nem volna, mint a vármegyében előadott fegyelmi vizsgálatok keresztülvitele és ha fegyelmmel nincsen dolga, egy bizonyos önálló munkakört is biztosítanék neki ezenkívül. Ennek természetesen egy nagyon tapasztalt, jó judíciummal bíró, teljesen befolyásmentes egyénnek kellene lenni, aki a tényeket, a tárgyat vizsgálná és ítélné az első fokon, a fegyelmi ügyben. Amennyiben megállapítaná azt a fegyelmi alatt, hogy a felfüggesztett jegyző ellem ok nélkül indított meg a fegyelmi eljárás, kötelessége volna a felmerült költségek megtérítésére nézve is előterjesztést tenni és pedig, ha rosszhiszeműsége igazolt, a megindító tértíére, egyébként a kincstár terhére. Ez esetben iga-

zán csak akkor indulnának meg a fegyelmi vizsgálatok, ha annak alapja is volna és történnének a felfüggesztések.

A fegyelmi vizsgálat még bizonyos szabályokhoz volna, kötendő annak keresztülvitele tekintetében, a fegyelmi vétség elévülése tekintetében is szabályok volnának felállítandók, mert az is abszurdum, hogy az 1878. évi V. tc.-iben foglalt vétségek elévülhetnek, de egy fegyelmi vétség sohasem!

A másik az 1886. évi XXIII. te. módosítása volna.

Hogy mi ezen törvény, nem firtatom, mert ennek firtatásáért fegyelmi eljárást kaphatok, hanem csak utalok a törvény 2., 5, és 11. §§-aira. midőn is az, aki a fegyelmit elrendelte és a vizsgálatot felülbírálja, maga az a testület, amely azt kimondja, illetve elrendeli. A főispán, ki tagja, illetve elnöke a közigazgatási bizottságnak. Elképzelhető-e az, hogy az a főispán, ki elrendelte a fegyelmit, ha Ítéletre kerül az ügy, ne a büntetést indítványozza, vagy az a közigazgatási bizottság, vagy ha az másképpen is határoz, a főispánnak van joga a belügyminiszterhez felebbezni és elképzelhető-e az, hogy a belügyminiszter nem inkább a főispánra hallgasson, mint bárki másra, hacsak a főispánt elejteni nem akarja!

Általában véve azt tarlom, hogy igen erős jellemnek az igazságérzet fokozottabb tulajdonságával kell annak bírni, ki a maga által elrendelt, maga által átvizsgált és maga által első fokon elintéztet dolgot befolyástól mentesen tudja elvégezni. Nem mondom én azt, hogy egy-egy főszolgabíró főispán, ki nemcsak az ügyeket ismeri, hanem az emberek lelkeit is vizsgálja és iparkodik jól kiismerni, elfogulatlanul ne tudna vizsgálni, ítélni és az ügyeket igazán mint ügyeket nézni minden egyéni elfogultság nélkül, de »tudok oly eseteket is. mikor nem az ügyek, hanem az egyének elleni harcról volt szó, mikor egyik-egyik kitűnő képzettségű, megbízható, tisztességes úri embert csakis politikai magatartása miatt csaptak el. Fátyolt reá!

A tisztviselők ellen indítandó fegyelmi vizsgálatoknál a vizsgáló tisztet minden körülmények között azok kezéből, hatósága alól, kik azt a fennálló törvény értelmében

jogosítottak és kötelesek elvégezni, felülbírálni. ítélezni, kivennem és egy teljesen független, az összes országos vármegyei tisztviselők által választott, 3 tagból álló bizottságra ruháznám, kik hivatottak lennének az ország összes lisztviselőinek fegyelmi ügyeit megvizsgálni és első fokon hozni meg ítéletüket. E fölött még csak egy bíróságot ismernék, az a közigazgatási bíróság fegyelmi választmánya, amely véglegesen döntene minden fegyelmi ügyben.

Megvolna tehát a fegyelmit megelőző vizsgálat, ezt a választott három tag vizsgálná meg, illetve vezetné, hogy tényleg van-e ok a fegyelmi vizsgálat elrendelésére, ha igen, ezt már ők teljesítenék, ítéleznének és II. fokon és végleg a közigazgatási bíróság e célra kinevezett fegyelmi választmánya.

Ezen fegyelmi választmány még arra is hivatott volna» hogyha netalán oly eset adná elő magát, mint volt 1900. évben, első fokon határozná a vármegyei tisztviselőknek az abszolutizmussal szemben tanúsítandó viselkedése és szolgálat teljesítésére nézve, nem pedig úgy, mint 1906-ban volt. hogy az, aki maradt, mert ezt meggyőződése, hivatali esküje mellett így találta jónak, ez neki betudott fegyelmi vétségnek és sokan állásukat is emiatt, anélkül, hogy bármi törvényellenes dolgot elkövettek volna, elveszítették, sokan pedig a kétségek között életük egy évét veszítették el csak azért, mert tévedtek esetleg, de sohasem hibáztak, mert hiszen ha az ország összes vármegyéje résztvett volna az ellentállásban, még meg lehetne érteni a múlt ezen tévedését, de mikor az ország vármegyéinek csak kis része tette ezt. azokkal szemben, azon vármegyék tisztviselőivel szemben, kik nem rezisztáltak, nem tartom helyes, jogos, és igazságos eljárásnak, mert hiszen ezen eljárással mindannyi vármegye tisztviselője ellen, aki nem rezisztált, ugyanazon megtorló intézkedésekkel kellett volna elrendelni, mint azok ellen, kik a rezisztáló vármegye kötelékében ezt nem tették.

Úgy a községi előljárók, mint a tisztviselők fegyelmi ügyeiben azok megvizsgálása és elbírálása tekintetében egy teljesen független bírónak, bíróságnak kell döntenie, mint van ez minden kamaránál, minden bíróságnál, csak éppen

azoknál nem, kik igazán legjobban megérdemelnék azt, hogy egy teljesen független bíróság ítéljen sáfárságuk felett, kiket nem a politika, rokonság, befolyás és sok mellékkörülmény, hanem maga az ügy érdemleges volta érdekeltve t csak.

Mindenki, aki a közélet mezején mini munkás működik, folyton éles kardok között jár, folyton táncolni kell özek Hozott, vigyázni, hogy a vármegye, járás, község hatalmasainak kívánságát, óhaját teljesítse, azt is kívánják, hogyha nincsen is igazuk, akkor is nekik legyen igazuk, mert ha nem, a legjobb tisztviselő is rossz lesz. Nagyon nehéz a tisztviselői pályán mindenkinek igazat adni, lehetetlen is. A Damokles kardja függ állandóan felettünk és úgy bánhatnak el velünk a gonosz emberek, mint ahogy akarnak, éppen azért nem győzöm hangsúlyozni, független, bíróságot kívánunk, nem pedig azokat, kik, ha nagyobb urak is, rangban felettünk állanak, de ne mindenben ők intézhessék sorsunkat, bírálják felül cselekedeteinket, hanem azok, kik előtt nem az egyén, hanem a tettek, a hivatalos dolgok elvégzése, a tisztesség, a szorgalom és tudás mindenkor és első sorban lesz és legyen az irányadó.

Főbb részekben elmondtam, hogy mik volnának meg szükségesek a vármegyék államosításhoz kötötten a főbb dolgok, amelyek a tisztviselők érdekében keresztülviendők. Talán el is tértem tulajdonképpeni tárgyamtól, de ezt el kellett mondanom. Sokai lehetne még erről írni, de ha mindazon kívánalmak, amelyek az ország tisztviselőinek e tárgyban tartott ülésén elhangzottak és az írásban is felterjesztett kívánalmak figyelembevételnek, úgy az új, modern viszonyoknak megfelelőleg lesz a vármegyei igazgatás átszervezve, a tisztviselői állások is függetleníve lesznek s anyagi javadalommal úgy ellátva, hogy a tisztikar megelégedeti lesz, úgy nem kell félteni a jövő vármegyéi. Végül azt is ki kellene mondani, hogy minden vármegyei tisztviselőnek, mielőtt megválasztatik, 1—2 évig gyakorlatot kell folytatni község avagy járásban és gyakorlati vizsgát is tenni. Ha ez bekövetkezik, úgy az állami közigazgatást minden vármegyei tisztviselő csak örömmel és kedvvel

várja és fogadja is, mert csak ebben láthatja tudása, szorgalma és képzettségének méltó elismerését és előhaladásának egyedüli biztosítását.

A jövő feladatai

A nagy pusztulás befejeztével fognak a jobb jövő kiépítésének nehéz kérdései a megvalósuláshoz közeledni. Ma még a háborús pusztítás köti le az emberek millióinak minden energiáját s csak itt-ott halvány sugarakban tűnik fel a nagy küzdelem befejezése utánra készülődő alkotó, építő munkásság szervezkedése.

Nem késik azonban soká az idő, amikor a lelkekből elemi erővel tör ki a vágyakozás a békés munka után. Ha ez az idő beteljesedik, nem szabad, hogy készületlenül találja országunkat.

Kell, hogy az arra hivatottak kezükbe vegyék s bölcsen irányítsák a fejlődés további fonalát, nehogy a szélső áramlatok helyrehozhatatlan tévedések felé tereljék a tömegeket.

Szeretettel és megértéssel kell kezelni a közhatalmat s gyengéden, de erős kézzel kell irányítani s megnyugváshoz vezetni a kedélyeket.

E nagy munkából minden társadalmi, államigazgatási szervnek és közgazdasági tényezőnek ki kell venni a részét, s csak mind e tényezők vállvetett munkája biztosíthatja a kívánt eredményeket.

Különösen nagy horderejű feladatok hárulnak ezen munkából az oktatás terén hivatásszerűen foglalkozó lelkesi, tanári és tanítói karra.

Az ő kezükbe van leievé az ifjúság nevelése. Az ő cél tudatos, hazafias működésük biztosíthatja, hogy a jövő nagy feladatainak keresztülvitelére, nagy nemzeti hagyományainak fentartására, hazánk nagygyá tételére képes új nemzedék lépjen a letűnő nyomába.

Meg vagyok róla győződve, hogy az ország lelkészei felekezeti különbség nélkül, valamint az egész tanári és ta-

nítói kar, úgy amint eddig is, ezután is lelkesedéssel, szeretettel fogja vállalni a reá háruló terhes kötelességeket. Szent meggyőződés, hogy az ő lelkes munkájuk nyomán mi is büszkeséggel hivatkozhatunk a jövőben a magyar „iskolamesterek” érdemeire, ha, ne adja Isten, újabban is arra kerülne a sor, hogy veszélyeztetett létünket kellene megvédeni.

Ők hathatós segítséget nyújthatnak a felnőttek helyes vezetésében a társadalom minden rétegére kiterjedő nagy befolyásukkal, a politikai hatóságoknak. Össze kell fogni mindenkinek, hogy sokak megingatott lelki egyensúlyát nyugvópontra tereljük.

Nem akarok ezúttal a lelkészkedő papság s az iskolák általánosan ismert és méltányolt nagy feladataival részletesen foglalkozni, csupán azon nézetemnek kívánok kifejezést adni, hogy a nemzeti szellem biztosítása az iskolákban nézetem szerint, csak a kötelező ingyenes állami népoktatás révén érhető el, sőt tovább megyek, nemcsak a népiskolák, de minden rendű közép-, felső-, szak- és főiskola teljes államosítását is szükségesnek tartom, mert csak e révén lehet kiirtani az iskolából a hazafiatlan, sőt gyakran irredenta elemet, mely hol itt, hol ott ütögeti fel fejéi' s mérgezi az ifjúság lelkét.

Különös figyelmet érdemel mindkét nembeli ifjúság eddig elhanyagolt testi nevelése. Ezzel kapcsolatban kell megoldani az iskolából kikerült ifjúság további erkölcsi, szellemi és testi nevelését. A középiskolák és főiskolák gyakorlati irányú átreformálása szintén sok visszásságot van hivatva megszüntetni. Mindezen kérdések szakszerű megvitatása a gyakorlati szakemberek dolga, nem akarok, mint e téren műkedvelő, mélyebben belebocsájtkozni a kérdésekbe.

Ezenkívül a nagy átalakulások elkövetkező korában új alapokra kell helyezni a közegészségügyet. A népesedés kérdése szintén nagy figyelemre tarthat számot.

A népjóléti igazgatás intézményes megszervezése szintén égető kérdés.

Ezzel kapcsolatosan különösen az általánosan kötelező munkás-, nyugdíj- és rokkant-biztosítás, tűz-, elemi-, kár- és életbiztosítás volnának a nyereszkeskedő külföldi vállalatok kezéből kiveendők s államosítandók.

Nagy horderejű kérdések még a forgalmi eszközök tökéletesítése, a többtermelés, az ipar és kereskedelem új alapokra fektetése.

E kérdésekkel kívánok még a következőkben részletesebben foglalkozni.

Közegészségügyi igazgatásról

Az állam indokolt önzéséből folyó főkötelessége és intézkedésének egyik legfőbb kelléke, hogy mindent megfegyven az élet minden korában és minden rangú, foglalkozású, vagyónú ember részére, hogy azok egészségét¹ a betegségek ellen megvédje és lehetőséget adjon arra, ha megbetegednek, egészségük minél előbb visszatérhessen és ezzel az államnak a munkaerőt, a munkás tagot visszaadhassa.

Igen sok és nagy, de nehéz teendők is várnak az országra, a törvényhozásra e téren, igen nagy anyagi áldozatok hárulnak nemcsak az intéző körök, de a társadalomra is, hogy ez jól szervezve s a szükségnek megfelelően berendezve legyen.

Nagyon sok haladás mutatkozik e téren, azonban a mívelt külfölddel szemben még nagyon hátra vagyunk, hátra vagyunk a berendezésekben, de hátra vagyunk azon anyagi áldozatok nyújtásában is, amit e téren az államhatalom eddig tett.

A háború után még inkább és nagyobb fokban szükség van a közegészségügy fokozottabb rendelkezésére, mert hiszen a háború folyamán oly sok élet pusztult el, lett nyomorékká és lett beteg, hogy ezeknek pótlása, a nyomorultak ápolása és a betegek meggyógyítása tekintetében a legnagyobb áldozat is kevés lesz, legalább egy időre, hogy az elvesztett élet-erő valamiképp is pótolható legyen.

Az államnak és a társadalomnak adóban, jótékonyasági cselekedetekkel, adakozással részt kell venni e nagy munkában, mert mindig annak kell mindenki előtt lebegni, lia más egészségét védem, ezzel a magam egészségét is megvédem és hiáltoa vagyon, rang, dicsőség, hivatal és a könnyű megélhetés, ha egészség nines, lia étvágy nincs, Iva a test beteg, nyugodt lélek, munkakedv, munkaerő is elvész és ha ez nines, nem alkothatunk semmi jót, szép új dolgot, megszűnik a szellemi és dologi tevékenység, mert a betegség a testet és szellemet egyaránt elgyengíti, tönkre teszi, és egy-egy munkaerőt veszít vele az ország.

Magyarország orvosi karában igazán oly sok tudós és elsőrendű ember van, akik valamennyien óhajtják a közegészségügynek alapos átrendezését, javítását. Iparkodnak tudásukkal a betegségeket korlátozni, enyhíteni, kísérleteznek, és ha van is eredmény, az az eredmény, amit elérni óhajtanak, és el is érnének, el nem érhető, mert nincs hozzá meg azon létesítmény, amely a betegségek korlátozása és csökkentésére már régen az állam által lett volna szervezendő és előkészítendő.

Az intézményeknek részben a betegségek korlátozására és enyhítésére kellene létesülniük, de ez nem elég, ehhez még feltétlen kellene a közegészségügy rendezésénél arra is kiterjeszkedni, hogy egyes emberek hanyagsága, nemtörődomsége miatt keletkező betegségek korlátozására oly intézkedések foganatosíttassanak, amelyek az ily cselekményt elkövetőket szigorúan büntetik, de oly intézkedéseknek is kell történni, amelyek az emberiséget már kis gyermek korában tanítja arra, hogy hogyan védje egészségét, mert az egészség védelme van legalább is oly fontos az emberi életben, mint az írni, olvasni és számolni való tudásnak elsajátítása.

Lehetetlen az egészségügy minden egyes fázisára kiterjeszkednem, ez szakértő orvosok dolga, én csak egyes fontosabb dolgokra akarom felhívni a figyelmet általánosságban, különösen azokra a dolgokra, amely dolgok hivatással szorosan összefüggnek.

Csecsemővédelem

A vad állat is szereti kölykét, ha valakinek van ép lelke és szerető szive, ennek gyermekét szeretnie is kell és aki igazán szereti hazáját, nemzetét, annak arra kell törekednie, hogy mennél több gyermeke legyen, és gyermekeit egész ségben fel is tudja nevelni.

Az az állítás, hogy: „Vater werden ist nicht schwer, Vatter sein, desto mehr” nem igaz, ezt csak önző ebberek állítják.

Nagy veszedelem rejlik a mindinkább térhódító egyke rendszerben. Sajnos, hogy épp a legmagyarabb vidékeken dívik leginkább. Indokolására sok mindent hoznak föl, de hogy követői a legnagyobb bünt követik el az állam és a társadalom ellen, az bizonyításra nem szorul. E rendszer igen megboszulhatja magát, mert az egy, vagy kevés gyermeket a betegség, a baj könnyen megtámadhatja és könnyen el lehet veszíteni, de ha több gyermek van, inkább meg van az eshetőség, ha a baj meg is jön, azok 'közül mégis fel tudunk egynéhányat nevelni és a szülőknek azon célja, hogy utódokat hagyjanak, több gyermeknél realisabb és biztosabb, mintha a gyermek kevés.

Azt mondják, hogy a sok gyermek a szegények fényűzése; lehet, de ha a szegény ember fel tudja nevelni sok gyermekének csak a felét is, — mert hiszen az nem tarthatja úgy, mint az anyagilag rendes viszonyok közt élők, — nem adhatja meg azt a kényelmet, táplálékot, orvoslást, gyógyszert, jobb állampolgár, jobb apa, mint a gazdag, ki vagyoni viszonyai folytán a szegény embernél sokkal több gyermeket felnevelhet, éppen helyzeténél fogva.

Nem szabad azt nézni, hogy a meglévő vagyon a sok gyermek folytán elforgácsolódik, ez nem olyan baj. Sajnosan kell azt is megállapítani az egész országban, hogy az egyke rendszer és a kevés gyermek rendszer általános divattá vált, különösen áll ez a magyar reformátusság és a szerbek lakta községekben, ahol ez divat.

A református és szerb községekben, — legalább az én

járásomban — ha az elsőszülött leány, rendszerint még születik egynéhány gyermek, addig tudniillik, míg fiú születik, de ha fiú az elsőszülött, ritka eset, hogy még egy gyermek szülessen.

Valamiképp animálni kellene az embereket a több gyermek nevelésre, például törvényileg kellene intézkedni arra nézve, hogy ne csak a tisztviselők, hivatalnokok, de bármely állampolgár, akinek több a gyermeke, mint 3, vagy 4, az állam által tekintélyes családi pótlékban részesíttessék és nem úgy, mint jelenleg van, tudniillik, hogy akinek 4 gyermeknél több van, az a tisztviselő, vagy hivatalnok a többi gyermeke után családi pótlékban nem részesül, hanem úgy, hogy mennél több gyermeke van, annál főbb családi pótlékban részesüljön.

Alkalmat kell adni az állampolgároknak arra a családi pótlékok nyújtásával, hogy az gyermekét fel is tudja nevelni, mennél több gyermekkel az állampolgárok számát emelje. — Ne legyen az a családi pótlék jutalom, hanem segély olyanoknak, kik anyagi viszonyaiknál fogva ezen segéllyel gyermekeiket jobban fel tudják nevelni.

Azon családok pedig, akiknek egyáltalában véve nincs gyermekük, vagy csak egy-két gyermekük van, ezekre külön adót vetnék ki, oly adót, amely az állam által nyújtott családi pótlékot segítse pótolni.

Ezek előrebocsátása után a csecsemőkérdést két részre osztom és pedig akiknek van hozzátartozója, szülője, másként kezelendő és másként az olyanok, akiknek bár vannak szülei, de mint elhagyottak, illetve elhagyottá nyilvánítottak, állami gondozásra szorultak.

A szülőkkel bírók, vagyis a családban lévő csecsemőket ellátott csecsemőknek nevezem az elhagyottakkal szemben.

Az ellátott csecsemők egészségügye talán még szomorúbb képet nyújt, mint az elhagyottaké, mert az ellátott csecsemők egészségének épségben tartására nézve az erkölcsi törvényeknek is kellene fennállani azon tételes törvények mellett, amelyek az elhagyottá nyilvánított csecsemőikről gondoskodnak.

A fennálló és az ellátott csecsemőkre vonatkozó törvé-

nyék igen szűk keretekben mozognak, addig az elhagyottá nyilvánított csecsemők mellett inkább csak tételes rendelkezések állanak fenn, melyeik a szerelem-gyermevét, ki még több gondozásra szorulna, mint a törvényes gyermek, nem eléggé védik.

A nagy városok szülik a szerelem gyermevét, a külső perifériákon az apák rendszerint a gyermek születésekor történő bejelentések alkalmával a gyermeket magukénak vallják, mert a született gyermek mintegy összekötő kapcsot alkot a szülők között, az ily gyermeket kevésbé félttem, mert ezt rendszerint az anya iparkodik felnevelni, hogy ezzel magának a férjet, az apát biztosítsa. Míg az elhagyottá nyilvánított gyermek felnevelése, aki kikerül az anya gondos ápolásából, inkább csak a természet ereje és adománya, ha felnő.

Az ellátott csecsemők felületes és gondozatlan ápolása, nevelése azonban megint a perifériákon állapítható meg legjobban.

Maga az anya 2—3 nap elteltével felkel, tesz-vesz, maga mossa ki a piszkos ruhát, 5—6-ik napra már végzi rendes dolgát, amivel úgy magát, mint gyermekének egészségét is rontja. A szülésznő rendszerint csak a keresztelőig, ami 2—6 nap múlva, sőt sokszor előbb is bekövetkezik, jár oda, tehát sem az anyát, sem a csecsemőt nem látja úgy el, mint ahogy ezeket ellátnia kellene. Igen csodálkozom azon és az Úristen végtelen kegyelmének tudom csak be, hogy a szülőnő nagy része gyermekágyi lázban, avagy elvérzésben nem pusztul el a szülés után való gondatlan kezelés és a magával való nemtörődömség folytán.

A csecsemő további nevelése és ápolása következő:

Az anya eljár napszámba vagy magának dolgozni, lia leihet, elviszi gyermekét magával, miután maga nem táplálkozik kellően, rendes erejét vissza nem nyerte az ideig, gyermekének som jut elég táplálék, ez az után a következménye annak, hogy a gyermek nagyon lassan fejlődik és az anya igen sokszor 16—18 hónapig is táplálja, szoptatja gyermekét, mert nincs elég teje. Miután a gyermek éhes, egy-két hónapos korában már kap jó fekete rozskenyeret,

bab- vagy burgonyalevest, tehéntejet ritkán, meri azt jól el lehet adni, azért pénzt lehet kapni — van az anyának elég teje, elégedjék meg azzal — amit a szülők esznek. Sajnos, ez a felfogás a perifériákon és ennek következménye az, hogy a gyermek különösen nem fejlődik, gyenge marad vagy elpusztul, különösen a nyári időben, amidőn bélkatharrhust kap és ha még a szülő el is viszi az orvoshoz s gyógykezeltetni, ez oly súlyos gyermekbaj, amelyet csak a rendszeres, jó táplálkozással lehet meggyógyítani, de orvossággal alig s az ily gyermek azután vagy ezek legnagyobb része el is pusztul.

Hogy a gyermekek, különösen a csecsemők 90 percentje bélkatharrhusban hal el, azt a halotti anyakönyvek igazolják.

Ezen gyermekekkel még némileg törődnek a szülők, de azokkal, akiket otthon hagynak, 3—4 éves kis gyermekeikre bízzák vagy tehetetlen öreg szülőre, akik a bezárt, fülledt levegőjű szobában hagyják vagy kizárják s a gyermekeknek szeles, esős, hideg időben az udvaron kell lenni, egész napi ételmük egy kis tejbe mártott zsemle, amit ahelyett, hogy a csecsemő kapna meg, sokszor a 1—4 éves gyermek eszi meg előle, így a csecsemő nem kap enni semmit, ha meg is kapja a tejbe mártott zsemlet, azt is csak megromolva, elsavanyodva, így ahelyett, hogy az őket táplálnia, ezen táplálék mindenféle betegség kútforrásává is válik.

A csecsemők betegsége esetére követendő eljárást az 1876. évi XIV. te. 20., illetve 21. §-a írja elő, vagyis elrendeli, hogy minden 7 éven aluli gyermek feltétlen orvosi gondozásban részesíthessék.

Mi van e törvény szakaszában? Az, hogy aki gyerme két nem gyógykezeltetni, legrosszabb esetben 20 korona pénzbüntetést fizet, ha azonban ezt rajta behajtani nem lehet, legtöbb kétnapi elzárásbüntetést kap, vagyis összesen 3 napig ül, tehát egy csecsemőnek az élete, életének értéke 60 koronát tesz ki, mert a törvény 5. és 7. §-ai ez esetben nem alkalmazhatók.

A törvény intenciója az, hogy aki először lesz büntetve,

azt rendszerint a büntetés legmagasabb tokával nem szabad büntetni, kap tehát a szülő 5 vagy 10 korona pénzbüntetést, 6 vagy 12 óra elzárást, ez esetben egy gyermek élélenek az ára 5 korona és G óra, 10 korona vagy 12 órai elzárás.

Akkor, mikor lova, ökre, tehene, disznaja megbetegszik, akkor rögtön szalad az állatorvosért, költsékezik, fizet, mert az értéket képvisel, azért pénzt lehet kapni, abból táplálkozik, ezzel szemben a gyermek csak gond, költség, ha még felneveli addig, amíg használhatja, amíg dolgáért napszámot kap, amíg neki segíthet, mit veszít vele, ha meghal, minek azt gyógyítani, az sokba kerül, de ha a jószága elpusztul, annak ellenértékét nem kaphatja meg sehol.

Nagy baj az, hogy magában a nagyobb községekben sincsen sok helyen orvos. Igen sok körorvos van olyan Magyarországon, akinek 8—10 községe van ellátni való, ez is egyik oka a csecsemők halandóságának, inerte maguk a szülők sem képesek a messzi távolba elvinni a kis gyermekei, ez is költséges, de még költségesebb az, ha az orvos 20—25, sőt 30 kilométerről kell, hogy jöjjön és mert rendszerint későn érkezik, még később rendszerint az orvos lakhelyén készült orvosság, a csecsemőt még az esetben is, ha a szülő gyógykezelte, nagy percentben elpusztul.

A csecsemők egészségének gondozása tekintetében több helyen létesültek már a társadalom adakozásából és gondoskodásából csecsemő-otthonok, úgy tudom, hogy ezen ügy törvényhozással is lesz rendezve, de sajnos, a költségvetésben oly kevés összeg fog rendelkezésre állani, hogy ez inkább társadalmi kötelezettség lesz és a társadalom jótékony adakozásából merítheti csak némileg fennállásának lehetőségét.

Igen szép a társadalom közreműködése, de itt nem annyira társadalmi kötelességről, mint inkább országos kötelességről van szó, amelynek anyagi részét magának a országnak kell rendezni, elég, ha a társadalomban lesznek olyan jó lelkek, kik a gyermekek iránti szeretetből kifolyólag az irányítást, a *vezetést*, az utánjárást, az ellenőrzést erkölcsi és vallási kötelességüknek fogják elismerni. Elég

ez a társadalomtól, ha anyagilag is hozzájárul ennek létesítéséhez, követendő példa, de az anyagi rész rendezése felétlen állami kötelesség.

A földművelésügyi kormány, a vármegyei gazdasági egyesületek és mi is arra törekedünk, ahol kell, a községeket kényszerítjük is arra, hogy jó apaállatokat tartsanak.

Ez évenként sok 100,000-he kerül, akár ha vesszük a vételt, akár az eltartást.

Nincs olyan község, nincs olyan gazdaszervezet Magyarországon, amely magára az apaállatok tartására, ha azokat jól és kellően tartja, reá ne fizessen, de ezt szívesen is teszi, mert viszonzásul megkapja a jó szaporulatot, amely jószágának eladási értékében visszatéríti a költségeket. Arra azonban senki sem gondol, hogy a csecsemőknek kellő ellátásuk legyen, arra nincs egyetlen egy község sem kötelezve, hogy jó teheneket tartson azért, hogy azok a szegények, akik tehenet tartani nem tudnak, akiknek vagyoni helyzetük nem engedi azt meg, hogy tejet vehessenek, de csecsemő és kis gyermekeik vannak, ingyen kaphassák azt a tejet, hogy azzal gyermekeik, csecsemőik életét fenntartsák és fel is nevelhessék. Rendszerint a szegény ember felesége is nyomorultul táplálkozik és mert rosszul táplálkozik, magának sincs elég tápláló teje, így a gyermekének nyújtott táplálék sem elég és jó, tehát az következik be, hogy a szegény ember, akinek nincs anyagi ereje, magának sem elég a megélhetésre, gyermekét sem tudja táplálni, felnevelni, tehát ezen segíteni kell, segíteni minden erővel, móddal, ha költséges is, de a költségek a gyermekek feá-nevelésében visszanyerik ezer percentjüket. Minden községben szervezendők volnának csecsemő-otthonok. Már ezek sokat javítanának a helyzeten. Ezen szervezett csecsemő otthonokban részint kiképzett és arra alkalmas fizetéses szakértő nők díjazás mellett volnának alkalmazandók, vezetést, felügyeletet pedig társadalmilag kellene rendezni tiszteletbeli állások szervezésével.

Két cél volna elérhető, ugyanis, amíg a szülő nők és csecsemők gondozása biztosítható volna egyrésztől, másrésztől pedig az anya elmehetne dolgozni, nyugodtan dolgozna

az esetben, ha tudná, hogy csecsemője jó ellátásban részesülne, s így a közigazdaság is nyerne.

Tudom nagyon, jól, miként már említettem is, hogy ez igen sok költséggel járna, de a cél olyan, melynek eredményei mellett minden ráfordított áldozat eltöri.

Az elhagyott gyermekek védelme

Az elhagyott gyermekek közigazgatási utón a gyermekmenhelyre kerülnek. Ez az eljárás sürgős esetekben már kívánatos gyorsasággal lefolytatható. Az állami gyermekmenhelyek ma már úgy vannak megszervezve, hogy működésükkel teljes mértékben szolgálják nemes hivatásukat.

Ha 7 éven felüli elhagyottak gondozási költségeit a törvény nem hárítaná az illetőségi községre, kevesebb szót vesztegetnének az állami gyermekvédelemre.

Az 1901. évi XXI. te. 2. §-a szerint az elhagyottá nyilvánított gyermekek vagy a gyermekmenhelybe, vagy gondozóknál helyezhetők el, 7 éves korukig az állam gondoskodik róluk, a 7 éven felüliek gondozási költségét az illetőségi község terhére állapítják meg.

Ez igazságtalan és súlyos teher egyes községekre, melyek esetleg kivételes helyzetük folytán e gondozási költségekkel túl vannak terhelve, míg mások ily címen semmi terhet sem viselnek. — Az volna méltányos, hogy az állami gyermekvédelem összes költségeit egy e célra kivetett adóból az állam viselje. Ez felelne meg az egyenlő teherviselés elvének s így eleje volna vége a községek húzóadásának az állami gondozásba adás körül. Bizonyosan több gyermek volna ez esetben megmenthető.

Az 1901. évi XXI. te. igen nagy hibájára akarom még a figyelmet felhívni.

Az elhagyottá nyilvánított gyermekek közül, kiknek szülei ismeretesek, 90 százalékban 15 éves koruk elérésekor szüleikhez visszakerülnek, de azok, kiknek szülei ismeret-

lenek, 15 éves korukban szabadjára lesznek engedve és az állam sem anyagilag, még kevésbé erkölcsileg nem gondoskodik róluk. Mert a közgyámi gyámkodás nem vehető komoly felügyeletnek.

Ez igen nagy hiba. amin feltétlenül szintén segíteni kell, mert nem elég valakit 15 éves koráig a zülléstől megmenteni, hanem éppen abban a korban kell megvédeni, amelyben rendszerint a züllés kezdődik. Ezt legjobban igazolja a kiskornak bírósága, melynek leginkább 14—16 éves gyermekekkel van dolga.

15 éves korában a fiú kikerül, vagy a leány attól a gazdától, vagy iparostól, ahová 7. évének betöltése után került, akár mint tanonc, akár print cseléd.

A gazda vagy iparos tanítja, ellátja lakással, ruházattal élelemmel azon összeg ellenében, mit az illetékes község érte fizet. Hogy ez mi, arról jobb nem is beszélni. De sajnos, az ellenszolgáltatás is ilyen.

De tegyük fel, a gazda költ, tanítja, jól bánik vele, ruházza és ha 15 éves lesz, ha akarja, egyszerűen kidobja, ha pedig meg akarja tartani, a kiképzett tanonc, a cseléd-leány, bolond, hogy maradjon, mikor önállóan, magának kereshet és a szerzett bérrel azt teszi, amit akar.

Az első baj az, hogy minden segítség nélkül kerül a világ forgatagába, semmi pénzbeli kútforrással nem rendelkezik, ha mint felszabadult segéd, valahol kap is munkát, a mimikájához szükséges szerszámot is abból kell megvennie, amit keres, így nyomorog első időben, munkájából megélni nem tud és — inkább nem dolgozik, elzüllik, vagy legalább is, ha nincsen elég erkölcsi ereje, a züllés bekövetkezhetik. A leányokkal éppen így vagyunk. A leány rendszerint 15. életévében fejlődik úgy, hogy mindenféle aszszoriyi érzése támad. Ki lesz dobva a világba, erkölcsiség! Hol tanulta azt? Talán annál a gazdánál, kinél mint cseléd alkalmazva volt, ki őt ütötte, verte, a templomba soha sem járt, mert az elvégzendő munka miatt a gazda oda nem engedte?

Sehol — és éppen a leányok között, kik 15 éves korukban kikerülnek, meg van a bűnözésre való hajlam, amely

már éppen az elhagyottság lényegében, szülő hiányában történt felnövés mellett, mint egy születési következmény, benne van, lui ezt fejlődni hagyjuk, akkor igen nagy százalékban ugyanúgy fogja az elhagyott gyermeket kitenni, mint ahogy kitette őt az anya és ahelyett, hogy tisztos női állampolgárokat nyernénk, züllött, munkától elszokott egyedeket, a kéjházak és züllött cselédek légióját fogjuk csak bennük nyerni.

Ezt csak az esetben lehet elkerülni, hogyha nem a 15 éves kort állapítjuk meg a leányoknál, hanem legalább is a 18 éves korig terjedne az állami gondozás. így is lesz elzüllés, azt megakasztani nem lehet, de kevesebb, mint így.

A fiuknál pedig kimondanám azt, hogy azok kötelesek munkaadójuknál sorozásuk évfolyamáig, akár gazdaságban, mint gazdasági cselédek, akár mint iparosok megfelelő rendszer évi, avagy más munkabérért, mint felszabadult tanoncok, tehát segédek dolgozni, esetleg az állam által felállított közműhely-telepeknél volnának addig alkalmazandók. Az ipartörvénynek kellene gondoskodni azután arról, hogy ezek munkaviszonya, fizetése, gazdájukkal szemben követendő eljárás és viszont, oly módim rendeztessék, hogy mindkét fél meg legyen, a lehetőségihez képest, elégedve. Az ipartestületek körében, akár az elsőfokú iparhatóságoknál, ezek szervezetre nézve külön volna intézkedés teendő, teljesen másképen, mint ahogy ott a felszabadult tanoncokra fenáll, úgy a gazdaságokban alkalmazott cselédekre nézve szintén a gazdasági cselédekre vonatkozó törvénynek, külön, ezekre nézve is ki kellene terjeszkedni, úgy, hogyha akár a leány, akár a fin, aki a kötött életkort eléri, részére minden évben, az árvaszékekhez a munkaadók által befizetett bér egyrésze iparának, vagy más életfenntartási munkásságának elkezdésénél azután rendelkezésére álljon.

Hogy ezt miként, hogyan kell keresztül vinni, részletkérdés, de erre munkám más részében fogok kiterjeszkedni.

Az ifjúság egészségügye

Az egészségügyi törvény csak általánosságban rendelkezik az ifjúság egészségügyének ápolásával, amennyiben az iskolákban fenntartandó közegészségügyről beszél, vagyis arról, hogy a tanuló ifjúsággal szemben mily eljárás követhető az iskolában járványok esetén stb. Én az egészségügyi törvényben nem találok intézkedést arra nézve, hogy azon ifjúság, akár nők, akár fink legyenek azok, az iskolából történt kilépésük után közegészségileg, mily elbánásban részesítendő, pedig ha van szükség a közegészség fenntartására, nagyon nagy szükség van éppen a serdülő és iskolából kikerült ifjúság köz egészségének védelmére.

E célt eredményesen szolgálta volna az Apponyi kultusz minisztersége alatt behozott iskolai tanzászlóalj intézménye, mely később ifjúsági lövészegyesületekkel kiegészítve, az iskolából kikerült ifjak testi és szellemi nevelését üdvösn befolyásolhatta volna.

Sajnos, hogy e nagy jövőjű intézmények a háború alatt nemcsak hogy stagnáltak, de visszafejlődtek. Ha úgynevezett szelíd nyomással nem lehetne ezeket intenzív működésre készíteni, úgy az államhatalom tekintélyét egész súlylaltat bízavetve kell kikényszeríteni.

Nagy súlyt kell helyezni az általánosan elhanyagolt testi nevelésre. A torna az elemi iskolákban teljesen el van hanyagolva, ezért kell a tanzászlóalj és lövészegyesület s ezek nyilvános ellenőrzése. Ezek révén lehet kézbe tartani a legveszedelmesebb serdülő korában az ifjúságot.

A lányok testedzése pedig ugyanily fontossággal bír, tehát az iskolai tornaoktatást hatásos ellenőrzéssel intenzívvé kell tenni.

A középiskolákban fejleszteni kell az elemi tornaoktatást azzal is, hogy az állam adja meg a lehetőséget, kis áldozat árán, lia a szülők nem tehetik, hogy az a középiskolai tanuló már zsenge korában évről-évre teljesített kirándulásokon, a vakációban 2—3 hétig, ismerje meg az

öt szülő országot minden oly helyét, amit a történelemben, földrajzban tanul, hogy ezt ne csak a térképről ismerje, hanem lássa, tanuljon országot, embereket, környékeket, természet szépségeit megismerni, látköre szélesedjék, hogy tenni és értékelni tudja azt, amit ott lát, mert hiszen már ha kikerül a középiskolából, mint nagyobb képzettséggel bíró ember esetleg a külföldre kerül, kellőképen tudja a hazában látottak után méltányolni, tudjon összehasonlítani tenni, hídja értékelni azt, amit itthon látott.

Az ifjúság egészségének fenntartásánál a sportok gyakorlása és tanulmányi utak lehetőségének keresztül vitele nagyhatású intézkedések volnának, testet és szellemet egyformán fejlesztenék és így az ifjúságnak állandó elfoglaltsága mellett nem jut eszébe éppen a fejlettség korában bekövetkező azon gondolat és cselekvés, amely az egészséget, sokszor szellemet is, elgyengíti és megrontja.

Aki sokat mozog, a levegőn van, tornázik és tanul, úgy testileg, mint lelkileg fáradt, de a nyugalom is jobban esik neki, mintha tunya, nem mozog.

Az egyetemeken foglalkozó fiatalság közt létesítendőek volnának, magában a tudományos egyetemek körzeteiben éppen oly egyletek, mint a milyenek Angliában; vannak, avagy Svéd- és Norvégországban, lehetőleg bele kellene venni az összes tanuló ifjúságot, hogy az inkább a sportoknak sportszerű üzésével töltse idejét, mint az érettséget félremagyarázva, kávéházakban és mulatóhelyeken töltse el azt az időt, amely tanulmányai folytatása mellett rendelkezésére áll.

Magyarországon van elég sportegylet, amely különféle ágait űzi a sportoknak, de még mind kevés ahhoz, amit a külföld vagy Amerika produkál, ahol ez mind bevált és elősegíti az ifjúság egészségének e téren fejlesztését.

Ezt részint, amint már emlitem, magában az egyetemeken kellene létesíteni, de kellene minden magán sportegyesületet is támogatni és úgy szervezni az egész dolgot, hogy maga az ifjúság kevés hozzájárulással, de nagyszámban és nagy tömörüléssel, az anyagiakat ha nem is egészen, de nagyrészen maga szolgáltassa, a különféle díjak

adásánál azután megtehető támogatásban részesüljön az állam által.

Itt kell még megemlítenem a háborúban különösen elterjedt, s az egész társadalmat fertőzéssel fenyegető két súlyos betegséget, a gümőkórt és nemi bajokat, különösen a bujakórt.

Mind a két betegség terjedését az államhatalom minden erejének latba-vetésével kell meggátolni.

Elsőrendű orvosi tekintélyek foglalkoznak e kérdés szakszerű megoldásával, miért is én, mint közigazgatási szakember, csupán a teendő intézkedések mielőbbi keresztülvitelét kívánám hangsúlyozni, kifejezési adván azon nézetemnek, hogy az egészségrendőri intézkedések megalkotásánál és keresztülvitelénél elsősorban a közérdeket kell nézni, s nem kell túlságosan érzékenykedni, ha a köz érdekében a magános látszólagos jogaival szemben kell eljárni.

Orvosi kérdés

A közegészségügy alapos rendezése, hogy megtörténhessék, a hivatalos állást elfoglaló orvosok, értem alattuk a községi-, kör- és városi orvosokat, államosítása is kell, hogy bekövetkezzék.

Az 1908. évi XXXVIII. t.-c. e tekintetben az 1876. évi XIV. t.-c. erre vonatkozó részeit módosította és intézkedik a hivatalos orvosokra nézve, de nem intézkedik azok államosítása iránt.

A 124.205/1908. B. M. körrendelet, nemkülönben a 132.100 ugyanezen évi rendelet szabályozza ezen orvosokra vonatkozó rendelkezéseket

Eltételezve a 2. §-tól, a községi körorvosok fizetését az állam vette át, a 18-ik §. orvosi alapot teremt, csak a választási hagyja meg a községeknek, illetve a körközségeinek.

Régi dolog, hogy ritka vidéki orvos az, aki magának vagyont tudjon gyűjteni fizetése és munkája után, mert ha az igaz, hogy a régi időkben, midőn még egy-egy látogatás 60 fillérrel lelt díjazva, a megélhetési mód is könnyebb volt, de hogy most az orvosok fizetése rendeztetett, és ha többel is kapnak, a megélhetési módok is nehezedleik és különösen a fuvarátalányokra majdnem minden a községi, illetve körorvosoknak reá kell fizetniük.

Ha általánosságban nézzük, hogy mit kap egy orvos egy látogatásért, midőn messzi vidékre megy tartózkodási helyéről gyógyítani, rossz időben, éjjel és nappal, a díjazás még mindig kevés és nem az, amely az orvosi tudomány elsajátításához szükséges tanulással eltöltött évek fáradaimit és kiadásait percentekben kellően visszaadhassa.

A községi-, illetve városi- és körorvosoknak, ha képességük elsőtökön is áll, még az esetben is sokkal kevesebb a keresetük, mint egy nagyobb városban letelepedett orvosé, ahol műveltebb közönséggel van dolga, avagy mint betegsegélyző pénztár megbízottja, e díjazás mellett külön magán gyógykezelést is folytathat és ha van is igen sok dolga, ellenellenértékét kellően megkapja, míg a községi, illetve különösen a körorvos a körbe történő hivatalos és egyéb kiszállásai alkalmával, működését inkább az utazásokkal tölti el, mini magával a gyógykezeléssel.

Távol legyen tőlem, hogy bármely orvosi is bántsak, azonban szomorú tapasztalatok állapíthatók meg sok helyen, különösen a körorvosi intézménynél, midőn egy-egy községből orvost szükségülő egyénnek órák hosszáig kell az orvosi lakás előtt várni, míg az orvos más községből visszatér, — a várakozó betegnek a gyógykezelést megadhatja.

Én tudok több esetei, midőn egy községben a járási orvos, községi orvos és körorvos is mint állandó lakó volt, die mert ezek valamennyi a községből eltávozott, nem is hivatásos körútra hanem más, messze fekvő községekbe elvitték őket gyógykezelés végeit, az a község, ahol három orvos lakott, teljesen orvos nélkül maradt és egy adott esetben csak azért volt a beteg megmenthető, mert azon köz-

ségben lévő gyógyszerész a leírásból a bajt felismervén, a kellő gyógyszerrel tudta adni.

Erre nézve szabály egyáltalában nincs, hogy szabad-e a községi-, illetve a körorvosoknak a községet elhagyni, hogy máshol, nem is hozzájuk tartozó községben vagy helyen gyógykezeltjeinek.

Ez valamiképpen szabályozandó volna, mert megengedem, hogy az orvosoknak gyógykezelésekből eredő jövedelmük és keresetök felett, ha azok hivatásszerű kötelességeiknek eleget tesznek, különben senkinek sincs joga beavatkozhatni, de viszont az egyes emberek egészsége, élete és a közérdeknek sem szabad szenvedni azáltal és akkor, mikor a megválasztott orvos, éppen azért, mert a községbelieket elsősorban köteles kiszolgálni és ezért külön az államtól kapja a díjazást, — onnan akkor, amikor akar, eltávozhassék.

Hogy miként lehessen ezt rendezni, bizonyos kárpótást adni az orvosoknak, avagy másképpen, — vagy ez esetleg meg is szűnik a jövőben, vagy a minimumra száll alá, ha meg lesz annak lehetősége, hogy minden nagy községben külön-külön orvos lesz, avagy közelfekvő községekben közös 'körorvos lesz, amíg ez be nem következik, kellene valami módozatot kitalálni arra nézve, hogy az orvosok se eshessenek el megérdemelt külön jövedelmüktől, de a közérdek se szenvedjen e miatt, ez lehet, hogy olyan, mint a kecske is jóllakjék, a káposzta is megmaradjon, ami abszurdum, de abszurdum az is, hogy van is, meg nincs is orvos, tehát ezt mielőbb valahogy rendeleti úton kell rendezni.

A gyógykezelési díjak fizetésére vonatkozólag sincsen az országban egyöntetű és meghatározott szabály. Az igaz, hogy legtöbb vármegyében van szabályrendelet, amely a gyógykezelési díjak szedéséről szól, amit a községi- és körorvosok szedhetnek, az is igaz, hogy a szegényeket ingyen kell gyógykezelni, akiknek névsorát a község előljárósága köteles a községi- vagy a körorvosnak átadni, de ez a névsor csak az úgynevezett nyilvántartott szegényeket sorolja fel, nem sorolja fel azonban azokat, akik vagyoni viszo-

nyaiknál fogva, ha nem is kéregetők, vagy koldusok, de igazán a szegények közé volnának sorolhatók, a napszámósok és a nagycsaládú egy-két holddal bíró földművesek.

A törvény szerint, aki azt mondja, hogy szegény, azok részére a községi-, kör- és járásorvos rendelhet az országos betegápolási alap terhére gyógyszer, ez mind igaz, azonban ez csak az igazán lelkiismeretes orvosoknál jön tekintetbe, igen sokan vannak olyanok, akik mindezt tekintetbe nem veszik, mert maga az illető, aki orvost hív, ha szegény is és hacsak valami megtakarított pénzecskéje van és mert hozzá van ahhoz szokva, hogy mindenért kell neki fizetni, az orvosi díjakat is kifizeti, ha másképpen nem, tojásban, csirkében, vagy oly természetbeni járandóságban, amivel éppen rendelkezik.

Az is nagy baj, hogy a nagyobb városokban az orvosok összetömörülnek, sokkal több orvos van ott, mint amennyi kellene és rontják egymás keresetét, míg vidékre alig akad orvos, amit a sok üres orvosi állás betölthetellensége igazol és a pályázatok állandó meddősége.

Magánorvosoknak esküjük írja elő, a szegények ingyen gyógykezelését, ez esetenél azonban a magánorvosok csak az esetben nem kérnek díjazást, ha az illető beteg, illetékes hatóságától kiállított szegénységi bizonyítvánnyal megy oda, de ebben igazuk is van. mert ennek állítása esetén egyáltalában véve a magánorvosok keresete teljesen illuzórikussá is válnék, de ki gondol arra, hogy ha orvoshoz megy, szegénységi bizonyítványt vigyen magával, tehát ha igazán szegény is, kell neki fizetni azt, amit a rendelet előír, illetve azt, amit az orvos kér.

A hivatalos orvosoknak államosítása mellett szól azon körülmény, hogy ez esetben minden választott, avagy kinevezett orvos, bárkit is, aki hozzá gyógykezelés végett fordul, ingyen, minden ellenszolgáltatás nélkül volna köteles gyógykezeltetni, kivételt csak az operáció elvégzésénél tennék, amelynek díjait azonban csupán csak azok volnának kötelesek fizetni, akik tényleg anyagi viszonyaikhoz mérten a szegény emberek sorába nem sorolhatók.

Az államnak gondoskodni kellene arról, hogy mennél

több orvosi állás szerveztessék, lehetőleg minden községben, kivételt csak legritkább esetben tennék, oly apró és kevés lelket számláló körközségekben, amelynek megközelítése időben és útban könnyű.

A községi- és városi orvosok díjazását, illetve alapdíjazását, egy oly magas összegben állapítanám meg, amely a megélhetést feltétlen biztosítja, amely díjazás növelés esetén és ha az orvosnak gyermekiéi lesznek, emelkednék úgy fizetésben, mint családi pótlékban és a szolgálati évek eltöltése után három, vagy ötödéves korpótlékokban, legalább is öt cikluson át.

Az orvos kötelessége volna, a nap bizonyos részében, délelőtt, vagy délután, állandóan otthon tartózkodni és rendelni, ez alól csak az esetben volna kivétel, ha beigazolható esetben egy beteg élete veszélyben forog és rögtöni orvosi beavatkozásra van szükség. Az orvos azután a nap másik felében, magánorvoslást is végezhetne, amely orvoslásért, ha az illető beteget látogatja meg, külön díjazás jár.

Ha meg van határozva a hatósági orvosoknak díja úgy a gyógykezelés, mint az operációk elvégzésére nézve, a magánorvosok e tekintetbeni díjazása is az igazság és méltanyosság szem előtt tartásával, szintén meg volna állapítandó.

Lakás és ivóvíz

Két igen fontos közegészségügyi követelményre akarom a figyelmet felhívni, és pedig: az egészséges lakás és az egészséges ivóvíz feltétlen biztosítására.

Tapasztalásból megállapítható, hogy azon községekben, ahol a halandóság egyik oka az egészségtelen víz élvezete volt, amióta ott artézi kutak fúrattak, a tifusz és egyéb betegségek fellépte 50, sőt 80%-kal is csökkent, tehát minden oly helyen, ahol egészséges víz nem áll rendelkezésre, artézi kutak fúrása volna elrendelendő.

Az igaz, hogy még most, éppen az artézi kutak kis mértékbeni létesítése folytán, ezek előállítási költsége sok,

de ha ez mindenütt el volna rendelve, az előállítási költségeket nagyon apasztaná, sőt dacára annak, hogy ha első időben ennek előállítási költségei soknak tűnnek is fel, az emberek egészségének fenntartásában ezerszeresen kapja vissza a község a befektetett tőkét. Tehát a legjobb befektetés, amely a közegészségügy előmozdítására szolgálhat.

A másik az építési szabályrendeletek alapján épülő új építkezések megkövetelése, és a régieknek, amennyiben azok az egészségre kártékonyak, kijavítása, illetve újjáépítése.

A tuberkulózisnak egyik fő keletkezési oka a földmíves lakásaiban keresendő, kik a szobákat különösen télen sohasem szellőztetik és az egész család egy szűk szobában tartózkodik, tehát ott vannak a gyermekek is, akik a bűzös, romlott levegőt szívják. Ha meg lett határozva az, hogy a gazdasági cselédeknek milyen lakásokat kell szolgáltatni, legalább is ily lakások építésére, illetve átalakítására volnának kötelezendők a háztulajdonosok, vagy legalább is arra, hogy az újonnan épülő házak a család nagyságához mértén, meghatározott köbméter terjedelemmel volnának építendőek. Természetes dolog, az építési szabályrendeleteknek mindenkor a helyi viszonyokhoz kell alkalmazkodni, de feltétlen ahhoz is, hogy az új építkezések a közegészségügynek megfelelően történjék.

A fennálló miniszteri és vármegyei szabályrendeletek a közegészségügy érdekében igen sokat rendelnek el, de az azokban foglalt rendelkezések csak ritkán vagy későn, vagy lányhán hajtatnák végre.

Külön volna egy oly rendelkezés készítendő, amely a közegészségügy minden ágazatára — nagyobb városokban, falukon lévő állapotok figyelembevételével készülnek, ezek össze volnának foglalandók és már az elemi iskolákban oly kötelező tantárgy volna, mint akár az írás, olvasás tudománya, hogy az a fiatal tanuló már ezt megtanulva, hozzászokjék ahhoz, hogy mi szükséges egészségéinek fenntartására, ápolására, hogy ha azután megnő és családot alapít, már a vérében lévő ezen tudást a szükséghez képest a gyakorlatban foganatosítsa is.

Fertőző betegségek

Kolera, tífusz, himlő s egyéb fertőző betegségek eltérni védekezés körül követendő eljárás a törvényben és a vonatkozó részletes utasításokban oly módon van szabályozva, hogy az utasítások pontos keresztülvitele esetén e bajok gyorsan leküzdhetők. Ezek ma már megszűntek oly ijesztő rémek lenni, mint voltak a múltban.

A törvény 80-ik §-a és ez alapon kibocsátott 1894. évi 91954. B. M. rendelet felsorolja azon betegségeket, amelyek fellépése esetén az azonnali bejelentéseknek meg kell történni és szabályozza azon eljárásokat, amelyek ily betegségek fellépése esetén követendők.

A törvény 80—85. §-ai intézkednek mindazon teendőről, amit végre kell hajtani, ez alapon a községekben kitanítandók lennének egyes emberek, akik a fertőtlenítő-intézetekben a fertőtlenítési tanfolyamot el végez, fertőző betegségek fellépése esetén a községi, avagy járás orvos utasításai szerint a fertőtlenítést kellene, hogy eszközöljék.

Nem mondom én azt, hogy nincsenek kitanított ily egyének sok helyen és sok községben, de Magyarország' legtöbb községében nincsenek, így egyik 'község a másiktól kéri kölcsön ezen embereket, amelyek utazási és napi-díjai sokkal többbe kerülnek, mintha a község maga küldött volna embert a tanfolyam elvégzésére, tehát a közegészségügy érdekében feltétlen kötelezendő volna minden község, hogy egy-két embert taníttasson ki a fertőtlenítés tudományára.

A fertőtlenítés igazi keresztülvitele azonban csak ott alapos, ahol fertőtlenítő gép. — kocsi — avagy fertőtlenítő edény is áll a község rendelkezésére. Ezt azonban a község anyagi ereje nem engedi beszerezhetni, mert akár a fertőtlenítő kocsi, akár egy kisebb gép is, amely, megengedem, egy családnak jó, de egy községnek kevés, még mindig oly drága, hogy azt tényleg a községek be nem szerezhetik, ennek beszerezhetése tekintetében, ha nem is egészben, de az államnak is kellene bizonyos hozzájárulást adni, mert

a közegészségügy egyik feltétlen szabályának, illetve a betegségek korlátozásának feltételül az alapos fertőtlenítést tartom szükségesnek, ami ezen gépek beszerezhetése nélkül némileg, megengedem, eszközölhető, de alapos sohasem lehet.

Az is elő van írva, hogy ha fertőző betegség a községben járványszerűen fellép és azt gyógykezelné a községi avagy körorvos nem tudja, járványorvost kérhet segítségül. De azt kérdelem, hol vannak ezen kisegítő járványorvosok, midőn már a békeidőben, sem volt elég rendes orvos, hát még a háború alatt, midőn sok oly járás van, ahol 3—4, sőt 6 rendszeresített állás is üresen áll, mert nincs orvos, és egy-egy községi, avagy körorvos, sőt igen sok járásorvosnak is kell két-három kört is, mint helyettes-orvos, betöltenie.

A járványos (betegségek esetén történő fertőtlenítések keresztülvitele ott, ahol lelkiismeretes orvosok vannak, vannak kitanított fertőtlenítők: rendszerint meg is történik, de miután a törvény arra nézve, hogy mikor szűnt meg, illetve jelenthető ki megszűntnek a fertőző betegség, egyáltalában véve szabályt fel nem állít, ezt mindenkor a viszonyok, körülmények, orvosi felfogások határozzák meg, ezzel szemben, ha egy községben az állatállomány közt fellép a sertésorbánc, száj- és körömfájás, rühkór, takonykor, veszettség stb. akár egyes esetekben, akár járványszerűen, az állategészségügy rendezése tekintetében kiadott törvény és rendelkezések mindenkor megállapítják azon határidőket, hogy mikor jelenthető ki a baj megszűntnek, tehát óhajtanónak tartanám, hogy az emberek közt fellépő járványos betegségek alkalmával és mindenkor és mindannyi betegségre nézve, külön-külön megállapíttassék, hogy mikor mondható ki az megszűntnek.

A fertőző betegségek fellépése esetén, amennyiben azok járványszerűen lépnek fel, el van rendelve, hogy a községek járványkórházat kötelesek felállítani, azokat kellően felszerelni és mindennel úgy ellátni, ahogy és ami a fertőző betegségek gyógykezelése, a kórok fertőtlenítése tekintetében szükséges.

A rendeletnek majdnem mindenütt elég is van téve, azonban, ha vizsgáljunk ezen járványkórházaknak csúfolt putrikát, ezek nem olyanok, hogy oda egyáltalában véve beteg elhelyezhető volna, hanem rendszerint olyanok, hogy lia abban egy egészséges ember tartózkodik, az is beteg lesz. Falu végén, falutól távol vannak rendszerint, azok megközelítése alig lehetséges, avagy igen sok időt rabol el az orvostól, általában véve a községek ezen járványkórházak felállításánál nem azt tartják szem előtt, hogy az a célnak megfelelő legyen, hanem azt, hogy meglegyen, mert ezzel eleget vélnek tenni a kiadott rendelkezésnek.

Ha tőlem függne, minden elemi iskola 4-ik osztályában kötelező tantárgynak vétetném fel a fertőző betegségek ismertetését és azok terjedése elleni védekezést, sőt kötelességévé tenném a községi, illetve körorvosoknak, hogy azon időkben, midőn a nép nincs gazdasági teendőivel elfoglalva, tehát a téli időben, a lakosság mérvéhez képest, hetenként egy-egy vagy több előadást tartson, tanítsa ki a község előjáróit, a szülőket, tanítókat és tanítónőket a bajok felismerhetése, mibenléte és gyógykezelésére nézve, nemkülönbén tanítsa ki őket mindazon kötelezettségekre, amelyek e tekintetben akár a törvényben megvannak, akár időszakonként miniszteri rendeletekben kiadattak.

A fertőző bajok elleni védekezés helyes módjaival meg kell ismertetni a közönséget, mert csak ez után lehet eredményesen védekezni.

Ahol a tanítók lakása az iskoláknál, az iskolákkal egy épületben van, ha a tanító családjában járványos betegség lép föl, az egész iskolára nézve megszűnt a tanítás, mert nem az lesz elrendelve, hogy a beteg gyermeket máshová szállítsák el, hanem az, hogy a többi tanulónak nem szabad az iskolába járni, mert a tanító vagy tanítónő ápolván betegét, a többit is megfertőzheti. És így, addig amíg a gyermek meg nem gyógyul, a tanítás szünetel.

Éppen azért, nézetem szerint, amennyiben új iskolák épülnének vagy egyáltalában véve természetbeni lakás nem

volna kiszolgáltatható a tanerőnek, avagy lia ki lenne szolgáltatva, minden tanítónak külön-külön kellene azt adni, hogyha egyik vagy másik tanítónak a gyermeke megbetegszik és ez a tanerő tanítani nem járhat, a tanítás tovább folyhasson, esetleg a többi tanító fél napi tanításával, avagy azon időre máshonnan helyettesítés útján szerzett tanerővel.

Az 1894. évi 91954. számú B. M. rendeletben a rüh mint fertőző betegség, ragályos kór feltüntetve nincs s adott esetben, mikor ez igazán járvánnyá fajult, majdnem az egész község rühes lett és mikor annak elterjedése megátalása tekintetében intézkedni óhajtottam, azt nem tehettem, mert még a rühesség gyógyítása sem kötelező. Ha valaki magát gyógyítani nem akarja, arra nem kényszeríthető, pedig ez is egyike a legkellemetlenebb fertőző betegségeknek és amíg a jószágnál az mint fertőző betegség feltétlen gyógykezelendő, az állatok elkülönítendőek és a gyógyulás bekövetkeztéig csak korlátoltan használhatók, addig az emberekben fellépő rüh semmiféle korlátozás alá nem jön, illetve nem mutatható ki az fertőző betegségnek és ki van téve akármely egészséges ember annak, hogy azt megkaphassa, mert semmi kényszerintézkedésre nincs joga a hatóságnak.

Ez utóbbit csak mint kuriózumot említettem fel. Én ezt is a fertőző betegségek csoportjába venném fel és nézetem szerint ugyanazon szabályok volnának elrendelendőek. amelyek a többi fertőző betegségeknel el vannak rendelve.

A közegészségügy rendezéséről cikkem nem volna teljes ha csak röviden a gyógyszerészeire ki nem terjeszkedném.

Magyarországon a gyógyszerészeti ügy még sok tekintetben rendezetlen. Rendezetlen maga a jogok adományozása, melyek nem annyira az érdem, hanem az érdek szerint adatnak ki, vagyis inkább nagyobb összeköttetésekkel, protekciókkal bíró vagy politikai szolgálatot tett egyének

nyerik azt el, mint olyanok, akik mint gyógyszerészek hosszú időt eltöltve e pályán, azt jobban megérdemelnék. A gyógyszerházakat nem a közérdekért állítják fel a gyógyszerészek, hanem egy-egy gyógyszerházi jogot va gyonosodásuk szempontjából kérnek, de azután azon sokszor nyereséggel túlbadnak.

Gyógyszertárakról

A törvény 134-ik §-a intézkedik arra vonatkozólag, hogy ki kaphat gyógyszerházt. Azt, hogy elsősorban valamely község kapja a jogot, helyesnek tartom, inert hiszen a község tudja legjobban megítélni fejlettségét és azt, hogy a körzetben lévő gyógyszerházak távolság, kezelés, hozzáférhetőség tekintetében kielégítik-e a községben lakók igényeit ha nem, kéri a jogot, amely jogra mindenkor van vállalkozó, aki a gyógyszerházat felállítja.

Gyógyszertárat kaphatnak az okleveles gyógyszerészek. A törvény azt is meghatározza, hogy az illető község véleménye meghallgatandó, továbbá azt is, hogy csak akkor tagadható meg az engedély, ha a népesség olyan, hogy az új jog a már *meglévő* gyógyszerház fennállását veszélyeztetné.

Egy meglévő gyógyszerház fennállását, — kivéve nagyon kis lakosságú községet, — merem állítani, hogy egy újabb gyógyszerház felállítása egyáltalában véve nem veszélyezteti, sőt egy újabb gyógyszerház felállítása közérdekből, erősen hangsúlyozom, hogy közérdekből mindig igen hasznos dolog, mert a meglévő, egyedül álló gyógyszerház tulajdonosnak monopolizált jogát nagyon befolyásolni tudja a tekintetektől, hogy a verseny miatt úgy a lakosságot, mint a szolgáltatandó gyógyszereket és egyéb közszükségleti cikkek nyújtásánál a verseny folytán a lakosság érdeke jöjjön előtérbe.

A gyógyszerészeti ügy közérdekből azért is volna ren-

dezendő, mert van olyan környék, illetve járás Magyarországon, hol minden községben van gyógyszerár, de viszont ismerek oly körzeteket és járásokat, ahol egy-egy községben felállított gyógyszerár az igényeket egyáltalán nem elégíti ki, mert a hozzáférhetés igen nehéz, pedig azon körzetbe, illetve járásba, a közérdek folytán több gyógyszerár fel volna állítható, de ezt a már meglévő gyógyszerár tulajdonosa közérdek ellenére, rendszerint befolyása, összeköttetése folytán megakadályozza.

Ezen ügyet nem lehet másképp rendezni, mint úgy, hogy az összes fennálló gyógyszerárak állami kezelésbe menjenek át, az összes gyógyszeráraik az állam által szereltesse fel, illetve a meglévők megvétetvén, az állam által, a gyógyszerészek állami hivatalnokokká váljanak, és mint állami hivatalnokok, gyógyszerészként töltsék be akár az általuk eladott gyógyszerárakban, akár az állam által újonnan felállított helyeken azon állást, amelyet most, mint tulajdonosok és mint segédek töltenek he.

Ezzel szorosan összefügg azután a rendes gyógyszereknek a betegek részére történő ingyen kiszolgáltatása a betegápolási alap terhére.

Speciális, drágább gyógyszerek, avagy speciális más, de a gyógyszerárakban rendszerint árusítottai szokott gyógyszerészeti tudománnyal összefüggő készítmények előállítására és árusítására, illetve igénybevétele esetén, azoktól akik ezt szükséglik, az külön volna megfizetendő és ez a betegápolást alap terhére egyáltalában nem volna kiszolgáltatható.

A drágább gyógyszerek árusításából, nemkülönben speciális gyógyszerek, vagy más készítményekből befolyó jövedelmek, azoknak megállapított árát szem előtt, tartva, hogy abból mennyi százalék illesse meg az államot, mennyi a készíttetőt, külön rendeletileg volna szabályozandó.

Az 1898. évi 99.000 B. M. szabályzat, nemkülönben a 118.956/1898. B. rendelet intézkedik orvosok és gyógyszerészek kötelességeire vonatkozólag, hogy az országos betegápolási alap, továbbá más állami vagy nyilvános felügyelet alatt álló alapok, betegsegélyző pénztárak költségére gyógyszereket rendelnek vagy készítsenek, továbbá a szegény be-

tegek számára, az országos betegápolási alap terhére rendelt orvosi vényében, a szegénység igazolása és a rendelt gyógyszerék árának kifizetése körüli eljárást szabályozza.

De sorba kell mennem. Elsősorban veszem a gyógyszerertárok államosítását, azután folytatom a gyógyszerek kiszolgáltatására vonatkozó további intézkedésekre vonatkozó teendők elrendelését.

A gyógyszerertárok államosítása közérdekében feltétlen szükséges, teljesen meg kell szűnni a most dívó eljárásnak, amidőn, amint már említettem is, igen gyakran nem a közérdek jön előtérbe, hanem magánérdek, pedig a közérdeket kellene mindenkor szem előtt tartani, magánérdeket csak az esetben, midőn a hosszú szolgálat érdemét kell jutalmazni olyanokkal szemben, kik összeköttetéseik hiánya miatt, önállósítani magukat nem tudják, éppen az összeköttetéssel bírók nagy tömege miatt.

A meglévő reál és az újonnan engedélyezett gyógyszerertárok át- illetve megvételésének módozata is többféleképpen történhetnék.

Elsősorban a gyógyszerertár értéke volna megállapítandó, ami igen könnyű, mert általánosan tudott dolog, hogy minden gyógyszerertár forgalmának egyharmad része a kiadási költségekre számítható, kétharmad része pedig feltétlen tiszta jövedelem, amely gyógyszerész nem így gondolkodik és ily hasznot nem tud szerezni, annak vagy rossz gyógyszerertára van, vagy pedig maga a gyógyszerészben kell a hibát keresni.

Ha megvan ezen alap, könnyen kiszámítható a gyógyszerertár értéke, a jövedelmet véve alapul, amelynek tőkéje megfelelő kamat alkalmazása mellett hozná ki azután a gyógyszerertár értékét.

A gyógyszerertárok forgalma újra két irányban volna figyelembe veendő, az első, hogy mit vett be az illető gyógyszerész azon gyógyszerekből, amelyeket a betegeknek gyógykezelésükből kifolyólag az illető gyógykezelő orvos írt, ezt is két részre kell osztani, amelyet olyanok vettek igénybe, akiknek bármiféle olcsó, vagy drága gyógyszer írható, mit ki is fizettek és olyanokra, amelyek a betegsegélyző

pénztár, avagy a szegényeknek, a betegápolási alap terhére adattak ki.

Másik jövedelemforrást képezik részint a speciális összetételű szerek, drogéria áruk, ezt is külön kellene felvenni, mert egészen más elbírálás alá jön a rendes gyógyszerekből bejövő jövedelem és egész más alá kell hogy jöjjön a második részben említett, kiszolgáltatott szer, mert vidékek, szokások, igényléseknek is figyelembe kell jönni e tekintetben, mert vannak oly gyógyszertárak, amelyek a rendes gyógyszerek kiszolgáltatásából kapják a több jövedelmet, vannak viszont oly gyógyszertárak, ahol a jövedelem a rendes gyógyszerek kiszolgáltatásából majdnem elenyésző csekély ahhoz képest, amelyet a speciális gyógyszerek és drogéria eladásából kapnak, mint jövedelmet.

Tudom nagyon jól, hogy Magyarországon lévő összes gyógyszertárak megvételéhez egy óriási nagy tőke lenne szükséges, de ennek előteremtése is szükséges, ha a gyógyszertárak államosítása bekövetkeznék és miután, miként már említettem, jó közegészségügy csakis párhuzamosan rendezhető a gyógyszerészeti üggyel és a gyógyszerészeti ügy is csak az esetben rendezhető jól, ha rendszerint szükséges egyszerű gyógyszerek kiszolgáltatása a betegápolási alap terhére fog történni, ezen ügy is feltétlen rendezendő lenne.

A pénz előkerítésére és megszerzésére két módozat áll rendelkezésre. Az első, hogy maga az állani bocsát ki bizonyos idő múlva beváltandó kamatozó kötvényeket, amelyek befolyó jövedelméből a gyógyszertárak meg lesznek vehetők, avagy oly speciális kötvényeket bocsát ki, amelyek szintén bizonyos meghatározott idő után vagy egyszerre, vagy pedig sorshúzás mellett időnként be lesznek váltandók, kisorsolásuk vagy beváltásuk idejéig megállapított kamatjövedelmet hoznak és ezzel lesznek a gyógyszertártulajdonosok azután kifizetve.

Én meg vagyok arról győződve, hogyha csak megközelítőleg is a hadikölcsön kamatjövedelméhez mérten akár a közönség részére kibocsátandó kötvények, akár a gyógyszerészek részére váltságképpen adott kötvények ki lesznek bocsátva — mert ennek reális alapja is megvan, — nagy

kelendőségnek fognak örvideni és el is lesznek helyezhetők.

Amennyiben ez keresztül volna vihető, második dolog a gyógyszerészeti ügy kezelése és ellátásának rendezése lesz, amelyet — miként már szintén említettem — úgy kellene rendezni, hogy a már meglévő gyógyszertárak tulajdonosai első sorban a tőlük megvett gyógyszertárak további vezetésére volnának alkalmazandók, mint állami tisztviselők, kivételt csak az esetben tennék, amennyiben egyik vagy másik gyógyszerész más-más helyen óhajtana már egy meglévő gyógyszertárat átvenni kezelés végett, természetesen ezeknek kérelme az adott viszonyokhoz mérten figyelembe kellene hogy jöjjön, de az azonban feltétlenül, hogy ha az illető akarja tovább is, mint állami tisztviselő a gyógyszertáját kezelni, ezen nyert joga részére a jövőben is biztosíttassék.

A magyarországi gyógyszerészek szolgálati ideje meg volna állapítandó és az újonnan felállítandó gyógyszertárakba — miként már szintén említettem — a szolgálat és egyéb, a gyógyszerészek működését megállapító mellékkörülmények figyelembe vételével, ezeknek volna az új gyógyszertár kezelés végett átadandó.

Az illetők fizetése a gyógyszertárak forgalma, nagysága figyelembe vételével volna szintén megállapítandó és ez éppen úgy volna rendezendő, mint ahogy rendezve vannak a m. kir. postahivatalok, t. i. volna első-, másod-, harmad-, negyed- stb. osztályú gyógyszertár, mint postahivatalok is vannak és mint a postafőnökök kapják fizetésüket a forgalomhoz arányítottan, úgy kapnák a gyógyszertárkezelők is és azután ezen fizetésből kellene nekik tartani a segédszemélyzetet, mint ahogy tartják a postahivatal vezetői azokat.

Magát a gyógyszert, ami a betegsegélyző és betegápolási alap terhére eddig is kiszolgáltattatik, a jövőben teljesen ingyen volna kiszolgáltató mindenki részére. Az állam szerezne be s adná át kezelés végett a gyógyszerészeknek, ennek árai meg volnának szabva és a kiszolgáltató árú mennyiségéhez képest kellene azután erről a gyógyszer-

részeknek elszámolni. A speciális gyógyszerek készítése, vagy a drágább gyógyszerek tarthatása külön volna szabályozandó oly módon, hogy azt a gyógyszerárkezelők szerznék be, illetve tartamuk és a beszerzési áron felfal, az állam által megállapított kii lőm áraikból bejövő jövedelem, újabb percentek megállapítása mellett, részben a gyógyszerárkezelők, részben az- államot illetnék. A drogéria-szerekből jövő jövedelmek ugyanilyen elbírálás alá jöhetnének, de csak az esetben, ha azokat a gyógyszerkezelő a már meglévő gyárakból szerzi be, vagy maga készíti amennyiben azonban a drogéria-szerek készítését maga az állam saját maga által felállított gyárakban készíttetné, a gyógyszerárkezelőknek csak onnan volna szabad vásárolni szintén megállapított áron, amelynek eladási árából a kisebb percentet azután a kezelők kapnák.

Én meg vagyok arról győződve, hogy speciális gyógyszerek, drogéria-árúkból az államot illető percentek a kibocsátott kötvényeknek nemcsak kamatait fedeznék, hanem fedeznék a gyógyszerárvezetők fizetését is, sőt a gyógyszerárak árait is idővel teljesen.

A betegápolási alap terhére kiadott gyógyszerek árai a betegápolási adóból térülnének meg, természetesen ez esetben a betegápolási adó percentje ehhez képest kellene hogy emelkedjék és azt mindenki, akár beteg, akár egészséges, akár szegény, akár gazdag, meglévő vagyona, jövedelme alapjai után kivetendő adókban fizetné meg.

Népjóléti kérdések

Közigazgatásunknak ezer büne között a legsúlyosabb, hogy a népjóléti igazgatást teljesen elhanyagolta. Az egész közelet érzéketlenül ment el e kérdések mellett.

A modern államéletnek egyik legnagyobb horderejű igazgatási ágává kell tenni a népjóléti igazgatást.

Intézményesen kell szervezni a népjólét emelésére szolgáló intézeteket s a közigazgatás eddigi politizáló és kor-

teskedő bürokratizmusát a népet megértő gondoskodásnak kell felváltani. Kell, hogy az állami igazgatás megtalálja módját, hogy az ország népének ezer bajában, különösen a háború okozta szenvedések enyhítésében s feledtetésében szerető gondoskodással segítségére siethessen.

Itt oly tág tere nyílik a nemzetet védő fontos közérdekű munkálkodásra, hogy a legmesszebbmenő ambícióik is kielégülést találhatnak a jelentkező eredményekben. Nem tudok szebb hivatást elképzelni, mint az ilyen irányú bürokratikus béklyóitól megszabadított közigazgatást.

Népjóléti intézményeink számban és erőben igen kicsinyek s eddig legnagyobb részt társadalmi jótékonyság szüleményei. Nem akarok ezúttal az egészségügyi vonatkozású hiányokkal foglalkozni, csak mint jellemző dolgot említem meg, hogy pl. az ország egyik legnagyobb, legnépesebb vármegyéjének pl. még kórháza sincs.

Üdülőtelepekről szó sincs, a gyermekvédelmi intézmények még mindig nem kielégítők.

Szegényügyünk kezelése, különösen a vidéken, teljesen ázsiai állapotban teng. A vidéken ma is dívó házaló koldulás korunk szégyene. A törvény az anyagilag erőtlen községekre hárítja a szegényügy kezelését s a felsőbbség a mai korban sem talál módot arra, hogy a magával tehetetlen, esetleg hibáján kívül keresetképtelenné vált jobb sorsra érdemes állampolgár tisztességteljes helyett koldulási engedélyt kap, amely egyúttal a szégyenteljes koplalás és éhenpusztulásra is feljogosít. Nem akarok e kérdésnél tovább időzni, mert ez oly szégyenletes, hogy mint tisztviselő pirolva ismerem be, hogy a legnagyobb jóakaratom dacára teljes eréllyel sem bírtam e téren, még járásomban Rem, elfogadható állapotokat teremteni, mert figyelemmel kellett lennem a községek erőtlenségére.

Itt kell megemlítenem, hogy az illetőségügy rendezetlen volta mily sok bajnak okozója a népjóléti igazgatásban.

Az illetékes szakkörök ismerik idevágó hátrányait s így ezzel nem foglalkozom.

Nem akarom itt elősorolni mindazokat a hiányokat, melyek nagyban hozzájárulnak a falvak elnéptelenedésé-

hez. Nem akarom részletezni, hogy miért vannak különösen falvaink ma is ázsiai állapotban.

Egészségügyi intézmények, megfelelő ön művelődési lehetőségek, kényelmi és élvezeti berendezések teljes hiánya a sok egyéb mellett falvaink a bizony különösen az intelligens elem részére nem teszik kívánatossá.

Nagyrészt hozzájárultak e bajok a kivándorlás előmozdításához. Kinek volt arra gondja a hivatalos tényezők közül, hogy népünk jogosult igénye e tereken is kielégíttessék. Falvaink nagyrésze elhanyagolt s a kultúrfejlődés oly alacsony fokán van, hogy sok idő kell hozzá, hogy emberhez méltó életviszonyok megteremthetők legyenek.

Hogy mi az, ami a vidéken hiányzik, azt nem lehet felsorolni. Minden hiányzik, ami a kultúrember életét emberivé teszi. Mi minden erővel városaink fejlesztésére főküdtünk s a falvaknak semmit sem adtunk. Az államhatalom elnézte, hogy a falvakban néhány önzetlen apostol műkedvelő tevékenysége legyen a kulturális társadalmi élet egyedüli mozgató ereje s a községek által fizetett adójövedelemből a városok fényűző berendezésére nagyjösszegű segélyeket adott ki.

*

A munkáskérdésről máshol szólok.

Következőkben egy sokszor vitatott s nagyjelentőségű népjóléti és egyúttal közgazdasági kérdésre óhajtom a figyelmet ráterelni: *az általános és kötelező biztosításra.*

A biztosítási üzlet nálunk teljesen rideg üzleti alapon kezelt, jól jövedelmező vállalkozás. E nagyjelentőségű üzletágat nálunk legnagyobbbrészt a külföldi tőke sajátította ki és sokmilliós évenkénti nyeresége biztosítótársaságaink-nak, nemzetgazdaságunk nagy kárára, külföldre vándorol.

Nem csodálom, hogy e külföldi intézmények máig sem tudták a biztosítás különböző formáit úgy megkedveltetni, amint kívánatos volna.

Nézetem szerint a biztosítást vagy teljesen állami ke-

zelésbe kellene venni, vagy kimondani kötelezően a társulást s így szövetkezeti alapon lehetne megoldani a kérdést,

1. Kötelezőleg biztosítani kellene az összes munkásokat rokkantság, baleset- és halálesetre és a nyugdíjbiztosítást kellene behozni. Hogy miért kellene ezt megcsinálni, azt hiszem, nem igen kell indokolnom.

A földművelésügyi kormány az országos munkás- és cselédszegély-pénztár útján jelentős formában igyekszik a kérdéseknek a földművesekre vonatkozó megoldására, de a kívánt eredményt ez intézmény mai formájában nem biztosíthatja.

Mi sem természetesebb, hogy a biztosítási díjak a munkaadó, az állam és a munkás között méltányosan volnának felosztandók.

2. Az általános biztosítás tűz esetére.

Minden község, városban lakót kellene arra kötelezni, hogy akár ingatlanát, akár ingóságát, értve alatta az élő állatjait is, tűz ellen biztosítsa. Természetesen ezt másképpen szintén nem lehet elérni, mint törvénnyel szabályozottan, mert vagy mindenki, vagy senki sem, mert ami kötelezd a szegényre, az kötelező legyen a gazdagra is.

3. Jég elleni biztosítás.

A jégverés ritkább dolog, mint a tűz, vagy a halál bekövetkezte, de ez is egy fontos dolog, mert sajnós, a jég, ha kárt tesz, a földműves egész évi munkáját, reményét leszi tönkre és a szegény embert teljesen, a vagyonosabbat pedig nagy fokban károsítja.

4. Az állatok biztosításának szükségessége.

Ma az állatállomány végtelen drága, de egyik legnagyobb hozama a gazdaságoknak is.

Ha egy szép jószággal valami történik, kényszervágást kell alkalmazni. A kényszervágások alig hozták meg a jószág kétötöd értékét, ezzel is igen sokat veszít a gazda, de ha a jószág biztosítva van, az esetben legalább az érték 80 % -a visszatérül.

Az esetben pedig, ha járvány üt ki és a jószág elpusztul, ez is nagy kár, sőt nagyobb, mintha a jószág eltöri a lábát, mert amíg törött lábúért a kényszervágásból némi

haszon visszatérül, addig a járványos betegségek folytán elhullott jószágból semmi.

Természetes, a jószágbiztosításnál e két különböző ok folytán a biztosításnál is más és más díjak lesznek fizetendők, más és más eljárás lesz foganatosítandó, de ez is csak részletkérdés, aminek elintézése igen könnyű feladat lesz az esetben, ha ezt is törvényileg szervezik.

A viszontbiztosítás kérdése egy nagy központi állami szervezettel kapcsolatban volna megoldandó.

Ha mindez bekövetkeznék, az élet-, tűz-, jégverés- és jószág-biztosítás az egész országban törvényileg volna szervezhető, ez egy oly sok milliárd összegű biztosítást eredményezhetne, amiből az ország csak a vagyonok megmentésénél is százmilliókat takaríthatna meg polgárai részére, de oly végtelen csekély biztosítási díjak megállapítását is eredményezné, hogy mindenki, még a legszegényebb emberre eső biztosítási díj is könnyen volna általuk megfizethető.

Természetes, ennek kiszámítási alapja egy egészen új dolog, hogy ez miként volna jól, kellően keresztülvihető, ez csak számítás dolga, mert hiszen az állam jól tudja, hogy kinek mije van, a községek, városok vezetősége még jobban, így visszaélés alig fordulhatna elő.

Főszempont az, hogy ha az a szegény munkás, aki egész életében kínlódva szerezte meg mindennapi kenyerét, előregedve, munkaképtelenné válva ne kelljen koldulni mennie, avagy a községek keserves közellátására szorulnia, hanem az elért korban nyugdíjhoz, esetleg a biztosított tőke percentjéhez jutva, legalább is meg lenne mentve. Az a szegény munkás, aki családjá, gyermekeinek keresve, egész élelét munkában töltötte el, elvéhédhét korában mint a vén kutya, csak átok mellett kapta eddig a csontot, vén korában jobban és többet nélkülöz, mint mikor véres verejtékkel kereste kenyerét, ettől meg volna mentve. Nemzetgazdaságilag is fontos dolog ez, mert az embereket egy bizonyos kényszermegettakarításra utalja, aki biztosít, annak egy kis jövedelmét így kényszer útján be kell szolgáltatni, ha nem kell, sokszor megesik, hogy jókedvében egynéhány koro-

náját elmulatja, ha azonban tudja, hogy szintén, mint az adóját, be kell fizetni a biztosítási díjat is, jobban meggondolja, hogy megélhetésére, biztosítására szükséges pénzt el-e költse.

Természetes, ha biztosítva is lesz, az esetben is lesznek olyanok, kik inni és mulatni fognak, de meg vagyok arról győződve, hogy az arány sokkal kevesebb lesz.

Azzal, hogy valaki biztosítva lesz, a többek között egy más cél is el lesz érve, ez az, hogy az emberek egészségükre is jobban fognak vigyázni, mert tudni fogják, hogyha a megállapított kort elérik, dolgozni nem tudnak, biztosításuk révén megélhetésük, ha nem is fényesen, tie némileg biztosítva lesz, ha pedig nem vigyáznak magukra, azt a biztosított összeget nem ők, hanem hátramaradottaik fogják éhezni, ami, ismervén az úgynevezett paraszt gondolkodást, egy igen fontos indok, mert mindenki bizonyos tekintetben önző, de a földműves önzés dolgában elől jár.

A tűzbiztosítás államosítása tekintetében ellentétes vélemény is lehet, mert ha minden biztosítva lesz és a tűz kitör, az esetben az emberek nem fejtenének ki oly buzgóságot annak eloltásánál, mint ahogy azt jelenleg teszik. Ez nagyon hamis felfogás, mert mindenki tudja azt, hogy elégett vagyonának egész értékét nem kaphatja meg, de ez be nem következhet, már azért sem, mert az emberi érzés olyan, hogy veszély esetén még az ellenség is segít ellenségén, meri ezzel saját biztonságát és károsodását látja biztosítottnak. De ha ettől el is tekintünk, ha az általános biztosítás bekövetkeznék, az építéseknel követendő előirt szabályok a mindenhol máris kötelezővé tett, de igazán törvénynek megfelelőleg be nem vált tűzoltásra szervezett rendelkezések, a mindenütt szervezendő és teljesen kitanított tűzoltással foglalkozó egyesület, avagy kötelező tűzoltó szervezetek által eszközölnének, ezek be nem következhetnének, mert meg volna a tökéletes szervezet azok védeése és korlátozására.

A jószágállomány biztosítása még az apaállatokra nézve sincsen kötelezőleg kimondva, ahol inkább a fajjószág jön előtérbe, ahol a fajt kell temérdek pénzzel megfizetni, általános jószágbiztosítás esetén ezen díjak is mér-

séklendők volnának, de hogy ennek törvényszerinti kötelezettsége mellett mily nagy haszna lenne, ezt csak azzal indokolom, hogy például a takonykórban elhullott állatok kártérítése csak azon esetben kötelező — természetes sok jóindulattal — ha a jószág gyanús, ki kell irtani és beigazolást nyer, hogy nem volt takonykóros, de ha az volt, a gazda nem kap semmit; ha veszettség fordul elő a jószágnál, ez esetben sem kap a gazda semmit, pedig ha ezen betegségben hull el a jószág, igazán éről a gazda nem tehet, mert nem tudhatja, hogy melyik vásárban vagy máshol érintkezik jószágja egy másikkal, de arról sem tehet, hogy mikor a faluban, vagy máshol fuvaroz vele, egy kósza kutya meg ne harapja.

Természetesen nagyon kell arra vigyázni mindannyi biztosításnál, hogy a biztosítások ne jogtalan vagyonszerzés tekintetéből köttessenek, ezt szigorú büntetéssel lehet majdan csak megakadályozni, de ne gondoljunk addig valakiről rosszat, amíg arról meg nem győződünk, mert azt kell mindenkor és mindig a kiindulási pontnak venni, hogy minden ember addig, amíg annak ellenkezője beigazolást nem nyer, tisztességes ember.

Ezen dolgok keresztülvitele egy nagy előtanulmányt igényel, de ezt nagyon könnyű elérni nálunk, ahol oly elsőrendű biztosítási szakemberek vannak.

Mindezek keresztülvitele esetén végére hagytam azon bekövetkezendő igen lényeges mozzanat megvilágítását, hogy ha a biztosítás tényleg keresztülvihető lesz, az esetben a szövetkezet egy óriási vagyon felett fog rendelkezni, amit óvatos, körültekintő és tisztességes eljárással, különösen, ha az országos központi szövetkezettel kapcsolatosan lesz megoldva a kérdés, a gazdasági érdekek előmozdítására lehetne felhasználni.

Közlekedési eszközökről

A háború közlekedési eszközeinket oly módon és mérvben vette igénybe, hogy azok sokat pusztultak, különösen vasutaink nagymértékben lerongyolódtak.

A háború nagy költségeinek elviselésére csak intenzív kereskedelmi és gazdasági élet tehet képessé. Általánosan elismert követelmény, hogy a háború költségeit csak úgy tudjuk elviselni, ha többet termelünk, mint eddig s az elpusztult rengeteg értéket ezúton próbáljuk helyreépíteni.

A többtermelés lényeges előmozdítója a közlekedési eszközök tökéletessége.

Erőtéljes gazdasági élet csak ott képzelhető, ahol a közlekedési eszközök jósága hatalmas erővel mozdítja elő a gazdasági élet anyagseréjét. A közlekedési eszközök, utak, csatornák, folyók képezik a gazdasági élet érhálózatát s úgy mint az ember életében csak egészséges vérkeringés nyomában lehet erő és egészség, úgy a gazdasági életben is csak ezen érhálózat jósága biztosít életképességet.

Sok e téren is a tenni való.

*

Ha ipartelepek, gyárak létesülnek, ezzel szorosan összefügg, sőt a létesülhetés egyik fő feltétele az, hogy az ipartelepek lehetőleg oly közlekedési vonalak mellett létesítsenek, ahol úgy a létesítéséhez szükséges anyagok és felszerelés könnyű odaszállítása, mint az ipartermékeknek onnan való elszállítása lehetséges.

Új ipartelepek létesítésénél, amelyek a közlekedési eszközöktől távolabb esnek, első teendő tehát az, hogy először építtessék meg az út, vasút, vagy csatorna és azután a telep, mert ezek nélkül azt létesíteni igen nagy nehézségekbe ütközik.

Téves felfogás, hogy a népességnek egy helyre való tömörülése adja meg az indító okot arra, hogy pld. ott

vasul kiépüljön. Én ennek éppen az ellenkezőjét tartom és pedig azt, hogyha egy vasútvonal kiépül, annak mentén keletkeznek azután új tömörülések és adják meg a vasútnak a forgalomból kifolyó hasznot.

Utak

Az 1890. évi I. tc. revíziója már régen el lett határozva. A vonatkozó törvényjavaslatot tanulmányozás végett meg is kaptuk és arra vonatkozó jelentéseinket is megtettük, de a revízió mind mai napig sem következett be.

Az 1890. évi I. te. alapján, kivéve az állam által kiépített és fenntartott utakat, a vármegyei utak kiépítése igen lassan haladt, azok fenntartása pedig a háború kiütése óta alig lehetséges.

Hogy a háború alatt azok kiépítése és fenntartása nehézségbe ütközik, nem csodálható, de hogy előbb, a háború kitörése előtt, nem lehetett a vármegyei utakat gyorsabban, nagyobb terjedelemben kiépíteni, annak okát az 1890. évi I. te. 23. §. 2-ik bekezdésében látom, mely szerint a vármegyei utak építése legjobb esetben csak a 10. §-ban megállapítható hozzájárulással, amihez még a kereskedelmi miniszter is hozzászól, eszközölhető.

Nem az tekintetik, hogy mi a vármegyék szükséglete, hanem az, hogy a 10%· mit tesz ki, mily összegei fordíthatnak útépitésre és ez alapon lehet csak a költségvetést elkészíteni. Az, hogy a minisztérium segélyt ad, ez csak illuzórikus valami, ha jóindulattal van és van fedezet, adhat többet, ha kevés a fedezet, ad segélyt, vagy semmit, ezen joga különben is magában a törvényben van lefektetve. Minden vármegyében megvan az az óhajtás vagy elhatározás, hogy több útszakaszt kiépítsen, de nem hogy többet építhet, hanem a hozzájárulás percentjének megállapítása folytán mindig kevesebbet, mert a már meglévő utak fenntartási költségeihez az új utak kiépítésének költ-

ségei is hozzájönnek, így vagy a kiépített utak fenntartására nem fordítatik annyi összeg, mint amennyi kellene és elromlanak, vagy nem marad az új utak kiépítésére anyagi erő, hogy azt folytatni lehessen.

Az 1890. évi I. te. 24-ik §-ában foglaltak, a régi időben valahogy csak gyakorlatilag keresztül voltak vihetők, akkor jobban, midőn még a robot is fennállott, de akkor sem ért valami sokat, ma ennek keresztülvitele lehetetlen, inkább lerójják; de ez is sok kárral jár, mert a vármegyei útheadból évenként igen sokat kell behajthatatlanság folytán leírni, amely összegek az egész országban sok millióra rúgnak, de ezen leírás folytán fennálló szolgáltatás sem vétetik sohasem igénybe.

Az 1890. évi T. te. 37., 48. és 49-ik §§-ai intézkenek ezen szolgáltatás felének pénzbeli megváltásával.

Még az elég jó, hogy a törvény 37-ik §-a értelmében a közmunka fele pénzbelileg megváltható, ez szükséges is, mert éneikül igazán nem lehetne semmit sem építeni, mert ha közmunkával meg is lehetne építeni az utakat, az útépítés nemcsak magának az útnak kiépítésével történik, hanem azon hidak, egyéb műtárgyak is létesítendőek, amihez a hozzávaló anyagot meg kell venni, tehát a 37-ik §. értelmében a fél megváltásából bejövő összegeket lehet erre fordítani.

A további hibák abban rejlenek, hogy maga a közmunka váltságdíja igen kis összegben van megállapítva, amely rendszerint olyan csekély, hogy a tényleges munkabéreknek legjobb esetben egynegyed részét, fuvarok tekintetében pedig egytized részét képezi csak. Ily jövedelem mellett utat kiépíteni nem lehet, javítgatni, tatarozni igen, de ez rendszerint nem ér semmit, mert jó időben rossz utón is el lehet járni, de ha bekövetkezniök az esős idők, a ki nem épített utakon a közlekedés majdnem lehetetlen.

Ami a községi közdülő utak fenntartását és építését illeti, a törvény erről is intézkedik, de az végrehajtva alig van, de azokon a forgalom csekélysege, leginkább a gazdasági célra lévén felhasználva, egész más elbírálás alá

tartozik, mint a vármegyei, vagy a vicinális utak fenntartása.

Ezeket tehát mielőbb segíteni kell, és pedig a meglévő utak egy részének évenként való teljes kiépítésével, azoknak rendes fenntartásával, legyen inkább rövidebb szakasz jól kiépítve, és haladjon annak kiépítése évenként tovább és tovább, így valamikor a teljesen jól kiépített út fog rendelkezésre állni, de akkor, midőn a vicinális utak kiépítéséhez a költségvetésben megállapított összegek soha sincsenek a vállalati összeggel arányban, a vicinális utak kiépítése lehetetlen, mert azok fenntartásához szükséges összegek, bár az utak javítására felhasználatnak, azokkal csak javítani lehet, de állandóan járhatóvá tenni azokat lehetetlen.

Másképp ezt megoldhatónak nem tartom, mint úgy, hogy a törvény revíziója alkalmából intézkedésnek kell történni arra nézve, hogy úgy a vármegyei, mint a vicinális és községi közdüllő utak építése és fenntartására szükséges összegek váltsága pénzben és pedig a tényleges fizetett fuvaroknak megfelelően állapíttassék meg, amíg ez meg nem történik, az utak építése csak nagyon lassan fog haladni, vagy pedig egyáltalában véve útépítés meg sem történhetik.

Folyók, csatornák

Magyarországon sóik folyó van, de ezek hajózásra nincsenek berendezve, éppen úgy nincsen csatorna-hálózata, ahol közlekedés is folyik. — Belgium és Németalföld sokkal kisebb országok, csatornahálózatuk jóval felülmúlja Magyarország csatornáinak számát és hosszát. A folyón és csatornáikon való közlekedési vonalak kiépítése szintén egyike azoknak, amelyeket a jövőben létesíteni kell, mert egyike a legolcsóbb közlekedési eszközöknek, de ehhez még gazdasági haszon fejlesztésére is felhasználhatók, amennyiben csatornák építése a földek öntözésével is össze van kapcsolva. Tudom, nagyon jól, hogy ma, még Magyarországon éppen az adminisztracionális költségek túl magas

volta, tervezések hosszadalmassága folytán a csatornák építése sokba kerül, de sokkal kevesebbe, mint azon gazdasági haszon, melyet pár év alatt hajtának.

A csatornák építkezési költsége a közlekedés és öntözéssel, nemcsak hogy megtérülnek, hanem nagy közgazdasági hasznot is hoznak, beigazolt tény.

Magyarországon egy régi hiba az, vagy legalább is a múltban az volt, hogy azon időben felmerült okok miatt készítettek új csatornáikat, vagy zárlak el folyókat, folyamat. Nem a jövőre, hanem az akkori jelenre gondoltak csak, ennek igazolásául csak a kis Duna elzárását hozom fel, amelyet a Duna szabályozása azon időben úgy köveltélvén, hogy elzárassék, elzárták, évtizedek múlva annak újbóli kinyitását látták szükségesnek, mi meg is fog történni, mert a munkálatok már folynak.

Ha a jövőre gondoltak volna, az elzárás és kinyitás költségeinek sokkal kisebb percentjében lett volna az egész vízrendezés keresztülvihető, míg így sok millióba került.

A csatornák létesítése, különösen gazdasági tekintetektől, óriási hasznot hoz az országnak, mindazon környékeken, amelyek nagyobb központok mellett terülnek el, melyek oly szeresések, hogy nagyobb folyó mellett fekszenek.

Csak egy példát hozok fel. Ez Budapest székesfővárosból naponként elfolyó, földjavításra és trágyázásra alkalmas szennyvíz!

Ha ezen óriási mennyiségű szennyvizet akár a Csepel-szigetre, akár Soroksár, Dunaharaszti, Taksony, Bugyi, Alsónémedi községek homokos területeire lehetni¹ vezetni és ezen földeket azzal öntözni, ezen földek, különösen zöltség termelésének hozama elég volna egész Budapestnek sőt még a külföldre is lehetne elvből szállítani. Ugyanígy más nagyobb városok szennyzeit azok környékén fel lehetne használni ugyan e célból.

Mindezen berendezések Németország sok városaiban már megvannak, de megvannak Ausztria egynéhány városában is, miért ne lehetnének meg Magyarországon, miért ne létesülhetnének, ez csak pénzkérdés, amely feltétlen na gyon jó kamatú volna és ki fizetné magát.

Vasutak

Magyarország vasútpolitikája, mely a vasútnak fejlesztése, vasútvonalak kiépítésénél nyilvánult meg a múltban, igazán szép haladást állapíthatunk meg, csak éppen az a haj, hogy a legfontosabb stratégiai vonalak közül még mai napig is van sok olyan, amely egyvágányú, ami a háborús közlekedés lebonyolítását igen megnehezíti.

A múlt hibáin kell a jövőnek kialakulni és a múlt mulasztásait kell a jövőnek pótolni.

Új vonalak kiépítése nagyon összefügg az ipar és kereskedelem fejlesztésével és egyik főalapja, amelyre az támaszkodhat. Nemcsak a fővonalakat kell kettős vágányra kiépíteni, hanem ezenkívül kell fejleszteni a h. é. vasutak hálózatát is, hogy a közlekedés ne egy irányban, hanem mennél több irányban széjjelterelődjék és az ipari, nemkülönben mezőgazdasági cikkek szállíthatása ezzel elősegíttessék.

Magukat a vasútengedélyezéseket egyszerűsíteni kell, meri nem hiszem, hogy legyen még a föld kerektségén egy ország, ahol a közigazgatási és műtanrendőri bejárások alkalmával oly sok szakközeg és érdekeltség megjelenve, a keresztülvitelt nehezíteni igyekezzék, mint éppen Magyarországon. Az eljárások, tervezetések, kiszállások, kisajátítások, üzembehelyezések és mindenféle egyéb ki- és bejárás oly sok időt vesz igénybe, hogy vasút létesítése és forgalombahozatalára évek kellene ott is, ahol az építési költségek rendelkezésre állanak, ott pedig, ahol a törzsrésvényekbeni állami hozzájárulások, elsőbbségi kötvények megszerzéséről van szó, még tovább, sőt vannak oly engedményesek, akiknek engedélyezve van a h. é. vasutak kiépítése, de az, bár már azóta 15—20 év eltelt, a megvalósítástól még nagyon messze van.

A vasúti politika és vasútfejlesztés legelső és legnagyobb hibájául tudom azt be, hogy a vasútépítés terén szabad verseny nincs, hanem oly mindenféle lehetetlen akadályokba ütközik rendszerint a kérelmező, hogy a legjobb

indulata mellett sem képes életrevaló és a közérdekre nézve előnyös vasútját megépíteni.

Általánosságban kívánom azt megjegyezni, hogy igen sok vasút kiépítése nem annyira köz-, mint magánérdek. de ez nem zárja azt ki, hogy a magánérdek mellett létesítendő vasút a közérdeket is ne szolgálná és viszont, mert egy vasút kiépítése, új telepítések a földeknek jobb kihasználását és értékesíthetését is magával hozza és alkalmat ad arra, hogy azok mentén elfekvő parlagon volt földterületek megműveltesenek vagy a földben lévő nyerstermények kiaknázása is kezdetét vehesse.

A szabadversenyt engedném meg e téren a műszaki feltételek szigorú betartása mellett bárkinek, megengedném a vasutak építését akár 10 méter távolra egyiket a másiktól, mert ezzel részint a közlekedést mozdítanám elő, másrészt az egészséges versenyt teremteném meg az árúknak olcsóbb szállítása és a közlekedésre szoruló közönség könnyebb, gyorsabb közlekedésének előmozdítása által.

A közlekedést nem korlátozni, hanem minden tekintetben elő kell segíteni. Azzal, hogy egyik vagy másik vasút vasúti tarifáit emeli, ez emeli, az áru eladási árát is, mert az eladónak mindig számolni kell azzal, hogy terményét mennyiért szállítja és ehhez arányítja annak árát, viszont a vevőnek is kell ezzel számolni, aki azután a közönség rendelkezésére bocsátandó árú eladási árát is ehhez méri, tehát mennél több vasút volna kiépítendő és azon való közlekedésnek, szállításnak, mennél olcsóbbnak is kellene lenni és miután az utazhatásra az alkalom megadatnék, az árú szállítására is, mindazon áru, amelyeket most tengeren szállítanak, ezek szállítása a vasutakkal volna lebonyolítható és minél több lenne a vasút, a szállítási árak is olcsóbbak lennének, a közlekedés alkalma az utazásokat is szaporítaná, az áruforgalom lehetősége, lui olcsóbb díjak mellett is, de a vasút jövedelmét feltétlenül biztosítaná.

A szabadverseny mellett természetesen az állami és vármegyei hozzájárulásnak is teljesen meg kellene szűnni és az államnak a postaszállításért járó összegeket kellene csak fizetni, mert az is tény, hogy a vasútépítések

alkalmával megállapított építési költség rendszerint oly magasan van megállapítva és minden beszerzés oly drágán, amely a vasút kiépítésének költségeivel soha sincsen arányban, éppen azért a vasút tényleges építési költségeire nézve, annak létesítése után az engedményestől feltétlen elszámolás volna követelendő.

Magát az államot ezen szabadversenyben csak éppen olyan vállalkozónak kellene tekinteni, mint bárki mást, ezzel azután elérnénk épp úgy, mint Amerikában, a közlekedés megkönnyítését, olcsóbbá tételét, kényelmét és gyorsaságát.

Az esetben, ha szabadverseny volna és az állam nem adna segílyt, a vármegyék szintén nem adnának, mily sok millió maradna meg úgy az államnak, mint a vármegyéknek is, mely utóbbiak, az útalapból kiutalt összegekért, kamatozatlan törzsrészcvényekben kapják meg azon összeg ellenszolgáltatását, amelyeket, ha ezekben nem fektetnék, mily sok kilométer utat tudnának kiépíteni. Ezt igazságtalanságnak is tartom, mert a múlt vicinális vasutainak kiépítése folytán a vármegyék útalapjaiból kiutalt összegek, amelyek törzsrészcvényekbe fektetettek, vagy teljesen kimerültek már, vagy csak oly csekély összegek állnak rendelkezésre, amelyek talán jobb, szükségesebb vasutak segílyezéséi, törzsrészcvényekben, a jövőben teljesen kizárják, mert nincs miből segílyezni, és itt érvényesült az elsőbbség joga, de sohasem az igazság és a méltányosság joga.

Vasutat építeni, tudom nagyon jól, hogy törzsrészcvények nélkül nem lehet, bár megengedem, hogy lehetnek oly vagyonos emberek és oly vállalkozók, kik egy-egy vasútvonalat saját erejükből ki tudnak építeni, de ilyen ember kevés van, éppen azért másoknak is hozzá kell járulni a vasút létesítéséhez szükséges pénz megszerzésében, törzsrészcvények aláírásával, annál is inkább, mert a vasút kiépítése folytán közvetlenül érdekelve vannak, minden tekintetben fejlődésüket véve alapú, de viszont oly rendelkezés is életbe volna léptendő, hogyha az elsőbbségi kötvények az összes reális kiadások levonásával bizonyos előre

meghatározott percent jövedelmet elérnek, a törzsrészesvények is részesüljenek jövedelemben. Ez megvan most is, azonban nem hiszem, hogy legyen az országban egy vasút is, amely ezen kötelezettségének eleget tesz, mert a költségek, vagy új beszerzésekkel a fölös jövedelem mindig eltűnik. A vasút kiépítési költségei, miként már említettem, feltétlen reális alapokon volnának megállapítandók, miután azonban sokszor megtörténhetnék, hogy az előirányzott költségek a változott viszonyoknál fogva nem volnának elégségesek és így, a vasút építése akadna meg, az építési költségek előirányzatánál, egy bizonyos tartalék volna mindenkor engedélyezendő, amely felhasználható volna, amennyiben azt a változott viszonyok indokolták teszik.

A szabadverseny alatt, természetesen nem az értetődőnek, hogy mindenki, akinek eszébe jut egy vasutat építeni, az bárhol, bármerre, bármely föltétel alatt létesíthesse esetleg oly vasutat létesítsen, amely sem a közérdeknek, sem a közbiztonságnak meg nem felelne. Feltétlen az összes vasutak felett, a főfelügyeletet az illetékes mostani kereskedelmi minisztérium, avagy, külön szervezendő vasúti minisztérium tartaná fenn magának, törvényhozásilag meg volnának hozandók azon szabályok, amelyek mellett a szabadverseny életbeléptető lehetne, az állam jogának azon korlátlan megállapításával, hogy amennyiben az államnak a kiépített vasútvonalra szüksége volna, azt bármikor megválthatja.

Erre azt mondhatnák tisztelt olvasóim, hogy önömmal ellentétes kijelentéseket tettem, mert ha az államnak joga volna, a neki szükséges vonalakat megváltani, az esetben a szabad verseny szűnnék meg, mert egyes vállalatok vasútvonalakat kiépítenék, amelyik jól jövedelmezne, azt az állani megváltaná, kevésbbé jövedelmezőket pedig meghagná a részvénytársaságnak.

Ez nem zárja ki a szabadversenyt, mert egy jól jövedelmező vasútnak az ára is nagy, tehát azt nagyon meg is kellene fizetni magának az államnak, először, de másodsorban ugyanaz a társaság, amelytől az állam ezen vasutat

kisajátította, ismerve a helyzetei, éppen a szabadverseny jogánál fogva, lia valamivel távolabb is, de ugyanazt a vonalat kiépíthetné, ha ez ellen egyéb érdek nem szólna.

A magyar felföld több folyója, Erdély sok havasi patakja, folyója, melyek sok millió hajtóerőt képviselnek, kihasználva nincsen. Fűrészek, papírmalmok volnának ugyanott létesíthetők, amelyek az ott lakók megélhetését azzal, hogy tisztas munka adatnék nekik, előmozdítaná, mert most, a tót drótozni, üveget bevágni jár, az oláh pedig — nem csinál semmit, mert nincsen alkalma arra, hogy dolgozzék. Ha ezeknek munkát tudnánk adni, kellő megélhetést, kivándorolni sem volna kedvük, mint most. mikor nem áll rendelkezésükre a kellő megélhetőség lehetősége sem. Ugyanezen vidékeknek utak, csatornák avagy vasutakkal förténő kiépítése lehetővé tenné azon vidékeken létesíthető ipari és gyári üzemek építését, mi újra csak az idegen ajkú lakosságnak adna alkalmat arra, hogy dolgozhasson, keresessen. Hozzá kötné a kereset lehetősége, szülő hazájához» ami most, éppen a munka hiánya miatt, nem 'kapcsolhatja oda.

Az iparról

Az ipari élet fejlettsége, hogy mit jelent az államgazdaságban, azt nem kell fejtegetnem. E fontos gazdasági ág nálunk még ma is el van hanyagolva, ma sem áll azon a fokon, ahol lennie kellene.

Hogy ipari életünk e fejletlenségéből erőtéljes, céltudatos lépésekkel haladhasson előre, ahhoz elsősorban egy új, a múlt tapasztalataiból levont üdvös intézkedésekkel bővített ipartörvényre van szükség.

Az érvényben levő 1884. évi XVII. t.-c. ma már elavult s nem telet meg hivatásának.

Minden meghozott törvény, a későbbi idők folyamán,

kell, hogy módosuljon, így keletkeznek azután az egész irodalmat felölelő miniszteri rendeletek, vármegyei szabályrendeletek tömege, bírói és más gyakorlat folyamán hozó elvi határozatok és Ítéletek kötetnyi halmaza.

Az ipartörvényel éppen így vagyunk, mert azt mindeki beláthatja, hogy az 1884. évben hozott ipartörvény teljesen idejét múlta.

Ezt belátta maga a kormány is, midőn 1908. évben a m. kir. Kereskedelemügyi minisztérium kiadta az ipar gyakorlásáról szóló törvényjavaslat tervezetét. Ennek már 10 éve, de azóta az ipartörvény módosítása csak terv maradt,

Ezen módosított ipartörvény sokkal jobb, mint az előbbi, mert a hosszú idő tapasztalataiból meríti adatait, de a törvényjavaslat közlése óta elmúlt sok idő, talán már tíz év is, mely oly hosszú idő, hogy az újabb kívánalmaknak megfelelően, Ina alapul is vesszük a módosítást, a kidolgozásnak egészen másnak kell lenni. Az új törvényben kell, hogy a gyáriparral külön s a kézműiparral foglalkozó külön részek legyenek. En. mindkét részhez hozzá kívánok .szólni a következőkben.

*

Ma nem a népek egymásiránti faji gyűlölködése, hím-nem az ipar, kereskedelem, vagyis az anyagi érvényesülés „háborúja folyik, hogy a háború oka másnak van feltüntetve, e ténykörülmenyen mitsem változtat.

Minden nagyobb nemzet arra törekszik ezen háború-jában, hogy vagy egészben, vagy nagyobb részben magához ragadja a világkereskedelem hatalmát, hogy ezzel mindazt, amit termel, minél jobban értékesítse és vagyoni gazdagodásával megszerezhesse azon vezető hatalmat, a pénzt, anyagi jólétet, ami nélkül semmi el nem kezdhető és ami minden tekintetben erejét megalapozza és gyarapítja,

Amerika félti gazdasági terményeit, hogy külföldön nem értékesítheti, ipari cikkeinek elértéktelenedését, petró-leum-, szén-, vasterményeknek kivételét és fél attól, hogy ipari működése folytán előállított készletei feleslegessé válnak és a nyakán maradnak, ezzel önmagára lenne szorulva

és az ipari cikkek áraiban óriási devalváció állana be, félti a hadiszükségletekért járó és kölcsönökben adott pénzének elvesztet.

Németország, amely ország munkásai kevesebb díjazásért jóval többel dolgoznak, mint az angol munkások vagy a franciák, azért viseli a háborút, hogy ipari téren a már kiküzdött vezetőszerpét meggarthassa és ebből, mint eddig is, az ország anyagi jólétét továbbra is biztosíthassa.

Oroszország azért viseli háborút, hogy a Dardanellák megszerzésével szabad utat nyerhessen a tengerhez, amelyen termékeit könnyebben, olcsóbban értékesíthesse.

Az olasz, — talán az egyedüli, — aki területszerzés öve alatt folytatja a háborút burkoltan, azonban az a nézetem, hogy inkább Angliának és Amerikának anyagi támogatása egyik főcél, egyik főök, a másik ok pedig az, hogy úgy francia, mint angol segítség és támogatással, amit maga nem tudott megszerezni, afrikai gyarmatait nemcsak hogy biztosítsa, hanem még nagyobbítsa is.

Románia semlegességéért megkapván az óriási anyagi hasznot, csendesesen felkészült megtámadtatásunkhoz és miután megszerezte a háborúhoz az anyagi erőt, a pénzt, támadt meg m linket, lehet, hogy azoknak a félrevezetése folytán is, kik itt Magyarországon a nagy Román birodalom megalapozásán fáradoztak. Szüksége volt ezenkívül Erdély azon részeire, ahol arany, ezüst, szén, ami neki nincs, van i)öven, e mellett Magyarország legtermékenyebb alföldjét is szerette volna bekebelezni.

Szerbia orosz befolyás alatt nemzetiségű ambíció, terjeszkedési vágyból kifolyólag támadott, ugyancsak Magyarország egyik legjobb részeinek, a Bácskának és Szerémségnek bekebelezhetése céljából.

Egyedül mi magyarok nem óhajtottuk a háborút, mert a mostani idők lettek volna azok, amidőn minden tekintetben szellemileg és anyagilag is olyan úton voltunk, ami ma boldogulásra vezet. Nekünk kellett menni Ausztriáért és azon köteléknél fogva, amelyben Németországgal szemben vagyunk kötelezve. Mi nem akartunk ipari vagy kereskedelmileg világhatalomra vergődni, azt hiszem megaléged-

nék azzal is, hogy mindazt, ami macinknak kell itthon állíthatnánk elő.

Tehát ha ezen háború az ipar, kereskedelem háborúja, amiért a nagyhatalmak felfogása szerint, érdemes annyi vért, pénzt, vagyont feláldozni, ebből az következik, hogy nekünk a háború után iparkodnunk kell arra, hogy ezen nagy kereskedelmi hatalmak gyámkodása alól kivonjuk magunkat és nemcsak a termelés fokozása, hanem az újabb iparágak bevezetése, kultiválása és kereskedelmünk megerősítése is, egyik főtörekvésünk kell hogy legyen.

Ha körülnézünk, azt állapíthatjuk meg, hogy Magyarországon bizonyos iparágak, vagy nagyon gyöngék, vagy egyáltalában véve nem üzetnek, szükségleteinket Ausztria és Németországból kell beszerezni. Magyarország saját terményét és termelését sem képes iparilag feldolgozni. Ezt igazolja a háború előtti idő, amidőn a nyers vasat sem tudtuk a szükséghez képest feldolgozni, borunk is kiment, a vas, mint gép, a bor pedig mint pezsgő jött vissza hozzánk, a lenünk Csehországba ment, az árpánk legnagyobbbrészben sör készítése végett Ausztriába és Bajorországba, komlót viszont onnan kellett hoznunk, pedig van elég nagy és jól berendezett sörgyárunk. Mindenre ki nem terjeszkedhetem e kis munkám keretében, ezt csak példaképpen hoztam fel, még azonban azt meg kell jegyezni, hogy mily sok gyár van Magyarországon, amelynek berendezését, itthon készítettük volna el, azt azoriban szintén Ausztria vagy Németország szállította. Mily sok millió vándorolt ki ezért más országokba! Mennyi munkaerő maradhatott volna Magyarországon, ha iparunk jobban van fejlődve és fejlesztve, amely ma ritka erő munkájában, megélhetés nélkül, kénytelen volt Amerikába kivándorolni, és annak anyagi gyarapodását előmozdítani.

Mindezeknél fogva, a háború után, nemcsak a meglévő gyárak és iparvállalatok fejlesztendők, hanem olyak is felállítandók, amelyek a meg nem lévő cikkek előállítására lesznek berendezve, hogy külföldre ne szoruljunk, hanem mindent itthon szerezessünk be, ez is már anyagi jólé-

lünk egyik főfeltétele és első lépcsője, mert ez esetben nem a külföldre megy a pénz, hanem bent marad az országban.

Én, nemcsak új üzemek felállítását tartom szükségesnek, hanem szükségesnek tartom azt is, hogy a mi ipari munkásaink kellő, sokkal jobb kiképzést nyerjenek, mint amit most nyerhetnek. Szükségesnek tartom, hogy azon engedelmességet, erős érzést és meggyőződést, ami a németországi ember lelkébe be van oltva, a magyar emberébe is oltuk be.

Nem tudom igaz-e, nem állapítottam meg, de hallottam szavahihető emberektől, hogy egyik háborús hadsereg, kivéve saját földjének területét, mindent elpusztított, amit országa gyártani tud. Ő már a háború folyamán gondolt arra, hogy a meglévő és a bálború alatt készített gazdasági gépekre és mindarra, amit az emberek szükségének a jövőben is, a háború után fokozatosan szükség lesz. A háború után felhalmozott készletei annál inkább értékesíthetők lesznek.

Ily életrevalók, előredolgozók mi sohasem voltunk, tanulni sohasem árt, mi még sokat tanulhatunk a külföldtől, ami minden tekintetben csak hasznunkra lesz.

Kötelessége azon vállalatoknak az ipart, kereskedelmet fejleszteni, amelyek a háború okozta konjunktúrák folyamánként igen-igen sok milliókat nyertek és éppen az a sok millió magyar pénz, magyar ipar és kereskedelem fejlesztésére kell, tehát azt fektessék be.

Nem kétlem, hogy azon vállalatok, amelyek jó vezetés mellett most gyarapították milliókkal vagyonuskat, megállni nem akarnak, hanem azt gyarapítani szándékoznak, a háború után is, mert önönmaguk ellen vétkeznének, ha ezt nem tennék.

*

A kézműipar mindig többet veszít súlyából, jelentőségéből. Mindig több-több iparágat sajátít ki a gyáripár, melynek versenyével a kisiparos megbirkózni nem képes. Az ily iparágak kézműveseiből a gyáripár munkásai rök-rutalódnak. A kézműipar az elmondottakra tekintettel folyton szűkebb térre szorul. Egyedül a szervezett szövetkezeti

mozgalom mentheti meg a további visszafejlődéstől. Ezúton előnyösebben tudják a feldolgozandó anyagot beszerezni, a kész árut közösen értékesíteni, közös műhelytelepeken munkagépek felhasználásával olcsóbban tudnak termelni s végül e téren tisztességes hitelhez juthatnak.

Sok szó fér még ma is iparosaink szakszerű kiképzéséhez, érdemes e kérdésnél megállani.

Az 1884. évi XVII. te. 59—87. i?-ai vonatkoznak a tanoncokra. Az erre kibocsátót! külön rendeletekre és az e tárgyban kiadott 39206. sz. végrehajtási utasításra nem terjeszkedem ki, csak azt jelzem, hogy mi is az a tanonc úgy nagyobb városokban, de különösen a vidéken.

Hát mi is az, vidéki tanonc? Egy oly pária, aki mindent inkább tanul, csak a mesterségét nem tanulja, mert tisztelet a kivételnek, — a falusi és még az olyan városi mester is, akinek földje van, a fiút inkább felhasználja gazdasági munkára, kapálásra, aratásra, otthon favágásra, mosogatásra, tehen és ló ápolására, vagyis házi és gazdasági munkájának elvégzésére, minthogy kellően tanítsa azon mesterségben, amelyre a szülők adták. Házi és gazdasági cselédet pótol az a mesternél.

Az ellátása is legrosszabb, oly lakást, fekvőhelyet adnak a tanoncnak, amely a lakásnak legrosszabb helye, sötét, szűk, nyáron meleg, télen hideg, ahol csak azért tud pihenni, mert nappal otthon és a gazdasági teendőiben, vagy magában a műhelyben munkát végezve, testileg teljesen kimerül.

Ha a kitöltött tanonccévek ily nyomorúság között telnek el, a mester felszabadítja azután a tanoncot, ki sem lelkiileg, sem testileg, sem mesterségében nincsen úgy kifejlődve, hogy azon nehéz kereső pályán amire adták, helyét tökéletesen megállhassa.

A tanoncidó lejártával a mester akár tud az a tanonc, akár nem, a szülők unszolására felszabadítja és miután nincs senki, aki ellenőrizhetné, hogy tud-e valamit vagy sem, felszabadul és legtöbb esetben kontár marad, avagy

ha van benne törekvésí vágy, csak legénykorában tanulja meg igazán a mesterségét.

A törvény erre vonatkozó rendelkezése igen szépen írja mindazt elő, mindazon bánásmódot, hogy a munkaadónak miként kell bálni tanoncával, az iskolába való járatást, az Istenbázába való küldés kötelezettsége, mind igen szép rendelkezések, de ennek keresztülvitele ha még a városokban meg is történhet, a vidéken alig történik meg, mert nincs ellenőrizve a tanoncok templomba való járása, iskolába pedig, ha meg is volna a jóakarát, rendszerint tanonciskola nincs, vagy ha azt köteleességszerűen tervezték is, a néptanítók legtöbbszörben nincs meg az a kitartás, hogy legtöbbszörre rossz viselkedésű tanoncokat, a nekik szükséges tananyagokra kellő módon előkészítsék.

Még az esetben, ha van is tanonciskola, van is megfelelő néptanító, a munkaadó gazdák tanoncaikat oda rendszerint nem küldik, éppen a fent említett okoknál fogva, mert tavasszal és nyáron van külső gazdasági munka, mikor pedig ez nincs, amikor az ipari munka készül.

A tanoncoknak tehát első sorban megfelelő elhelyezés, ellátás lenne biztosítandó és oly bánásmód, amely mellett iparágát szívesen tanulja, és oly kezelés munkaadó gazdáiknál, kik inkább hozzátartozó családtagnak tekintik, mint szolgának, vagy cselédnek.

Az előadottakból azt akarom kihozni, hogy a tanoncok nevelése, kiképzése körül egészen más irányelveknek kell érvényesülni, mint amilyenek eddig voltak, a fiatal tanoncokba kell az erkölcsi élet, polgári tudás, a tanult munkának jó elsajátítását tanoncéveiben beoltani, hogy amikor, mikor felszabadul, jó ember, jó munkás váljon belőle és ez alapon akkor, mikor munkálkodásával szemben jogos követeléssel lép fel, azt az igazság és méltányosság eszközeivel, nem pedig az erőszakkal szerezze meg.

A Kereskedelemügyi m. kir. minisztérium, az ipartörvény módosítása tekintetében kiadott tervezetben 232—305. §-ban foglalkozik e dolgokkal. Igen szépen van lefektetve mindaz, amivel a tanonckérdés rendezéséhez közelebb jutnánk, de hol vagyunk ennek végrehajtásától.

A törvény idevonatkozó részének ki kellene terjeszkedni arra, hogy: 1. Tanoncnak csak az volna felvehető, aki a népiskola 6-ik osztályát eredményesen elvégezte. 2. Egészségének és testi erejének megfelelő iparra, illetve ipar tanulására lehessen csak felvehető. 3. Másra mint arra, amely iparra adatott, felhasználható ne lehessen, tehát csak iparát tanulja, gazdasági, vagy egyél) cseléd i munkát végeztetni vele ne. legyen szabad. 4. Tisztességes elhelyezési és ételmei kapjon, tehát oly mester, kinek ez nem áll rendelkezésére, tanoncot föl se vehessen. 5. Iparos tanonciskolákban, szorosan és különösen az ipar körüli tanulmányokat tanulja és végezz-e el és oly szakokban, amelyek szorosan véve tanult iparágak gyakorlásával összefüggnek. 6. Csak akkor legyen felszabadítható, hogyha iskoláit kellő módon elvégezte, erről is kapjon bizonylatott, de addig ne lehessen ötét felszabadítani, amíg tanult iparágának gyakorlati elvégzéséről, külön e tekintetben kiküldött bizottság előtt, a vizsgát le nem teszi. 7. Minden esetre a kikézésnek ideje, ki kell, hogy kötéssék, de megadassák az a mód is, hogy amennyiben úgy tanulmányaiban, mint azok keresztülvitelében szükséges dolgokat előbb elsajátította volna, képesítése előbb is megtörténhessék, de ezzel szemben ha a kitűzött idő alatt sem tanulmányaiban, sem másképp a képesítést el nem nyerte, mindaz ideig köteles volna tanulni, míg azt el nem éri. 8. A tanoncokkal való bánásmód, azok szabadideje, a munkaidő elő volna írandó.

9. A tanoncidő alatt a szülők, vagy gyámok kötelezettsége a mesterrel szemben szerződésileg volna biztosítandó, a mester pedig szintén szerződésileg biztosítaná a szülőket, mert az általános és most elfogadott szerződés igen hiányos, igen sok kívánni valót hagy hátra, sok vitára ad okot.

10. Meg volna határozandó, hogy ha egy községben bizonyos számú mester van. azok kötelesek a tanonciskolák fenntartásához bizonyos összeggel hozzájárulni, szigorítandó volna a tanoncoknak iskolába járása, kötelességévé kellene tenni a tanoncok templomba való járását és azt, hogy vállásuk szerint külön az illetékes lelkipásztorok által a tisztesség és erkölcsre kitanítassanak.

Ami a törvényjavaslat 307—380. §-ai alatt a segédekre vonatkozik, alapjában véve elfogadható, természetesen a mostani viszonyoknak megfelelő kellő átdolgozással.

Úgy a tanoncok, mint a segédek és gyári munkásokra vonatkozó munkaidő a törvényjavaslatban le van fektetve. A paragrafusok tömkelegében azonban sok a kibúvó.

Mint szolgabíró és főszolgabíró a váci és ráckevei járásban, amelyek Budapest körül terülnek el, igen sokszor megállapítottam, hogy gyárakban fejletlen fiúk és leányok voltak alkalmazva, ahol olyan volt a gyári üzem, amely nemcsak hogy a fejletlen gyermekek fejlődését megakasztotta, de határozottan meg is rontotta. Midőn a gyárat e tekintetben felelősségre vontam, orvosi bizonyítvánnyal igazolta, hogy az orvos oly korú gyermekeket a gyárban alkalmazhatónak ítélte és miután ezt szakértő mondta, ezzel szemben nem tehettem semmit.

A háború kényszerhelyzete egészen más dolgokat állapított meg, más körülmények léptek fel, a munkaerőnek elvonása miatt 14—15 éves fiúk és leányok, kik a budapesti és környékbeli gyárakba mennek dolgozni, mutatják legjobban azt, hogy az állandó gyári munka mily egészségtelen, ideget és testet ölő, ezt lehet, látni mindennap, midőn a vidékről mennek a gyárakba kora reggel, vagy későn este, vagy jönnek onnan el, mily törődöttek, álmosak. Ezt nem is lehet csodálni, ha reggel 4 órakerelve, este 10 órakerkezhetnek csak haza, vagy délután 5 órakermenve a gyárba, másnap 8—9 órakerkeznek vissza lakóhelyükre.

Még azok, akik csak nappali munkát végeznek, valahogy kipihenik magukat, de azok, akik éjjeli munkát végeznek, rendszerint nappal, szüleikkel együtt, gazdasági munkát is kell hogy végezzenek, tehát oly kevés ideig pihennek, amely egy fiatal fejlődő testnek nem elég. Ezen a háború után feltétlen segíteni kell.

Munkások egészsége

Az ipartörvény megfelelő szakaszai általánosságában véve intézkednek arra nézve, ami a gyárakban, ipartelegeken alkalmazott munkások egészségének megóvása és védelmére szükséges.

Ez legjobban domborodik ki a telepek felállításához szükséges telepengedélyek során, midőn az oda meghívott szakértők a szükséges követelmények tekintetében, kívánásoknak megfelelően, szakvéleményt adnak.

A tervezett törvényjavaslat 118—130. §-ai tárgyalják ezt, sajnos, igen röviden, pedig ezen rész sokkal fontosaim, mint sok más része az új törvényjavaslatnak.

Az új törvényjavaslat ezen jelzet! §-aiban az igaz, hogy benne van, hogy minden, amit az engedélyező hatóság és a szakértők elrendelnek, annak a kérvényező eleget tenni tartozik, de hogy az mi legyen, hogy legyen, az az iparfeügyeiő, orvos tűzrendészeti felügyelő s az engedélyező tisztviselő józan esze, képzettsége és felfogásától függ mindig.

Számos esetben volt alkalmam ily engedélyezésen tárgyalást vezetni, midőn is azt állapítottam meg, hogy a külföldet, Amerikát bejárt és az ottani viszonyokat tanulmányozó iparfelügyelő oly kívánalmak létesítését írta elő, a melyek lehetlenné tették az iparteleg felállítását, meri. a követelmények oly költségbe kerültek volna, amelyhez arányítva a telephez fektetett tőke elenyészően csekély volt. és a kérvényező inkább lemondott a telep létesítéséről.

A gyárak kötelezendők volnának arra, hogy munkásoknak természetbeni lakást adjanak.

Ezt igen könnyen keresztül is lehetne vinni, csak egyszerű pénzkérdés az egész.

A gyáros megépíti a szükséges házakat, természetesen nem egyformát, hanem egy, kettő, sőt háromszobás lakásokkal, mert a nagyobb és kisebb lakások azért kellenek, mert egyik munkásnak több, másiknak kevesebb a családtagja, a lakásokat átadja a munkásoknak és azok bérük

egy részével, mondjuk: 10 év alatt letörlesztik és a hazulajdonivkba megy át.

A fenntartási, biztosítási és esetleg a későbbi időben előfordulható átalakítási költségek az illető munkást terhelik.

Magától értetődik, hogy a munkaadó vagy saját pénzén, vagy az amortizacionális kölcsön után esedékes percentekel is beleszámíthatja az előállítási költségbe, de semmi körülmények között a munkáson nyereszkednie nem szabad, hanem csupán az előállítási költségekre, illetve kamatokra lehet csak igénye.

Ma és a jövőben olcsó amortizacionális kölcsön mindenütt les/, kapható, tehát ennek keresztülvitele semmiféle nehézségekbe nem ütközik, ennélfogva a jövőben feltétlen létesítendő volna.

Ha ez létesülhetne, két cél volna elérhető, az első az, hogy a munkásnak biztos, egészséges, megfelelő lakása és így tisztességes otthona biztosíttatnék, másik cél pedig az volna, hogy maga a gyár biztosítaná az állandó munkást.

Az 1891. évi XIV. tc, amely az ipar és gyári alkalmazottak betegség esetén való segélyezéséről és az e tárgyban kiadott 1892. évi 13228. számú végrehajtási utasítás az 1893. évi XXVIII. tc. az ipari és gyári alkalmazottak baleset elleni védelméről sok üdvös és szép rendelkezést tartalmaznak. Bár ilyen módon volna már a mezőgazdasági munkások, betegsegélyezése megoldható.

A törvény intenciója, hogy a munkások megbetegedés esetén kellő ellátásban részesüljenek, ha baleset éri őket, minden tekintetben segítséget kapjanak, teljesen érvényesül a gyakorlatban.

Üdvösnek tartanám, ha a nagyobb ipartelepek, illetve gyári üzemek tulajdonosait törvény kötelezné arra, hogy gyáraik székhelyén, amennyiben bizonyos meghatározott munkást alkalmaznak. azok számarányához mérten ott

kevesebb munkás alkalmaztatása esetén pedig gyárak elhelyezése szerinti központokban közösen kórházakat építenek.

Hogy hány munkást foglalkoztató gyár lenne kötelező arra, hogy maga kórházat létesítsen, viszont mennyi gyár volna kötelezve munkásainak arányához mérten közösen kórház építésére, erre nézve munkám keretében ki nem terjeszkedem.

Erre vonatkozólag csak még egy kérdést kívánok fölvetni, t. i. azt, hogy az ily gyári, illetve munkás kórházak létesítése esetén azon városok, községek, illetve a járások, ahol felállíthatnának, lélek arányához képest hozzájárulván a kórházak létesítéséhez, azokat polgáraik céljára igénybe vehetnék, hogy mily hozzájárulás lenne ezekre kivetendő, illetve mennyivel nagyobb kórházat kellene létesíteni, hogy ugyanazon kórházban a község, város, illetve a járásban lakók is elhelyezést nyerhessenek, az számítások dolga.

Ha a kórházak ily módon létesülhetnének, ezzel a betegségélyző ügy nagy tehertől szabadulna meg, a végrehajtási utasítás alapján szükséges munkaerő is kevesebben volna megállapítható, az ellátás és betegségélyezés is sokkal jobb lenne, mint most, mikor a betegek a betegpénztár-orvos sokszor nem indokolható szeszélyétől, a vezetőség jóindulatától függnek és otthoni ápolásukban sohasem kaphatják meg azon ellátást és gyógykezelést, amit a létesítendő kórházakban megkaphatnának.

Csak azt jegyzem meg még egész röviden, hogy ma, mikor a meglévő kórházak befogadóképessége már úgysem elég, ha új kórházak nem létesülnek, a betegek elhelyezése igen sok gondot fog okozni a társadalomnak, de gondol fog okozni a munkásságnak is, mert úgy a múltban, mint ma is megtörténik, hogy éppen a kórházak csekélysége miatt a betegeknek, hogy felvétessenek, egyik kórházról a másikig kell vándorolniuk.

Ezúttal nem akarok a munkásmozgalmak jogosultságával vagy jogosulatlanságával hosszasan foglalkozni, csak

a bérmozgalmak, munkabeszüntetések esetén követendő békéltetési eljárás helyes reformálására hívnám föl a figyelmet.

Ha egy munkásszerződés jó, ha a munkásszerződés mindkét fél részéről betartatik, a törvényes kívánalmaknak a gyár megfelelően van építve, a gyáros a munkásaival szemben kötelezettségeit betartja, munkájukat a viszonyokhoz mérten illően fizeti, viszont a munkások a gyárossal szemben is megteszik mindazt, amire magúikat kötelezték, sem sztrájk, sem kizárás elő nem fordulhat.

Magára a munkabeszüntetések alkalmával eljárni hivatott hatóságok szervezetére kitérve, óhajtandónak tartanám, hogy úgy az I. — a tárgyaló, — mint a II. — a végleg döntő — bizottságok szervezése ne, miként a törvényjavaslat előírja, a megadott esetekben, hanem előbb szerveztessék.

A tárgyaló hatóság tagjait hétben állapítanám meg és pedig:

2 tag a munkások közül, kiknek egyike a rendes munkások közül, a másika pedig a vezető- (elő-) munkások közül választatnék. 2 tag és pedig maga a gyáros vagy a gyáros által kijelölt üzemvezető és a gyáros által kijelölt szakértő. Ezen négy tag a munkabeszüntetés alkalmával volna kiküldendő, illetve választandó, kivéve magát a gyarost, ki mindenkor tag lenne, vagy annak megbízottja.

A fennmaradt 3 tagot előre kellene választani bizonyos meghatározott időre, mondjuk 3 évre, kik közül egy tagot küldene ki a gyárosok szövetsége, egy tagot a szervezett munkások küldenének, illetve választanának, a bizottság elnöke pedig mindenkor az illetékes I. fokú iparhatóság vezetője volna.

A végleg döntő bíróságban 9 tagot alkalmaznék, ugyanazok volnának a tagok, akik a tárgyaló hatóságban vesznek részt, azzal a különbséggel, hogy a közigazgatási bíróság egy és a kereskedelemügyi minisztérium egy-egy tagja is résztvenne mint tag a döntőbíróságban, ennek előadója volna az T. fokú iparhatóság képviselője, elnöke pedig a közigazgatási bíróság által kiküldött tag.

Minden iparhatóság illetékes területén megvolnának választandók, illetve szervezendők ezek — esetleg több bizottság is — és az esetben, ha a gyárosok és munkások közt ellentétek merülnének föl, az ezen bizottságok munkaköreinek, jogainak és kötelességeinek törvénybe iktatott módozatai mellett, illetve megállapított jogaikkal történének a intézkedések, úgy a tárgyaló bizottság részéről, mini a végleg döntő híroságban, amely végleg döntő bíróság határozatába azután úgy a gyárosoknak, mint a munkásságnak is feltétlen bele kellene nyugodnia. A törvény úgy volna megalkotandó, hogy amennyiben ezen döntőbíróság határozatába a gyáros vagy a munkások mégsem egyeznének bele, a gyáros, illetve a szervezetek, mint jogi személyek, magas pénzbüntetéssel volnának sújtandók.

Az eljárási módozatok úgy az iparhatóságok, mini a kereskedelemügyi minisztérium és a. szervezel! munkásság kiküldöttei által volnának előzetesen elkészítendőek és törvényhozási tag jóváhagyandók.

Ha ezen tárgyaló és végleg döntő bíróságok hatásköre minden jogosult fél kívánalmának megfelelőleg készítették el, meg vagyok arról győződve, hogy a legritkább esetekben fordulna elő strike, vagy ha előfordulna, ez esetben az nagyon rövid lefolyású lenne, sőt még a törvényben azl is kikötném, hogy a tárgyalás folyamán feltétlen a munkának tovább kellene folyni és a végdöntésnek visszaható ereje is lenne, akár a gyáros, akár a munkásság érdekeinek megvédésében.

A strikék jogos vagy jogtalanságának elbíráláshoz nem befolyásolható embereket kell küldeni, választani vagy kijelölni, nem olyanokat, akik sohasem a kasztokat és az egyéni érdekeket, hanem magát a dolog lényegét, annak igazságos avagy igazságtalan voltál, jogosságát Nagy jog' ialanságát vizsgálják és azt az igazságnak megfelelően mindig szem előtt tartva, a lelek jogos kívánságait bírálják el, amibe azután mindkét félnek feltétlenül bele is kell nyugodnia.

Talán soká időztem e tárgynál, de közgazdasági kérdések egyik legfontosabbika, hogy a jól szervezett (kereskedelmi és ipari) üzemek munkásai megelégedettek legyenek s mint ilyenek, a nemzeti termelés szolgálatába erjük javát állítsák. Csak így remélhetjük, hogy a háború nagy terheinek elviselésére képesek leszünk s nagyobb gazdasági megrázkódtatások nélkül kibírjuk fizetni a háború sok milliárdos számláját.

A többtermelés egyik biztos útja a jól ellátott, megelégedett munkásság állandó s fokozott munkakedvének biztosítása, mert ha a munkásküzdelmek állandósulnak, az ipari többtermelésnek befellegzett.

Kereskedelmünkről

Amint már ismételtlen kifejezést adtam ezen nézetemnek, a kereskedelemnek nagy szerepe lesz a háború után a gazdasági viszonyok konszolidálásában. Nagy közgazdasági feladatainak megoldására csak úgy lesz képes a hazai kereskedelem, ha kellő felkészültséggel megy neki az elkövetkezendő nehéz időknek.

Sok jogos panasz hallható kereskedőink ellen. Különösen nagy súllyal esik a latba az a valóság, hogy kevés a szoliditás üzleti életünkben. Nálunk a legtöbb az alkalmi kereskedő, aki a konjunkturális viszonyok kedvező voltát helyes érzéssel felismerve, úgy fog üzletéhez, hogy abból a legrövidebb idő alatt mindent, amit lehet, kiperéselve, kedvteléseinek élhessen.

Képzett, intelligens, szolid, megbízható kereskedő osztályunk sajnos nagyon kevés tagot számlál, az alkalmi árdrágítók kai összehasonlítva.

Erős igyekezettel kellene azon lenni, hogy e tisztességes foglalkozásra az intelligens középosztály szakszerűen képzett elemeit megnyerjük. A sokak által diszkreditált kereskedői pálya díszét, becsét emelni kell az által, hogy a művelt és képzett kereskedők szolid üzletei az angol és német

kereskedelmi házak üzleti erkölcssei szerint rendezkedjenek be. Igaz, hogy ez esetben pár év alatt nem lehet nagy vagyonokat szerezni, de rövidesen meg- lehet vetni az alapját egy biztos, jó megélhetési nyújtó és nagy értéket képviselő jóhírű kereskedő háznak, mely az utódok kezében is jól jövedelmező és megbecsült érték lesz.

Legfontosbb tehát, hogy aki megfelelő tőkével a kereskedelmi pályára lépni óhajt, először elméleti, azután gyakorlati téren sajátítsa el mindazokat az ismereteket, melyek üzlete eredményes viteléhez szükségesek. Azután jó áruval, szolidan rendezkedjék be s üzleti összeköttetéseit oly módon tartsa lenn, hogy a jövő összeköttetésnek útját ne vágja.

Nagy hasznára lehel a céltudatos kereskedelem a hazai iparfejlesztésnek, ha a fogyasztók felvilágosítását vállalja, mikor bizonyos külföldi árukat csupa előítéletből helyeznek a hazai fölé. A művelt kereskedő erős hatást gyakorolhat a fogyasztókra s a termelőkre egyaránt. A termelőket tájékoztatja a keresetről s a termeli áruk hibáiról stb. s működése a kereskedők nagyrészének nagy nemzetgazdasági eredményekkel járna.

Ismétlem, meg kell nyerni e gyakorlati hasznú tisztas pályának a magyar művelt középosztályt s nevelni kell ebből oly nemzedéket, mely hivatva lesz kereskedelmünk nevéért és virágzását megalapozni.

Az előítéletek kora lejárt, de e pályával szemben ma már semmi előítélet nem jogosult. Szigorú kritika csak e pályát előzőnlő nem oda való elemeket érheti, melyek, mihelyt hivatott elemek fognak jelentkezni elegendő számban, el fognak tűnni, mert gyökér nélkül meg nem állhatnak.

Körülnézve láthatjuk, hogy akik felismerték időben e pályát s kellő felkészültséggel fogtak hozzá, ma hányan mily szép eredményi érték el. Kövessük minél többen buzdító példájukat!

Végszó az I. részhez

Amidőn munkám első részét az Újságüzem Rt. szívesége folytán közrebocsátom, azt hiszem, hogy a dolgok előadásánál — miként iparkodtam is — mindig tárgyilagos tudtam maradni és az ügy érdemére, a jövő kialakulásának lehető (keresztülvitelére helyeztem a fősúlyt.

Művem megírása óta — múlt év november hóban az első rész készen volt, de megjelenéséi nyomdai akadályok késleltették — több oly intézkedés történt, már, amit művemben, mint égető szükségbelit jeleztem. Ha a kivitel nem is vág össze, lényegileg már sok minden megtörtént, ami újra csak az én felfogásomat és művemben foglaltak szükségességét igazolja.

Művem második része is kivonatban készen van. csak kidolgozás és simításra vár.

Amint hivatalos dolgaim és időm megengedi azt is kidolgozhatom, és ha az a nem várt eredmény fogna bekövetkezni, hogy megjelent könyvem első része kellő méltánylást talál, a második rész is rövid időn belül meg fog jelenni.

Művem második részében szintén úgy, mint annak első részében, közérdekű dolgokról akarok tárgyalni és pedig rövid kivonatban azok fel fogják ölelni a házi és gazdasági cselédkérdés alapos rendezését, a magyar gazdálkodást, birtokpolitikát, a szociális eszmékről, a magyarországi szocialistákról is írok, a jelen és jövő adózásáról,

a békeidőben bekövetkezendő beruházásokra szükséges anyagi erők megszerzéséről, az ország pénzügyi egyensúlyának helyreállításáról és még egynéhány ily közérdekű, illetve mindenkit érdeklő dologról, fog az szólani.

Ismétlésekbe bocsájtkozni nem akarok, csak azt jegyzem meg, hogy második kötete művemnek, ugyanazon intenciókkal indul meg, mint am il művem első részének közreboesájtása alkalmával, annak előszavában jeleztem.

Ráckeve, 1918. év május hóban.

TARTALOM

	Oldal
Előszó	3
Bevezetés	5
Az általános drágaság s a tisztviselőkérdés	8
Agráriusok merkantilisták	9
A hadbavonultak hátramaradt családtagjai- nak állami segélyezése	13
Rokkantak elhelyezése és megélhetésének biztosítása	25
Háborús közéletmezés	39
A jövő politikai irányokról	62
A, közigazgatás reformjáról	67
A községekről	68
Jegyzőkérdés	73
A jövő feladatai	95
Közegészségügyi igazgatásról	97
Csecsemővédelem	99
Az elhagyott gyermekek védelme	105
Az ifjúság egészségügye	108
Orvosi kérdés	110
Lakás és ivóvíz.....	114
Fertőző betegségek	116
Gyógyszertárakról	120
Népjóléti kérdések	125
Közlekedési eszközökről	132
Utak	133
Folyók, csatornák	135
Vasutak	157
Az iparról	141
Munkások egészsége	150
Kereskedelmünkről	155
Végszó az első részhez	157